

PestText

19

Bevezető_Introduction02

I. A TŰLEVÉL ILLATA03

– beleolvasó a PesTextbe

BY SCENT OF NEEDLES

– random readings of PesText

Barabási Albert-László_ Albert-László Barabási04

Xaver Bayer05

Gökçenur Ç.06_07

Michael Donhauser08_10

Tibor Fischer11

Ashwani Kumar12_13

Kun Árpád_ Árpád Kun14

Adam LeBar15

Varujan Vosganian16

II. VISSZHANGJA BETAKAR17

– a PesText fellépői a szabadságról

OBSCURED BY ITS ECHO

– the guests of PesText about freedom

Haydar Ergülen18_20

Garaczi László_ László Garaczi21_24

Zoran Gashi25

Gömöri György_ György (George) Gömöri26_31

Michal Habaj32_33

Marko Pogačar34_36

Sárközi Mátyás_ Mátyás Sárközi37_39

David Szalay40_42

III. A FŐ CSAPÁSON KÍVÜL43

– visegrádiak a szabadságról

OFF THE BEATEN TRACK

– the V4 about freedom

Lenka Kuhar Daňhelová44

Petr Hruška45_50

Ondřej Macl51_54

Piotr Szewc55_58

Teresa Worowska59_64

Agda Bavi Pain65_66

Michal Tallo67_74

IV. NEKED MIT JELENT?75

– az írópályázat nyertesei

WHAT DOES FREEDOM MEAN TO YOU?

– winners of the writers' competition

Izsó Zita_ Zita Izsó76

Láng Anikó_ Anikó Láng78

A

●

bevezető

Az oroszlan nyelve érdes. Az oroszlan nyelvének felszínén elszarusodott szemölcsök, papillák vannak. A macska nyelve is érdes. A macska nyelvének felszínén keratin kampók vannak. Az oroszlan és a macska nyelve olyan, akár egy hajkefe. Megigazítják vele bundájukat, sörényüket, ha van. Az oroszlan nyelve viszont annyira érdes, hogy nem csak fésülködéssre jó. Az oroszlan nyelve smirgli. Az oroszlan nyelve gyalu. Az oroszlan nyelve flex. Elnyalogatja vele a zsákmányt, ha éppen úgy akarja, letisztítja a csontokról a húst, a bőrt, az inakat.

A nyelv fésű, de a nyelv fegyver.

Mégis, a mi nyelvünk, a mi nyelveink nem elfogyasztották, inkább hizlalták zsákmányukat. Szépen hizlalták a PesText Nemzetközi Irodalmi Fesztivált és annak sajátos fanzinját, melynek lapjain az eredeti és a fordított szövegek szabadon egymásba gabalyodnak. Szabadon és játékosan. Ezért a fanzin formátum, a nyelvek közti átmenet formátuma.

Neked mit jelent a szabadság? Kérdeztük vendégeinktől a rendszerváltás után harminc évvel. És ők válaszoltak. Az olvasó meg úgyis eldönti, hogy macska vagy oroszlan. Kifésűli vagy legyalulja. Rendezgeti, ízlelgeti vagy bekebelezi a szövegrészletekből és szabadságszövegekből, a magyar, angol, cseh, lengyel és szlovák nyelvekből szabadon szőtt szöveget.

Te hány nyelven élsz? Kérdezi a fesztivál az olvasót. Te hány nyelven játszol? Kérdezi tőled ez a fanzin.

Kollár Árpád,
a PesText fesztivál igazgatója

introduction

Translated by Owen Good

The lion's tongue is rough. On the surface of the lion's tongue are keratin spines, lingual papillae. The cat's tongue is rough. On the surface of the cat's tongue are horny hooks. The lion's tongue and the cat's tongue are like a hairbrush. They groom their fur with it, or their mane, if they have one. The lion's tongue is so rough it can be used for more than mere combing. The lion's tongue is sandpaper. The lion's tongue is a wood planer. The lion's tongue is an angle grinder. It uses its tongue to lick its prey, and if it wants to, it can lick away the flesh, the skin, the tendons – right off the bone.

This tongue is a comb, this tongue is a weapon.

But *our* tongue – no cat, big or small, has got our tongue. Our gift of tongues doesn't consume the prey, but fattens it up with nouns and verbs. The PesText International Literary Festival has been fattened up nicely, and its fanzine, too, in whose pages original and translated texts scramble over one another. Playful and free. And so, the fanzine is a format that shifts between tongues freely.

What does freedom mean to you? We asked our guests, thirty years after the regime change. And they responded. The reader can decide for herself whether she's a cat or a lion. Whether to comb or grind away. Whether to groom, taste or gobble down these texts, woven at will from Hungarian, English, Czech, Polish and Slovak.

Native tongues and foreign tongues – *How many languages do you live in?* Asks the festival from the reader. Strange tongues and mother tongues – *How many languages do you play in?* Asks this fanzine from you.

Árpád Kollár,
Festival Director

a TűLEVÉL ÍLLATA

– beleolvasó a PesTextbe

BY SCENT OF NEEDLES – random readings of PesText

Reménytelenül bonyolult rendszerekkel vagyunk körülvéve. Vegyük például a társadalmat, amelynek működéséhez emberek milliárdjainak együttműködése szükséges, vagy a kommunikációs infrastruktúrát, amely mobiltelefonok milliárd-jait kapcsolja össze számítógépekkel és műholdakkal. Agyunk milliárdnyi idegsejt-jének összehangolt működése szükséges a körülöttünk lévő világ felfogásához és megértéséhez. Biológiai létezésünknek az a kulcsa, hogy sejteink sok ezer génje és az anyagcserénkben résztvevő biológiai molekulák összehangoltan működnek.

Ezeket a rendszereket összefoglaló néven komplex (összetett) rendszereknek nevezzük; ez arra tényre utal, hogy nehéz dolog egy komplex rendszer elemeinek ismeretében magának az együttesnek, a teljes rendszernek a viselkedésére következtetni. Mindennapi életünkben, a tudományban és a gazdaságban játszott fontos szerepük miatt a komplex rendszerek megértése, matematikai leírása, előrejelzése és végső soron irányítása a 21. század egyik legnagyobb intellektuális és tudományos feladata.

A hálózatkutatás tudományának 21. századi megjelenése az élő bizonyíték arra, hogy a tudomány képes megbirkózni ezzel a kihívással. Minden komplex rendszer mögött ugyanis egy bonyolult hálózat áll, s az határozza meg az adott rendszer elemei közötti kölcsönhatásokat.

Kirchner Edina fordítása

Barabási Albert-László (1967) Erdélyben született magyar hálózatkutató. Legutóbbi kötete magyarul: *A képlet* (2018)

BARABÁSI ALBERT-LÁSZLÓ:
(részlet)
A hálózatok tudománya

ALBERT-LÁSZLÓ
BARABÁSI

**Network
Science**

(excerpt)

We are surrounded by systems that are hopelessly complicated. Consider for example the society that requires cooperation between billions of individuals, or communications infrastructures that integrate billions of cell phones with computers and satellites. Our ability to reason and comprehend our world requires the coherent activity of billions of neurons in our brain. Our biological existence is rooted in seamless interactions between thousands of genes and metabolites within our cells.

These systems are collectively called complex systems, capturing the fact that it is difficult to derive their collective behavior from a knowledge of the system’s components. Given the important role complex systems play in our daily life, in science and in economy, their understanding, mathematical description, prediction, and eventually control is one of the major intellectual and scientific challenges of the 21st century.

Albert-László Barabási (1967) Transylvanian-born Hungarian network scientist. Latest book in English: *The Formula* (Little Brown, 2018)

Xaver Bayer:

**Az út
a ház
mögött,
fel az
erdőhöz**

(részlet)

Lesi Zoltán fordítása

Xaver Bayer (1977)
osztrák író. Kötete magyarul:
Átlátszó kezek (2019)

Xaver Bayer

**The Road
Up to
the Woods
Behind
the House**

Translated by Anna Bentley
from the Hungarian translation by Zoltán Lesi

Xaver Bayer (1977) Austrian writer.

...Ezen a borús, októberi szombat délutánon haladunk végig az utcákon, és a három-négy napos eső után, mint egy bálna háta, fénylik az aszfalt, te és én, haladunk végig az utcákon, alig van forgalom, és ilyenkor minden lámpa zöld, és az autórádióból nem szól zene, haladunk végig az utcákon, olyan, mintha egy szellem-városon autóznánk át, nincsenek gyalogosok, forgalom is alig, csak az esőtől nedves aszfalt, a város egyetlen szabadtéri múzeum, ez vagy az a város, nincs már különbség, egész Európa félig játszótér, félig múzeum, és mi, akik itt születünk, megpróbálunk észrevétlenek maradni, úgy teszünk, mint mindig, szóval haladunk végig az utcákon, és még előttem vannak a képek a film-ből, amit ma a kanapédon fekve néztünk, ez még azelőtt volt, hogy eldöntöttük volna, hogy autóba ülünk, a tévé előtt fekvés is, és az autóba beszállás is, és ahogyan haladunk végig az utcákon, bármelyik ilyen tevékenység lehetne érvényes művészet, mint a teremtés aktusa, mi, a videoinstalláció részei és a képernyőn a képek, melyek még a fejemben vannak...

...On this gloomy Saturday afternoon in October, we are driving through the streets, you and I, and after the three or four days’ rain we’ve had, the asphalt is as shiny as a whale’s back, there’s barely any traffic, and at this time of day every light is green and there’s no music coming from the radio, we are driving through the streets, it’s like going through a ghost town; there are no pedestrians, barely any traffic, only the asphalt, damp from the rain, the city is one big open air museum; this city or that, there’s no difference anymore, all Europe is half playground, half museum, and we who were born here try to remain inconspicuous, we’re doing what we always do, that is, we are driving through the streets, and I can still see pictures from the film we watched today, lying on your sofa, that was before we decided to get in the car, any activity like these could be valid art, could be an act of creation: lying in front of the TV or getting in the car, also the way we are driving through the streets, us, parts of the video installation, and up on the screen the pictures I still have in my head...

Gökçenur Ç.:

AZ ÉJSZAKA HALKAN ROBBAN

Egy felhő olvad a sötétbe
Egy ló hág fel az esőre
Egy bank pedig lehúzza redőnyeit

Mikor lecserélem a szavakat egy dalban

Egy hegy motyog álmában
Egy farkas szalad a sínek mentén
Egy vízmérő robban fel

Jázminok örülnek meg nem szűnő mosolyodtól

Hogy a dal illjen a nevedhez
Hogy még egyszer megérthessük

Az esőkre üvöltő farkas vagy
És én, szellemvonatokkal versenyző ló

Irodák, házak, melyek túl zaklatottak számunkra,
robbanunk, az éjszaka halkan robban.

Nagy Hajnal Csilla fordítása

Gökçenur Ç. (1971) török költő, fordító, szerkesztő.
Versei magyarul az Irodalmi Szemlében jelentek meg.

Gökçenur Ç.

A cloud melds into the dark
A horse mounts the rain
A bank puts up its shutters

When I change the words of the song

A mountain mumbles in its sleep
A wolf runs along the train line
A water meter bursts

Jasmines madden the more you smile

So the song suits your name
So once more we understand

You're a wolf howling at the rains
And I, a horse racing ghost trains

Offices, houses all too troubled for us
We burst, silently the night bursts.

Translated by Gökçenur Ç.

Gökçenur Ç. (1971)
Turkish poet, translator and editor.

Silently
the night
bursts

„Miképp
te égiekkel ily bizalmasan,
nem túl sok az.”

Friedrich Hölderlin

ritkás árnyék
könnyű lengés
az ajtókeretben
(színes szalagok):
délután
nyelvi tér
csendes ringás

A vörösfenyők

Fordítás
költészetről
valóságra
(fogalmazhatóra)
árnyas, fényes:
egy vízszegény domboldalo. ı
túl a réten
a vízjárta réten
(följebb a forrás)
a gazdag növényzeten

Az illat
telten illan
az aranybarnavörös
törzsek tövéből:
illatos talaj
a legkönnyebb
amin oszlopok, de
girlandokkal
köztes terek
nőnek:
Apolló, Dionüszosz

Bárány, csend
toboz
tűlevélnyaláb
(mint az öregek
füléből)

Fátyolmozdulat
nem elfátyolozva
tisztaság: itt
végigtapintott tér
tapintó lengés
csendes, árnyas

A fenyőerdő

Ritkás árnyak: könnyű lengés.
Az ajtókeretben (: színes szalagok).
Plüss-zsinór: délutáni csend.
Felfüggesztve: csendesen ring.

A vörösfenyők

Fordítás: az erdei fenyőkről.
A délebbiekről: az erdőhatáron.
Annak hosszú hajáról: a szempillára.
Pillák: de nincs bennük görbület.
(Pauszaniasz szempilláira.
Ha szemét lehunyja.
Hogy lélegzetet vegyen: a hallgatáshoz.
Hogy meghallja a kimondott sort.
A következő sort: mielőtt kimondja.
Vagy: még mialatt kimondja.
Mintha legbelülről olvasna.)

Egy vízszegény domboldalon.
Túl a vízjárta réten.
A növényzeten: virágneveken.
(A virágnevek mint szerelmes szavak.
„Nincs szerelem, csak szerelmes szavak.”
Virágzó emléktáblák százai.
Az anyai szív: őrzi őket.
Így a rét mint eposz-enciklopédia.)
És túl tehát a beszélgetéseinken: ott.
Itt: nem fenyőligetben.
Inkább erdőcskében: nem templom.
Bár a tűlevelek illatoznak.
De nem mint a füst: mégha tálkákból is.
A tehénléptek mélyedéseiből.
(A fűcsomók, a mohás sziklák között.)
Ahogy megnyíltak a napmelegben.
Így idéznek a vörösfenyők egykori csarnokokat.
Délebbi erdőket, vörösebb haját.
De erdejük mégis pillaerdő (marad).
Földjük pillaerdőtalaj.
(A törzsek tövében.)
De nem szőnyegként, inkább foltokban.
Milliónyi pillanat, pillasors.
Tálkákban, mintha nimfák szórták volna tele.
De alig megtelepedve, oly illanón.
Lengedezve.

Illatosan, ritkásan, árnyasan.
(Nem német vagy fekete erdő)
Mintha a Legkönnyebb hordozná őket.
A tűlevél illata: úgy magasodnak.
Mégha mély gyökerekkel is: sziklaszilárdan.)
Oszlopszerűen (magas törzzsel): feldíszítve
(lomposan).
Lazán lelógó paláستtal: lógó vesszőkkel.
(Mereven ívelő ágakon: zuzmós ágakon.)
Dugacsokkal: rövid közökre.
Melyből világos tűlevelek fakadnak: zsengezölden.
(Csomókban, mint az öregek füléből.)
Melyeken tobozcsapocskák ülnek: pipafejek.
Az égneк fordulva a lógó vesszőkön.
Melyeknek fátyola rebben: a szélben.
Abban a lengedező, fényritkította térben.
(Túl a réten, a virágbirodalmon.)
Ebben a nyelvi térben: de fátyol nélkül.
A fátyolrebbenés hasonlóság marad.
Látszat: messziről (a mezőről) nézve.
Látszat, ha csendje illatához mérjük.
Vagy: ha a pillanathosszúsághoz mérjük.
A hangtalansághoz, ha hullnak.
Lehullnak, felszáll illatuk.
Mert a fenyők között egyetlenül:
Leveleik sárgán fénylenek és lehullnak.
Nem kapaszkodnak semmilyen sűrűségbe.
Lefordítják az erdőt: pergés.
Egyetlen szó se biztos.

Szijj Ferenc fordítása

Michael Donhauser (1956)
osztrák költő, esszéista, író.
Legutóbbi önálló kötete magyarul:
Kérvény a réthez (1995)

MICHAEL
DONHAUSER:

a Fenyőerdő

airy shadows a light rippling of door curtains (plastic strips) an afternoon a space for language stirrings		of the spoken line. Of the next line: before he speaks it. Or even while he has begun to speak. As if reading in his heart of hearts.)	On which sit cones, erect: like the bowls of pipes. Spiralling skywards on the drooping twigs. Which are moved like a veil by the wind. In that rippling, pellucid space. (Remote from the Alpine meadow, so rich in flowers). In this space for language: albeit veiless. The movement of the veil is but simile. From without: seen from the distance (of the meadow). From without, gauged by the fragrance of their stillness. Or: gauged by the length of their eyelashes. By the hush as they fall. And fallen, lie, and fragrant, rise. For unlike other conifers: their needles shine yellow and fall. Do not hang on to density. They translate the woods into trickling. No word holds.
The Larches		On a dry slope. Remote from the well-watered meadow. From the Alpine flora: the names of flowers. (The names of flowers as tokens of love. 'No love: only tokens of love.' Hundreds of blossoming memorials. Motherly ones: kept in my heart. The meadow thus an encyclopedia of epic.) So our talks too were remote: there. Here: the larches do not form a grove. More a piece of woodland: no temple. Although the scent of needles rises. If not as incense: albeit from bowls. From the bowl-shaped hoof-prints of cows. (Between tufts of grass, moss-covered stones). Caused to rise by the warmth of the sun.	Thus the larches recall the erstwhile halls. Forests further south, redder hair. And still they form (remain) an eyelash forest. With an eyelash forest floor. (at their trunks' feet). Yet not as a carpet, more as patches. The lashes of a million twinkles, falling seconds. Collected in bowls, as if dropped by nymphs. Yet barely housed, so fleeting. Rippling. Fragrant, pellucid, shady. (No black or German forest). As if supported by what is lightest. By scent of needles: thus stand the larches. (Yet deep-rooted: resistant). Columnar (their trunks tall): draped (messily). With loose hangings: drooping twigs. (On boughs stiffly bent: decked with lichen). Studded with nubs: at short intervals. Where bright needles sprout: in virginal green. (In bunches: like the tufts in old men's ears).
A translation of the poetic into the factual (the conceivable) airy, pellucid: on a dry slope remote from the Alpine meadow the well-watered meadow (by a spring further up) rich in flora	Sheep, stillness cones tufts of needles (as in old men's ears)		
The fragrance densely suffused with gold-brown-red at their trunks' feet: the fragrance making ground the lightest for columns, with garlands of course interstices to grow: Apollo, Dionysus	the movement of a veil albeit veiless clarity: here space tried by touch a probing ripple faint, airy		
	The Larch Woods Airy shadows: a light rippling. Of door curtains (: plastic strips). Plush cords: stillness of an afternoon. Lifted: now faintly stirred.		
	The Larches A translation: of pines. More southerly ones: to the tree line. Of their long hair: into eyelashes. Eyelashes: though barely curled. (Into the eyelashes of Pausanias. When he lowers his eyelids. To take a breath: in order to keep silent. To become fully conscious		

MICHAEL
DONHAUSER

The Larch Woods

To be, Like you, familiar with all the divine ones Of this world, is never too much. Friedrich Hölderlin	<i>translated by Iain Galbraith</i>	Michael Donhauser (1956) Austrian poet, essayist, novelist. Latest book in English: <i>Of Things</i> (2015).
---	-------------------------------------	--

TIBOR FISCHER: MEGVÁLTÁS MIAMIBAN

NEM MEGYEK VISSZA. INKÁBB LŐJENEK AGYON.
FONTOLÓRA VESZEM AZ ÖNGYILKOSSÁGOT IS. JÓ IDEJE NEM GONDOLTAM RÁ. VALAHA
ÓRÁKAT TÖLTÖTTEM VELE, MINT A NAPPALI TÉVÉZÉssel VAGY A FANTÁZIÁLÁSSAL, HOGY
AGYONVEREM HOLLIST EGY GONDOSAN KIVÁLASZTOTT VASC**SÓVEL. AZ ÖNGYILKOSSÁG**
VONZEREJE, HOGY KÖNNYŰ.
ELJUTNI ODÁIG, AZ NEM KÖNNYŰ. KELL HOZZÁ NÉMI ELTÖKÉLTség, DE A MŰKÖDÉSE
EGYSZERŰ. KÉRDem ÉN, MI A KÖNNYEBB? KITÖLTENI EGY TÍZOLDALAS KÉRDŐÍVET, AMELYBEN
TÖBB KÉRDÉS NEM IS ÉRTHETŐ? ELKÖLTÖZNI? ELVÉGEZNI EGY SZÁMÍTÓGÉP-KEZELŐI VAGY
MŰSZERÉSZI TANFOLYAMOT? SZORGALMASAN BÖNGESZNI A TÁRSASÁGI ROVATOKAT
ABBAN A REMÉNYBEN, HOGY AZ EMBER TALÁL VALAKIT, AKIVEL
TALÁN LEHET KÉT ÉRTELMEs SZÓT VÁLTANI? HIVATALI ÍRÓASZTALOKRA MUTATÓs
CSECSEBECsÉKET GYÁRTÓ MAGÁNVÁLLALKOZÁST FELÉPÍTENI HAT ÉVEN ÁT NAPI TIZENKÉT
ÓRÁBAN?
VAGY LENYELNI NÉHÁNY TABLETTÁT?
AZ ÖNGYILKOSSÁG A LUSTASÁGUNKRA APELLÁL. MÁRPEDIG ELŐBB-UTÓBB MINDIG A
LUSTASÁG GYŐZ. EZ ARANYSZABÁLY.
ÉS MIÉRT NE JÓKEDVÜNKBEN LEGYÜNK ÖNGYILKOSOK? MIÉRT
KELLENE NYOMORULTUL VÉGEZNÜNK? MIÉRT NE A CSÚCSON
HAGYJUK ABBA? EGYSZERRE VONZANJ KEZD A GONDOLAT, HOGY JÓ
SZÁLLODABAN, JÓ HANGULATBAN NYÍRJAM KI MAGAM.
LEGINKÁBB AZÉRT GONDOLKODOM, AZ ÖNGYILKOSSÁGON, MERT TUDOM, HOGY ÚGYSEM
FOGOM MEGTENNI. AHHOZ TÚL **GYÁVA ÉS GYENGE VAGYOK.**

Vajda Tünde fordítása

I'M NOT GOING BACK: THEY'LL HAVE TO SHOOT ME.
I CONSIDER SUICIDE. I HAVEN'T THOUGHT ABOUT IT FOR A WHILE. IT'S
SOMETHING I USED TO DO FOR HOURS, LIKE WATCHING DAYTIME TELEVISION,
OR FANTASIZING ABOUT BEATING HOLLIS WITH A CHOICE BIT OF IRON PIPING. SUICIDE'S CHIEF
APPEAL IS THAT IT'S EASY.
GOING THROUGH WITH IT ISN'T. THAT REQUIRES SOME DRIVE, BUT THE
MECHANICS ARE SIMPLE. WHICH OF THE FOLLOWING IS EASIEST?
FILLING IN A TEN-PAGE JOB APPLICATION FORM WHICH CONTAINS SEVERAL QUESTIONS YOU
DON'T EVEN UNDERSTAND? MOVING HOUSE? GETTING A QUALIFICATION IN COMPUTING OR
ENGINEERING? TRAWLING THROUGH THE LONELY HEART'S COLUMNS HOPING FOR SOMEONE
WITH DECENT CONVERSATION? BUILDING UP A BUSINESS IN EXECUTIVE TOYS ON YOUR OWN
BY WORKING TWELVE-HOUR DAYS FOR SIX YEARS?
OR SWALLOWING SOME PILLS? SUICIDE PANDERS TO OUR LAZINESS. AND LAZINESS, LA-
ZINESS ALWAYS WINS. SOONER OR LATER. THAT'S THE ONLY LAW.
AND WHY NOT KILL YOURSELF WHEN YOU'RE IN A GOOD
MOOD? WHY GO OUT MISERABLE? WHY NOT QUIT WHEN
YOU'RE AHEAD? THE NOTION OF CHECKING OUT IN A GOOD
MOOD IN A GOOD HOTEL SUDDENLY APPEALS TO ME.
THE MAIN REASON I PONDER SUICIDE A LOT IS BECAUSE I KNOW I WON'T. I HAVE THE
PROBLEM OF BEING A COWARD AND A WEAKLING.

GOOD TO BE GOD

TIBOR FISCHER

Tibor Fischer (1959) british novelist
and short story writer of hungarian origin.
Latest novel in english:
How to rule the world (2018).

Tibor Fischer (1959) magyar származású brit író.

Legutóbbi regénye magyarul: *Megváltás Miami-ban* (2011)

A Guerrillero Heroico Lhaszában

Lhasza hegyei között, időmélyi romok között
fagyottan hever Einstein
lusta, csonka, gonosz relativitáselmélete,
és ott nyargalászik kolumbiai kakasán
Chanco, a hűvös gyilkológép – megszökött
a halhatatlanság őrangyalainak jégbörtönéből.

Kilenc gyereke volt szüleinek,
kétszáz birkája, negyven-ötven
jakja. Az apa az elfojtott büszkeség
félelmében élt; elfojtott ambíciók
menhelyét lakta. A fiú
könnyen született – előtte anyja

három daruval álmodott, akik joghurttal
kínálták. Így aztán tudott a fiú emberi (vagy nem
emberi) kiválasztottságáról is: hering-
falatkákkal tömte, hátha javul valamit
krónikus asztmája. Néha egy vétlen
hang elcsalta a kölyköt a nyájtól,

ilyenkor egy ócska bicikliteleszkópon keresztül
kémlelte az eget,
a planéták kizsákmányolhatóságán töprengve;
gyarmatosításukon. És hogy egyszer azt a Havanna
szivart szívja majd, mit az ifjú
lámák a hálóhelységeikben rejtegetnek.
Matematika és technika voltak a kedvenc tárgyai;

az orvostudományra szavazott a mélabús
spiritualitás helyett. Egymagában ült
a behavazott sötétben; imádta kívénhedt
tranzisztorát;
Buddha életeiről és halálairól írt
följegyzéseket az Egy motoros naplójában.
Egyre kíváncsibban és kíváncsibban kutatta,

vajon a hegyi patkányoknak miért kell fehér
köntösbe öltözniük
ahhoz, hogy meghízzanak, és aztán járványokat
terjesszenek Ceylonban.
Mocsaras partvidékre vitte őt a kakas,
Kuba volt ez, savanyú tej tengerében.
Megőszült a kakas hátán; ősz feje
csúnyán háromszögesült.

Míg haját nyírták, a shanghai
Green Gang csodamunkásai
kiszagolták a múltját.
Kafka jutott eszükbe, a rettegett mesterlövész;
hogyan majd ő végez a rohadékkal.
A halottnak le voltak vágva a kezei.

Nem tudjuk, miért.
Három nappal a meggyilkolása után
rideg arckifejezése, magas pofacsontjai,
hosszú szempillái
és a karamellszín hulla különböző testrészei
külön-külön és mind-mind manhattani
szakszervezetek
gyűlöletének tárgyává lettek.

Imitátorai katonai kabátot vettek magukra,
svájccsapkát vörös csillaggal, vállukra kollázsgitárt
üres fogkrémes tubusokból és széttaposott rúzsból.
Meneteltek végig a Times Square szent ligeteinek
ösvényein.
Jobbjukat gyakran a magasba tartották,
majd a balt is,
és újrarájtszották, újra meg újra:

„Forradalmat, újra és újra; itt-e az idő?”

Lanczkor Gábor fordítása

Ashwani Kumar indiai költő, író, tanár. Kötete magyarul: *Betűrendek architektúrája* (2019)

In Lhasa mountains, where lazy,
mean, truncated Einstein’s theory
of relativity laid frozen under the ruins of time,
Chanco, the violent cold killing machine
rode his Columbian rooster, and fled from the icy
prison of the guardian- angels of immortality.

There were nine children in his family,
two hundred sheep, and forty-fifty
yaks. His father, full of love and fears of
unborn pride, lived in a small asylum of
ambitions. Before his unlabored
birth, his pregnant mother had dreamt;

Three white cranes offering her a
bowl of yogurt. She knew he was a special
child- human or un-human, fed him
pickles of dry Hilsa fish to cure him
of chronic asthma. Often, when coincidence of
good and evil lured him away from his herd,

he peeped into the bicycle telescope,
wondering about the hypothetical
exploitation of the sky. Once in a while,
he would smoke Havana cigars,
secretly stored in the dormitory of young lamas.
Mathematics and engineering were his favourite subjects;

But he chose medicine over melancholic
spiritual studies. Alone with snow darkness,
he was fond of his old transistor---
maintained logs of lives and deaths of
Buddha in his Motorcycle Diaries.
Slowly, he became curiouser and curiouser

about why mountain rats in white robes grow fat
and spread plague in Ceylon.
By the time his rooster reached boggy shoreline
in sour milk sea of Cuba,
his hair had turned grey,
and head an ugly equilateral triangle.
In the hair-cutting ceremony,

miracle workers from the Green Gang in
Shanghai discovered his past,
They ordered Kafka, the dreaded shooter,
to capture and execute him.
In death, his hands were cut off.

We don’t know why.
On the third day after his murder,
his austere face, high cheek bones, long eyelashes,
and various parts of Caramel-coloured
cadaver, became a rage among the
upmarket Manhattan trade unions.

His look-alikes wore his bomber jacket,
black beret with red star, slung on their shoulders
a guitar of discarded toothpaste tubes, and lipsticks.
They marched to the sacred groves in the Time Square malls.
They raised their right hand often; sometimes, left also,
And played, again and again:

‘It is time for another revolution’!

Guerrillero Heroico in Lahasa

Ashwani Kumar: Indian English poet, writer, and professor. Latest book in English: *Banaras and the Other* (2017)

Kun Árpád

Boldog Észak (részlet)

Nagyapámhoz az anyám vitt el néha még kisgyerek koromban, majd miután bentlakásos diák lettem, én kerestem fel szökőévente egyszer. Akkoriban már évek óta nem láttam. Feneketlen dühömben mégis az jutott eszembe, hogy elmegyek hozzá, és megkérem, átkozza el apámat.

A kunyhóját akkor még nem érte el Dantokpa, a cotonou-i piac. Az árusok kiáltozását, a helyben levágott állatok halálhörgését errefelé már csak tompa morajként lehetett hallani. A poshadó gyümölcsök, zöldségek és a tócsákban álló vér bűze se érződött odáig, csak az a tengeri mocsárszag terjengett, amely a pár lépésre áramló lagúnából szállt fel. Oszanyin fémpálcikákból álló bálvány, amely kifordított esernyőre hasonlít, ágain függőkkel, csúcsán egy lemezből kivágott, gubbasztó madárral, csillogott a kunyhó bejáratánál, és halkan csilingelt, ahogy hozzáért a kórházi köpeny szegélye, amit kint, a városban is hordtam.

Nagyapám szerint a Teremtés Útján az ember sokfajta állatban elidőzik, amíg eljut a születésig, és ezek az állatok az élete folyamán befolyással vannak rá. Azt, hogy éppen melyiknek a hatása alá kerül, a javasembernek ki kell derítenie, és megnyernie az adott állat jóindulatát, mert csak úgy segíthet azon, aki hozzá fordul a bajával. Azért, hogy kéznél legyenek, nagyapám kunyhójában egész dzsungelre való kipreparált állat zsúfolódott össze. A gerendán többféle bagoly ült, alatta kiterjesztett szárnyú denevérek himbálóztak, a falon hiéna-, leopard-, varacskos disznó- és antilopfej volt főlsgögezve, de ott lógott több összeaszalódott kaméleon, amulettként bőrszíjra fűzött oroszlánfog és különböző színű papagájszárny is. A földön furcsa krokodil hevert, amely hiába tátotta nagyra a száját, mégis szájalomra méltó látványt nyújtott. Alig fél méter volt, apró, törékeny tagokkal, a bore pedig olyan vékony és áttetsző, hogy amíg élt, kilátszottak a belső szervei, ahogy így kitömve pedig a belegyömöszölt pálmарrost. Nagyapám a Szaharából hozta hajdan, egy fold alatti tavasbarlangból, amikor arra járt, hogy el-tűnt nagyanyámat megkeresse.

Árpád Kun

Happy North (excerpt)

When I was still small my mother sometimes used to take me to see my grandfather, then when I was a boarding student, I looked him up once every leap year. By that time I hadn't seen him for years. Beside myself with rage, I nevertheless thought of going to see him and asking him to curse my father.

Dantokpa, the Cotonou market, didn't yet stretch as far as his hut. The cries of the sellers, the dying gasps of the animals slaughtered on the spot, were nothing more than a distant clamour. You couldn't smell the rotting fruit and vegetables, or the stink of the puddles of blood; only the smell of marshy sea wafted over from the nearby lagoon. Next to the entrance of the hut stood Osanyin's sparkling staff, made of metal rods and resembling an inside-out umbrella, with pendants on the branches, and on the top a perched bird cut out from a metal sheet; it tinkled quietly when brushed by the hem of the hospital gown I wore even outside in the city.

My grandfather said that on the Path of Creation you spend time in many different animals before being born, and these animals influence you during your life. Which one influences you was for the medicine man to work out, and he had to win the animal's goodwill, because only then could he help people who came to him with their problems. So that they would be close at hand, a whole jungle-full of stuffed animals was crowded into my grandfather's hut. Several kinds of owl sat on the beam, under it bats swung with their wings spread out, hyena, leopard, wart-hog and antelope heads were nailed on the wall, and several shrivelled chameleons hung there too, lion's teeth threaded onto leather as an amulet, and parrot wings in various colours. On the floor lay a strange crocodile, whose mouth gaped open but in vain: it was a sorry sight. It was hardly half a metre long, with short, fragile limbs, and its skin was so thin and transparent that when alive its inner organs were visible, just like the palm fibres crammed into it now it was stuffed. Grandfather had brought it from the Sahara, from an underground cave with a lake, when he had been to look for my missing grandmother.

Translated by Richard Robinson

Kun Árpád (1965) magyar író, költő.
Legutóbbi kötete: *Megint hazavárunk* (2016)

Árpád Kun (1965) Hungarian novelist, poet.

Adam LeBor:

Nyolcadik kerület

Takács Sándor ezredes rápillantott a frissen kinyomtatott rendőrségi jelentésre, ami egy halomnyi dosszié tetején hevert.

– Egyes kód?! – szólalt meg ingerülten. – Rendőrtiszt veszélyben?!

– Veszélyben voltam – felelte Baltazár. – Hat, ellenséges szándékot mutató fegyveres személy vett körül.

– És ez kinek a hibája volt? – csattant fel Takács. – Egyáltalán, mit kerestél ott?

– Emberölési ügyben nyomoztam.

– Nem igaz! Te itt, az én parancsnokságom alatt nyomozol emberölési ügyekben. Oda mész, ahová én küldelek. Én pedig nem küldtelek a Köztársaság térre, vagy akárhogy is hívják most! – Takács félrerakta a jelentést, és Baltazár elé tolta az irathalmot.

– Ezek ismerősek, százados úr?

Baltazár leemelt egy dossziét a kupac tetejéről. Nagy Ildikó, olvasta a fehér címkén. A mappára egy kövérkés, barna, göndör hajú tinédzser lány fényképe volt rátűzve. A következő után nyúlt. Kelemen Márton aktájáról egy kopasz, az ötvenes évei végén járó férfi komor tekintete nézett vissza rá.

– Ezek miért nem az én íróasztalomon vannak? – kérdezte Baltazár.

– Mert láthatóan te sosem vagy az asztalodnál. Azon gondolkodom, hogy visszahelyeztetlek a kerületi közrendvédelmisekhez. Mondjuk Budafokra. Ott kedvedre nyomozhatsz ellopott biciklik után, meg üldözheted a bolti tolvajokat. De akár az is megeshet, hogy egyszer egy hónapban még betöréshez is riasztanak.

Takács nem játszotta meg a dühét, de Baltazár tudta, hogy főnöke hamar lecsillapodik. Mégis, a szokás megkövetelte, hogy kellően mély megbánást tanúsítson. Kissé lehajította a fejét.

– Ne tedd, főnök, kérlek! – mondta a kezét a dossziékon nyugtatva. – Rajta leszek ezeken, ígérem!

Antóni Csaba fordítása

Adam LeBor

District VIII (excerpt)

Sándor Takacs looked down at a freshly printed police report sitting on top of several manila folders. 'Code one?' he demanded. 'Officer in danger?'

'I was in danger,' said Balthazar. 'I was surrounded by six armed hostiles.'

'And whose fault is that?' Takacs said, exasperated. 'What were you doing there, anyway?'

'Investigating a murder.'

'No, you were not. You investigate murders here, under my command. You go where I send you. I did not send you to Republic Square, or whatever it's called nowadays.' Takacs put the report aside and pushed the folders across the desk. 'Do these look familiar, Detective?'

Balthazar picked the top file off the heap. 'Ildiko Nagy' was written on a white stick-on label. A photograph of a chubby teenage girl with frizzy brown hair was pinned to the cardboard. He checked the next in the pile. Marton Kelemen, a bald man in his late fifties, stared gloomily out.

Balthazar said, 'Yes. Why aren't they on my desk?'

'Because you never seem to be. I'm thinking of transferring you back to the beat. In District XXII.'

District XXII lay on the far edge of the city, a slice of quiet, immensely dull suburbia. Takacs continued, 'You can track down stolen bicycles. Arrest shoplifters. There might even be a burglary once a month.'

Takacs's annoyance was real, but would dissipate, Balthazar knew. Even so, form demanded that he show adequate obeisance. He bowed his head slightly. 'Please don't do that, boss.' He rested his hand on the folders. 'I am on these. Promise.'

15

Adam LeBor (1961) brit író, újságíró, stílusoktató és szerkesztési tanácsadó.
Legutóbbi kötete magyarul: *Nyolcadik kerület* (2019)

Adam LeBor (1961) British author, journalist, writing coach and editorial trainer.
Latest fiction: *Kossuth Square* (2019)

Varujan Vosganian

Suttogások könyve (részlet)

A *Suttogások könyvében* gyakori, hogy fényképek állnak az élő emberek helyén. Mert a XX. század túl sok élet fonálát vágta el idő előtt, az embereknek nem sikerült minden pillanatban pontosan elhelyezni a holtak mellé a holtakat és az élők mellé az élőket. Abban az évszázadban a halál váratlanul érte az emberiséget, váratlanabbul, mint bármikor. Az örmények, elhelyezkedve a maguk megfoghatkozott körében, amikor eltűnt valaki, hogy a kör ne bomoljon meg, egy képet raktak a helyére. Ezért az ősi tájakon, a három tó (a Ván, a Szeván és az Urmia) által formált háromszögben, vagy bárhol máshol bolyongva, számukra a fénykép a halál előérzete volt.

Az akkori örmények számára a fényképek végrendelethez vagy életbiztosításhoz hasonlítottak. Ha az ember visszatért a deportáltak konvojaiból, az árvaházakból, a hajóutakról, a fényképet ismét elrakták és elfoglalta helyét a többiek között. Ha nem tért vissza többé, akkor a fénykép visszahozta az övéi közé, amikor a szépen faragott régi dobozok megnyíltak az ünnepnapokon. Abban a felgyorsult évszázadban a fénykép azok felmentésévé vált, akik úgy távoztak, hogy nem volt idejük elbúcsúzni.

Gyermekkorom öreményei inkább éltek fényképek, mint emberek között.

Karácsonyi Zsolt fordítása

Varujan Vosganian (1958)
örmény származású román költő,
író. Legutóbbi kötete magyarul:
Suttogások könyve (2014)

Varujan Vosganian (1958)
Romanian poet,
novelist of Armenian origin.
Latest book in English:
The Book of Whispers (2017)

Varujan Vosganian

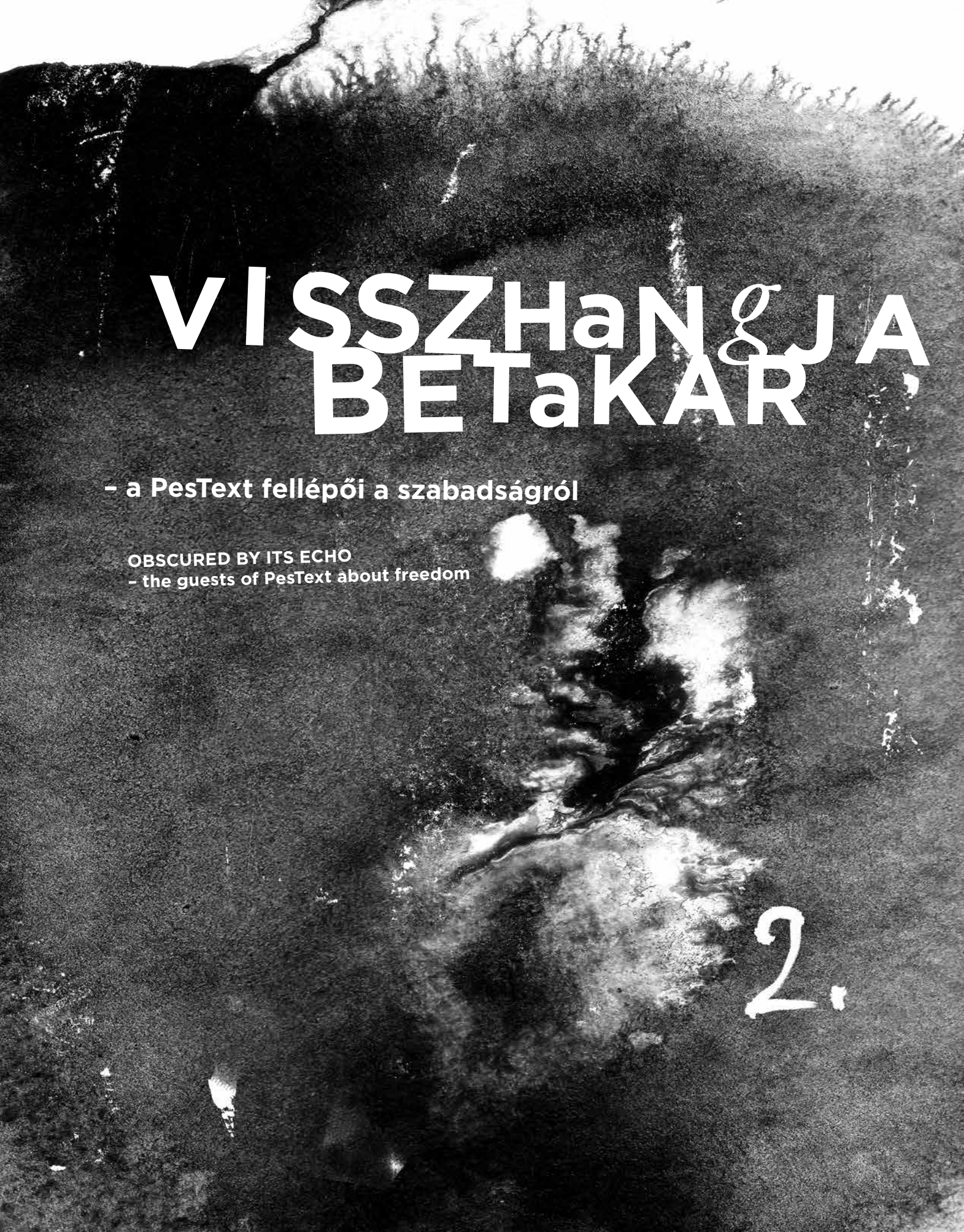
The Book of Whispers (excerpt)

In *The Book of Whispers*, photographs often take the place of living people. Because the twentieth century mowed down so many lives prematurely, people did not manage to match up the dead with the dead and the living with the living. In that century, death took mankind by surprise, more than any century before. When one of their number disappeared, standing in their dwindling circle, the Armenians put a photograph in his place so that the circle would not be broken. is is why, in their native lands, in the triangle among the three lakes (Van, Sevan, and Urmia), and wherever else they wandered, a photograph was a kind of harbinger of death for the Armenians.

For the Armenians of those days photographs were like a last will and testament or like a life insurance policy. If the person came back from the convoys of deportees, the orphanages, the voyages in the holds of ships, the photograph was once more put away for safekeeping, and the person resumed his place among the living. If he did not return, then the photograph brought the deceased back to the midst of his family when they opened the old, handsomely carved boxes on feast days. In that too hurried century, the photograph became the excuse of those who had departed without managing to say farewell.

The Armenians of my childhood lived among photographs more than they did among people.

Translated by Alistair Ian Blyth

**VISSZHAŊJA
BETAKAR**

- a PeText fellépői a szabadságról

OBSCURED BY ITS ECHO
- the guests of PeText about freedom

Haydar Ergülen

ÖZ GÜRLÜK!

(Az én gazdagsága)

Szabadság.

Nem kell költőnek lenni ahhoz, hogy leírjuk, tudjuk vagy elmondjuk, hogy ez a lenyűgöző szó egyúttal a legszebb szó, vagy még inkább: a legcsodálatosabb érzés a világon.

Léteznek más szép szavak is, de ezek egyike sem fogható a szabadsághoz – ilyenek például a főnix vagy a szímurg. Talán azért nem foghatóak hozzá, mert ezek legendás, képzeletbeli, a tündérmesék világába tartozó madarak. De az is lehet, hogy talán a szabadság is azért varázslatos, elérhetetlen és gyönyörű, mert maga is inkább valami tündérmese vagy álom.

Először is el kell mondanom, hogy – természetesen – nincs válaszom ezekre a kérdésekre. Talán van, akinek igen. De ha nincs is rá válaszuk, attól még ugyanolyan nagyszerű kimondani azt a szót: „szabadság”. Kimondani és megismételni, megnézni magunknak közelebbről, szeretni, leporolni a betűit, énekelni, mintha egy dal része volna, táncolni vele, leírni, gondolni rá, ahogy egy szeretőre gondolunk, álmodni róla, és – miért is ne? – megcsókolni. Olyan, mint levegőt venni. Egy szóra pillantani és lélegezni. Ezt csak a szabadság adja meg nekünk.

A szabadság levegővétel. Törökül a szabadságra az „özgürlük” szót használjuk. Ha ezt a szót kettébontjuk („öz-gürlük”), akkor ez a kifejezés valami légzéshez hasonlót nevez meg: a „gürlük” jólétet, egészséget, frissességet, gazdagságot, erőt, biztonságot és derűt, míg az „öz” „önmagát” jelenti. Vagyis „gazdagnak érezni magunkat” azt jelenti, hogy függetlenek és magabiztosak vagyunk, és képesek vagyunk egész-ként megragadni a saját létezésünket.

Az öz-gürlük azt jelenti, hogy semmitől sem függünk, és a testünk, a lelkünk, a szívünk és a tudatunk képes megtenni, amit szeretnénk. Azt jelenti, hogy urai vagyunk magunknak, cselekedhetünk a saját gondolatainkkal összhangban. Ahogy a szabadság költője, Tevfik Fikret írta felejthetetlen soraiban: lehetünk „szabadok gondolatban, szabadok lelkiismeretben és szabadok a bölcsességben”. Rendben, de vajon tényleg szabad akar-e lenni az ember?

Néha úgy érzem, mintha velünk született módon tartanánk a szabadságtól. Miközben annyi akadály tornyosul azelőtt, hogy szabadok lehessünk, a legnagyobb akadályt mégis mi magunk jelentjük a számunkra. És amíg az emberek hajlandónak mutatkoznak arra, hogy konformisták maradjanak, vagyis a kényelmet keressék, és kihívások nélküli, alávetett „fajként” éljenek, addig a szabadság is megmarad filozófiai problémának. Előfordulhat, hogy ez lesz az egyik elsőként feláldozott fogalom az olyasféle kérdésekben, amelyek úgy kezdődnek: „Mi haszna van a...?” „Szükség van-e a...?”

Tényleg, *vajon muszáj szabadnak lennie az embereknek?*

Talán nem. Talán a szabadság soha nem is létezett. Vagy talán nem is érdemes ezekkel a kérdésekkel foglalkoznunk, hiszen olyan ősi problémákról van szó, mint amilyen Isten vagy a teremtés, és erősen kétséges, hogy valaha is megoldásra vagy egyetértésre juthatunk felőlük. Néha elkerülhetetlen, hogy megjátsszuk magunkat, vagyis ebben az esetben, hogy úgy tegyünk, mintha volna szabadság. Úgy értem, a szabadság éppolyan régi, mint Isten, és a léte kérdéses.

(Olyan horderejű problémáról van szó, amit nem bízhatunk kizárólag a filozófusokra!)

Az osztály nélküli társadalmakban az emberek nem egy meghatározott osztály, országhatár, vagy csoport korlátai köré születtek, hanem a szabad ég alá, a víz, a napfény és a föld közelségébe. Ma viszont szinte már úgy jövünk világra, mint a gyárilag túltenyésztett csirkék, és olyan emberek közé születünk, akik alig különböznek egymástól, olyan városokban élünk, amelyek mintha egyformák lennének, ahogyan a kultúránk is hasonló, és még nyelvet is lényegében csak egyet ismerünk: az angolt. Úgy születünk, mintha a futószalagról kerülnénk ki.

Természetesen a szabadság mindig a jobb élettel függ össze. Szeretett költőnk, Cemal Süreya azt mondta: „Muszáj, hogy a reggelinek köze legyen a boldogsághoz.” A szabadságról sem beszélhetünk csak úgy önmagában, más fogalmaktól függetlenül. Ha így teszünk, akkor filozófiai probléma marad, és azt kockáztatjuk, hogy ezzel meg is marad a filozófusok problémájának vagy üres fecsegésnek. A szabadság néha olyan, mint az olíwabogyó a kenyér mellé. Néha olyan, mint a szerelem vagy a szerelemről szóló vers. A szabadság a béke, a gyermekek istene. Igen, a béke a gyermekek istene. A szabadság a nők és a férfiak egyenlőségét jelenti, és ami még fontosabb: még több egyenlőséget a nők számára. A szabadság azt jelenti, hogy bármikor külföldre utazhatunk, amikor csak szeretnénk, és bármikor békében visszatérhetünk a hazánkba. Azt jelenti, hogy nem kell megfulladnunk a gyönyörű Földközi- vagy Égei-tengerben, hogy nem kell elpusztulnunk a fagyban vagy meghalunk egy

országhatáron, ahogy manapság a feketéknek, az araboknak, a harmadik világbelieknek, a szegényeknek és a háborúból menekülőeknek kell. A szabadság nem pusztán egy emberi állapot, de azoknak az állatoknak a természettől való joga is, akiket éppen a szabadságról töprengő emberek zártak ketrecbe!

Ahogy Bertolt Brecht mondta, „Egyedül nincs megváltás / vagy mindenki, vagy senki más”, és ebben mi is mindannyian hiszünk. Csupán a „megváltást” szeretném „szabadságra” cserélni ebben a sorban. A szabadság csakis a mindenki számára elérhető jó élet mellett, a demokrácia, a megfelelő szociális intézkedések, a férfiak és a nők egyenlősége, a gyermekek jogainak érvényesítése, az állatok jogainak figyelembevétele és a mindenki számára egyaránt hozzáférhető oktatás mellett lehetséges. A mai osztálytársadalmakban, ahol a szegényeknek még az istene is különböző, és abban a történelmi helyzetben, amikor a világ keleti fele vándorol, sőt menekül a nyugat felé... Miféle szabadságról beszélhetünk ma egyáltalán?

Szabadság. Gyönyörű, varázslatos szó. Akár a szerelem, a költészet, és leginkább, mint egy álom. Más szóval: a szabadság egy álom, amelyet keresünk, amelyre vágyunk, amit várunk, és ami, legalábbis amíg meg nem valósul, csak még lelkesebbé teszi az embereket. „Egyikünk sem szabad.” Ugyanis ha valamelyik szomszédunk vagy a mellettünk lévő ország nem szabad, akkor mi sem lehetünk azok. És mindaddig, amíg a világ az eddigi útján halad, hiányozni fog nekünk a szabadság, ugyanakkor szeretni és áhítani is fogjuk, mint egy utópiát, mint az emberek legcsodálatosabb álmát, amely azonban sosem válhat valóra...

Bartók Imre fordítása

Haydar Ergülen (1956) török költő.
Versei magyarul a Forrásban jelentek meg.

Haydar Ergülen

Öz gürlük! (Self-richness)

Freedom.

There is no need to be a poet in order to write or know or tell that this fascinating word is the most beautiful word, or rather, the most beautiful feeling of the world.

There are also other beautiful words, though not as beautiful as freedom, like Phoenix or Simurg. Maybe because they're both legendary or imaginary fairy-tale birds. I wonder whether freedom is magical and unreachable and beautiful, because it is a kind of fairy tale or dream as well.

Firstly, I must say that I can't answer any of these questions, of course. Maybe there is someone who can. Although noone can answer, it is great to pronounce the word 'freedom', repeat it, look at it, love it, dust its letters, sing it like a song, dance with it, write it, think of it like a lover, dream about it, miss it and why not, kiss it. It's like breathing. Looking at a word and breathing. This is only possible with the word freedom.

Freedom is breathing. In Turkish, freedom means 'özgürlük'. When it is divided into two as 'öz-gürlük', this phrase means something similar to breathing; 'gürlük' means to feel oneself good, healthy, fresh, rich, strong, safe, high and 'öz' means 'oneself'. So feeling 'oneself rich' means being independent and self-confident, comprehending oneself's existence as a whole.

Öz-gürlük is being not dependent and being able to do what we want with our own body, soul, heart and mind, determining our own ways, moving in line with our own thoughts, and as in our poet of freedom Tevfik Fikret's unforgettable lines, it is 'having freedom of thought, freedom of conscience and freedom of wisdom.' Yes, but does one really want to be free?

I sometimes think that we have the fear of freedom genetically. While there are so many obstacles to be free, first of all one's herself/himself, and while humans are willing to become conformists, that is, comfortable, unchallenged and submissive 'species', freedom will indeed remain only as a philosophical problem. It might even be one of the first sacrificing concepts with the questions such as "What's the use of it?", "Is freedom necessary?", "Is freedom a must?"

So, *do humans really need freedom?*

Maybe not. Maybe freedom has never existed. But perhaps we should not deal with these issues because they are as ancient problems as God and creation, and it is doubtful that a conclusion can be reached and agreed on. Sometimes it is inevitable to pretend, and often to pretend as if it exists. I mean, freedom

is as ancient as God and its existence is in dispute. (It is a vital problem that it cannot be left to philosophers!)

In classless societies, people were not born into a state, a border, a group, but were born into the sky, the water, the sun, the land. Now we are almost born into the same standards as "fabricated chickens" and we are put next to the people who are not very different from each other, next to similar cities, cultures and we are born into almost one language; English. As a mass production.

Of course, freedom has to do with a better life. As our beloved poet Cemal Süreya said "Breakfast should have something to do with happiness". Freedom cannot be dealt alone, being isolated from many other concepts. If so, it remains as a philosophical problem and it might be thought as only philosophers' problem (or chattering). Freedom is sometimes the olive as bread's mate. Sometimes it is like making love which is the poem of love. It is peace, the god of children. Yes, peace is the god of children. Freedom means the equality of women and men, what's more, it is more equality of women. Freedom is going abroad easily whenever you like and then turning back home peacefully. It is not being drowned in the beautiful Mediterranean or the Aegean, it is not dying in the cold or in a fight on the borders, of the black people, the Arabs, the third World countries' citizens, the poor and the war-survivors. And freedom is not only a human state, but it is also the natural right of animals imprisoned by people contemplating about freedom!

"There is no salvation all alone / either altogether or none of us" said Bertolt Brecht, in which we all believe. I want to change it into "no freedom all alone". Freedom exists with a good life, with democracy, social policies, equality between men and women, children's rights, animal rights and with an opportunity of education for all. In today's class societies where even the god of the poor is different and in an environment where the east of the world migrate, even escape, to the west... What freedom are we talking about?

Freedom. Something beautiful, a magical word. Just like love, like poetry, and mostly like a dream. In other words, it is a dream that is always sought, pursued, desired and expected, but unless it exists, it provokes people to be more enthusiastic. "None of us are free". Because, if our neighbor or the people of a country next to us are not free, we cannot be free either. And as long as the world keeps on going in this way, freedom will always be missed, loved and desired as an utopia and the most beautiful dream of humans, but it will never come or exist...

Haydar Ergülen (1956) Turkish poet.
Latest book in English: *Pomegranate Garden* (2019).

GARACZI LÁSZLÓ

MACHT FREI

Azt mondja az ismerősöm, hogy látott egy dokumentumfilmet egy Albert Freimann nevű jóképű, sportos, intelligens és tehetséges fiatal orvosról, aki az Anschluss után csatlakozott az SS-hez, majd a Wehrmachthoz, és negyvenegy őszén hat hétig Mauthausenben dolgozott, oda szólította a kötelesség, és első nap kísért a rabok közé az udvaron, és hirtelen megértette, hogy életében először tökéletesen szabad, azt csinál, amit akar, egyé vált a nevével, és sorra megkérte a rabokat, hogy nyissák ki a szájukat, és mikor az egyik kitért szájban ép és hiánytalan fogsort pillantott meg, az illetőt udvariasan bekísérte az orvosi szobába, ahol felírta a nevét, majd lefektette a műtőasztalra, benzininjekciót fecskendezett a szívébe, leoperálta a fejét, kifőzte, és attól kezdve a makulátlan és hófehér fogazatú koponyát levélnehezként használta az irodájában, becenevet is adott neki, Hofinak hívta, mert az áldozat neve Hoffmann volt, Hoffmann Dániel Berettyóújfaluból, és büszkén mutogatta látogatóinak az íróasztalán, aztán a következő időben, rövid, de aktív mauthauseni szolgálata alatt rabok százai-val végzett hasonlóképpen, benzininjekció beadásával, átlagban napi ötvennel, mivel kezdett zsúfolttá válni a tábor, és kellett a hely az új raboknak, és tevékenységével kivívta a rabok közt a Szívdöglesztő nevet, így hívták a magyar foglyok Albert Freimannt a koncentrációs táborban, hogy Szívdöglesztő, ami, nem is titkolta, imponált neki, huszonhét éves volt ekkor, és egyik asszisztense följegyezte, hogy egyszer szellemeskedő kedvében azt mondta az egyik rabnak, akit éppen lekötözték a műtőasztalhoz, hogy a munka szabaddá tesz azt jelenti, hogy ő kicsit munkálkodik rajta, a rab pedig megszabadul a szenvedéseitől, és miközben beadta neki a halálos dózist, azt suttogta a fülébe vihogva, hogy Albert macht frei, aztán decemberben átvezényelték egy kórházba, és a háború alatt több helyen is szolgált orvosként, főleg a hátszágban, majd negyvenötben amerikai hadifogságba esett, és mikor szabaddult, újra szerető családjá körében találta magát,

Garaczi László (1956)
magyar költő, próza-, esszé, dráma-, forgatókönyvíró, műfordító.
Legutóbbi kötete magyarul: *Hasítás* (2018)

sikerült a társadalomba visszailleszkednie, elvett egy dúsgazdag nőt, csodaszép és egészséges fiai születtek, nevet sem változtatva exkluzív nőgyógyászati rendelőt nyitott Bécs központjában, és hamarosan nagy népszerűsége tette szert, a nők, mondhatni, kézzől kézre adták, mert továbbra is jóképű volt, sármos, kulturált és megnyerő modorú, csak azt nem szerette, ha lefényképezik, egyszerűen úgy tűnt, hogy a múlta, arra a bizonyos hat hétre Mauthausenben és Hoffmann Dániel koponyájára az íróasztalán a feledés jótékony homálya borul, egészen addig, amíg a hatvanas évek elején egy téli napon fel nem hívták a rendőrségtől, hogy ki szeretnék hallgatni a háború alatti tevékenységével kapcsolatban, és Albert Freimann azonnal tudta, hogy mindennek vége, és még aznap ismeretlen helyre távozott, és a hatóságok egészen a kilencvenes évekig semmit nem tudtak a hollétéről, pedig a náciadászok nemzetközi halállistáin végig az első három helyen szerepelt, évtizedeken keresztül több országban is nagy erőket mozgósítottak, hogy előkerítsék, tűvé tették érte Nyugat-Európát, Dél-Amerikát, a Közel-Keletet, és végül egy hagyatékban maradt börténka átvizsgálásakor derült ki, hogy egy Kairóban elhunyt öreg muszlim volt Albert Freimann, hogy végig ott tartózkodott, annak az országnak a közelében, ahonnan a legkomolyabb erőfeszítéseket tették, hogy a nyomára bukkanjanak, ami azért volt nehéz, sőt szinte lehetetlen, mert Freimann fölvette a muzulmán vallást és a nevét Tarek Husszein Faridra változtatta, és a halála után évekkel a kisebbik fia, Johann a St. Pölten-i kastélya fogadószobájában elmondta egy tévéstábnak, hogy ott volt Kairóban az utolsó napokban az apjánál, aki öreg arabként haldoklott a barcelonai olimpia ideje alatt hasnyálmirigyrákban, és jól emlékszik, hogy a záróünnepség utáni órákban halt meg, amiből arra lehet következtetni, hogy muszlimmá lett apja agóniájával párhuzamosan Johann figyelemmel kísérte az olimpia eseményeit is, ahol egyébként Ausztria az éremtáblázaton a negyvenegyedik lett két ezüstéremmel,

és azt vallotta, hogy gyerekkora óta először akkor találkoztak, és semmit nem tud arról, hogy mivel foglalkozott az apja a korábbi évtizedekben, és itt le is zárhatták volna az ügyet a hatóságok, csakhogy Albert Freimann alias Tarek Husszein Farid holtteste nyomtalanul eltűnt, nem találtak semmi adatot a temetésről, nem lehet tudni, Freimann hol nyugszik, nem lehetséges DNS-vizsgálattal a maradványokat azonosítani, és az a tény is bonyolítja Freimann élettörténetének rekonstrukcióját, hogy a bujkálása alatti években újabb gyereke született Peruban, aki viszont nem hajlandó interjút adni, és a dokumentumfilm történész szakértője, egy összenőtt szemöldökű és George Clooneyra feltűnően hasonlító ötvenes férfi bevallotta, hogy nagy gondban lenne, ha felkérnék, hogy írjon Albert Freimann életéről egy könyvet, mert nem hiszi, hogy birtokában lenne azoknak a képességeknek, amelyekkel az eminens kisdíák, a koncentrációs tábor pszichopata hóhéra, a fényes polgári életet élő nőgyógyász és a Kairó koszos külvárosában naponta ötször a rongyos imaszőnyegén Mekka felé imádkozó muszlim öregember alakját értelmes módon egységbe tudná foglalni, vagy mondjuk azt a pillanatot megragadni, amikor Freimann lelke, ha ilyesmiről vele kapcsolatban lehet egyáltalán beszélni, megszabadul, úgy mond, a test nyűgétől, és akkor még Peruról nem is szóltunk, és a történész legalább olyan jóképű volt, mint maga Albert Freimann, suttogta az ismerősöm, csak Freimann szőke volt, finoman metszett arcéllal, a történész pedig a barna bőrű, borostás, déli típusú szívtiprót jelenítette meg, és a műsor befejező szakaszában arról beszélt, hogy annyit sikerült kideríteni, hogy Johann Freimann azért követte az olimpia sporteseményeit apja haldoklása közben, mert az egyik veje Ausztria színeiben részt vett a versenyen, nemcsak hogy részt vett, de az egyik ezüstérmet ő nyerte díjugratásban, ezzel a kis adalékkal véget is ért a műsor, ami olyan állati undort és rettegést keltett benne, mármint az ismerősömben, mondta az ismerősöm, nemcsak a tartalma, de a mesterkéltén hatásvadász stílusa miatt is, hogy arra gondolt, törli a csatornát a tévéjéről, nem akar ilyesmit látni többé, egyszerűen nem tudja elhinni, hogy ilyesmi megtörténhetett, mert ha megtörténhetett, akkor meg is történik és

meg is fog történni, akkor örökké történik, és ami örökké történik, az nem lehet botrány, ami örökké és mindig és mindenhol ott van, az banális, az unalmas, az ismerős, az megszokott, az otthonos, az normális, és ez a rettenetes szorongást keltő felismerés azóta üldözi, miközben azt is tudja, hogy valami nem stimmel Albert Freimann történetével, például érthetetlen, hogy nem találták meg a maradványait, mert az mégsem lehet, hogy valakinek odáig terjed a szabadsága, hogy köddé válik, és akkor elkezdett nagyon figyelni, mert érezte, hogy hamarosan jelet kap, és egész nap figyelt, otthon is figyelt és Budapest utcáin sétálva is nagyon figyelt, és látott egy férfit elektromos cigarettával a kezében, aki nem csinált semmit, csak egy foltot nézett a betonon, este pedig a tévében híreket olvasott fel egy szilfidszerű nő, de nem szabályos mondatokban beszélt, nem informálta a nézőket aktuális és közérdekű eseményekről, csak összefüggéstelen szavakat sorolt fel, véletlenszerűen egymás mellé dobált kifejezéseket, és ezek a kifejezések, akárhogy is koncentrált, semmilyen tematikai, stíláriis vagy logikai rendbe nem álltak össze, és akkor kiment a gangra, esteledett, a tető fölött a lombok mozdulatlanul álltak a júniusi alkonyatban, és arra gondolt, hogy becsönget az emeleten az üres lakásba, ahol húsz éve nem lakik senki, és a rácsról fizetési meghagyások és csekkek mocskos fürtjei lógnak, és bent a parketta bizonyára felpúposodott és a vakolat nyirkos a sorozatos beázásoktól, és a lépcsőház metánszagú félhomályában hirtelen azt érezte, mint Albert Freimann a rabok közt, hogy bármit megtehet, tökéletesen szabad, csak őt kizárólag üres és halott tárgyak vették körül, saját szűkös pszichofizikai és szociális körülményei, és tökéletes csönd, és akkor ebben a frissen kapott szabadságban kezével megérintette a vasrácsot az évek óta zárt ajtó előtt, és megérezte az űr hidegét, áthullámozott a testén a sötét káosz felfoghatatlan bizonyossága, és akkor a barátom megkérdezte, hogy én mit gondolok erről a kínosan giccses metafizikai megvilágosodásról, vagy inkább metafizikai elsötétedésről, én pedig próbáltam valami válaszfélét kicsiholni magamból, de ki se nyitottam a szám, láttam, hogy nem vár választ: elfordul, mint aki nem akarja, hogy vihogni lássák.

László Garaczi (1956)
Hungarian poet, writer, essayist, play and screenwriter, translator.
Latest book in English: *Lemur, Who Are You?* (2002)

Macht frei

László Garaczi

An acquaintance of mine says he saw a documentary about a handsome, athletic, intelligent and talented young doctor called Albert Freimann, who after the Anschluss joined the SS, then the Wehrmacht, and in the autumn of ’41 worked for six weeks in Mauthausen, where duty summoned him, and on the first day he walked out among the prisoners in the yard and suddenly understood that for the first time in his life he was completely free, he could do what he liked, he became the embodiment of his name, and he asked the prisoners one after the other to open their mouths, and when in one of the open mouths he spotted a healthy, full row of teeth, he escorted the individual into the doctor’s surgery, where he noted down his name, had him lie down on the operating table, injected petrol directly into his heart, amputated the head, boiled it, and from then on used the immaculate and milky-white toothed skull as a paperweight in his office, he even gave it a name, Huffy, he called it, because the victim’s name was Hoffmann, Dániel Hoffmann from Berettyóújfalu, and he displayed it on his desk to visitors, then over the next while, during his brief, but active service in Mauthausen, he did away with prisoners in their hundreds the same way, giving them a petrol injection, an average of fifty a day, because the camp was getting cramped, and they needed the space for the new prisoners, and due to these activities, he earned the name ‘The Heartbreaker’, the Hungarian captives in the concentration camp called him that, The Heartbreaker, which he must admit, pleased him, he was twenty-seven years old then, and one of his assistants recorded that once in a sunny mood he said to one of the prisoners who had just been strapped to the operating table, that what “work sets you free” means is, he’ll do a bit of work on the prisoner, and the prisoner will be freed of his suffering, and as he was giving him the lethal dose, he whispered into his ear with a grin, Albert macht frei, then in December he was detailed else-

where to a hospital, and during the war he served as a doctor in various places, mostly on the home front, then in ’45 he was taken prisoner of war by the Americans, and when he was released, he found himself once again among his loving family, he managed to integrate himself back into society, he married a wealthy woman, they had beautiful and healthy boys, without changing his name he opened an exclusive gynaecologist’s surgery in the centre of Vienna, and was soon immensely popular, the women, you might say, passed him from hand to hand, because he was still a looker, charming, cultured and engaging, the only thing he didn’t like was if they took his photo, put simply, it seemed the benign clouds of oblivion had cast themselves over the past, over that particular six weeks in Mauthausen and over Dániel Hoffmann’s skull on his desk, right up until one winter’s day, in the early sixties, when he got a call from the police that they’d like to question him with regard to his activities during the war, and Albert Freimann knew straightaway that everything was over, and that very day he departed to an unknown place, and right until the ’90s the authorities didn’t know of his whereabouts, though his name never left the top three of the Nazi-hunters’ international kill list, for decades large forces were mobilized to hunt him down, searching every nook and cranny in Western Europe, South America, the Middle East, and eventually it was revealed when checking a leather suitcase left in an inheritance that Albert Freimann was a deceased old Muslim in Cairo, that he’d stayed there until the end, close to the country where the most efforts had been made to find his trace, which had been difficult, in fact practically impossible, because Freimann converted to the Muslim faith and changed his name to Tarek Hussein Farid, and years after his death his youngest son, Johann, in the drawing room of his St. Pölten castle told a TV crew, that he was there in Cairo at his father’s during

SzABAdság aVAGy az óRA Már neM KETYeg

A szabadság ambivalens dehumanizált éteri forma, amelynek csápjai politikai-teológiai-filozófiai támadások. Miért olyan megtévesztő, sőt délibábos a szememben, hogy minden érzékem és érzésem fölösleges. Mondhatnám, hogy az elfogadásom kakofóniájában és új ismeretek szerzésének opportunizmusában alakulóban van a falás incidensének egy új szintje. Ki vagy mi fog lakomázni, vagy hagyja magát felfalni? Ezek tulajdonképpen egy új pellaprati posztmodern konyhaművészet ügyességei, hogyan elválasztani a lényegeset a lényegtelentől, az ehetőt az ehetetlentől, és azok lebukása a vastagbélbe. Ily módon, akarjuk vagy sem, kialakul a szabadság egy újfajta felfogása, de csak mint ürülési incidens mindenre, amit mély respektussal és tisztelettel érintesz meg. Ő megérint, de Őneki nincs megoldása, hogyan létrehozni a szabadságeszmény privilégiumát. Ő mellesleg úgy manifesztálódik, mint dohányzás és hamu, mint tett és hulladék, melyek egy hamutartó nélküli korszak testét és szellemét is képezhetik. Minden annak a pillanatnak a hulladéka, amelyről az az illúziónk, hogy a jóság teljes formájában lép az örökünkbe. Ha a festő megfestené az eszményi képet vagy az író megírná az eszményi könyvet, érezne-e még késztetést, hogy tovább fessen vagy írjon? Persze, hogy nem. Belecsavarnák a vászonba és lapokba, az elméletek és gyakorlat göngyölegébe, hogy szabad, hogy élve eltemetve szabad legyen. Ihlető-e az ilyen élet? Lehet, hogy a jövő ilyen manifesztálódása lehetséges is. A korszerű informatikai technológiák komplex algoritmusokat kínálnak, lenyelik, kiokádják és befagyasztják az „időt”, amelyet oly szégyentelenül megszoktunk.

FreEDOm or The Clock Has STOpped TickIng

Freedom is an ambivalent dehumanized ethereal form whose tentacles are political – theological – philosophical impositions. Why does it appear to me so illusory, so phantasmagorical that all my senses and faculties seem superfluous? I’d say that in my cacophony of acceptance and his tendency towards new knowledge a new incident of gluttony is being formed. Who or what will feast or be feasted upon? Truly these are the new Pellapratesque postmodernist culinary skills of separating the meaningful from the unimportant as they freefall into the large intestine. That is how, like it or not, a new view of freedom is formed but only as an incident of emptying oneself on everything one touches with much respect and decorum. He touches but He has no solutions for establishing the privilege of freedom’s ideals. He manifests on the way, like smoking and ash, like action and refuse which can be the body and spirit of times with no ashtray. Everything is the refuse of a moment we falsely believe follows us in good faith. If a painter painted the ideal painting or a writer wrote an ideal book would they still have the need to paint and write? Of course not. They’d be tangled in canvas and pages, an assemblage of theory and practice of being free, buried alive and free. Is such a life inspirational? Maybe such a manifestation of future is possible. The modern information technology offers complex algorithms, swallowing, regurgitating, freezing ‘time’, which we shamelessly take for granted.

Zoran Gashi (1952) szerb író, költő, festő.
Zoran Gashi (1952) Serbian writer, poet and painter.

his last days, an old Arab at death’s door during the Barcelona Olympics suffering from pancreatic cancer, and he remembers clearly how he died in the hours after the closing ceremony, indicating that parallel to his now Muslim father’s agony, he had followed the events of the Olympics, where it so happened that in the medal table Austria came 41st with two silver medals, and he stated that that was the first time they’d met since his childhood and he knew nothing about what his father had been doing for decades, and at this point the authorities could have closed the case, except the body of Albert Freimann, alias Tarek Hussein Farid, had disappeared without a trace, no record had been found of a burial, it was impossible to know where Freimann lay at rest, the remains couldn’t be identified with a DNA test, and the reconstruction of Freimann’s life story was further complicated by the fact that during his years in hiding, he had had a child in Peru who refused interviews, and the documentary’s historical consultant, a monobrowed fifty-year-old man who looked remarkably like George Clooney confessed that he’d have great difficulties if asked to write a book about Albert Freimann’s life, because he doubted he’d have the skills with which he could encapsulate in a meaningful way the eminent young student, the psychopath executioner of the concentration camp and the old Muslim, praying five times a day to Mecca on his tattered prayer rug in a dirty suburb of Cairo, or perhaps catch the moment when Freimann’s soul, if one can even speak of him possessing such a thing, was set free, so to speak, from the fetters of his body, not to mention Peru, and the historian was at least as handsome as Albert Freimann himself, whispered my acquaintance, except Freimann was blond, with a chiselled profile, while the historian represented the swarthy, bristly, southern kind of heartthrob, and in the last segment of the show he explained that all he had managed to find out was that the reason Johann Freimann had been following the events of the Olympics during his father’s last days was because one of his sons-in-law was competing in the games in Austrian colours, and not only did he compete, it was he who earned one of the silver medals in show-jumping, and that last little addition ended the programme, which caused such utter disgust and horror in him, in my acquaintance, that is, and not just the content, he said, but because of its affectedly bombastic style too, he contemplated deleting the channel from his TV, he doesn’t want to see things like that anymore, he simply cannot believe something like that could have happened, because if it had, then it’s still happening and will continue to happen, then

it’ll happen forever, and if it’ll happen forever it can’t be a scandal, because anything that’s around forever and always and everywhere is banal, it’s boring, it’s familiar, it’s everyday, it’s homey, it’s normal and this terrifying revelation has been with him ever since, even though he knows something’s not right about Albert Freimann’s story, for example, it makes no sense that his remains haven’t been found, because no one can gain such freedom they disappear into thin air, and then he started to really be on the lookout because he felt that soon he would get a sign, and all day he was on the lookout, at home he was on the lookout and walking along the streets of Budapest he was constantly on the lookout, and he saw a man holding a vape, doing nothing, staring at a stain on the concrete, and in the evening on TV some willowy woman read the news, but she wasn’t speaking in proper sentences, she wasn’t informing the viewers about current events of public interest, she just read off disconnected phrases, expressions thrown together at random, and these expressions, however hard he concentrated, didn’t bear relation to one another in any thematic, stylistic or logical way, and then he went out onto the hanging corridor, it was starting to get dark, above the roof the treetops stood motionless in the June dusk, and he thought he’d ring the doorbell of that flat on his floor where no one’s lived for twenty years, and dirty bunches of demands for payment and postal orders hung from the bars of the grill door, and inside the parqueted floors were surely warped and the plaster damp from the endless leaking from the roof, and in the methane-smelling gloom of the stairwell he suddenly felt like Albert Freimann among the prisoners, that he could do anything, he was completely free, except that he was surrounded exclusively by empty and dead objects, by his own difficult psycho-physical and social circumstances, and it was perfectly silent, and then in the freshly received freedom, he touched the iron grill in front of the closed door that had been locked for years, and he felt the cold of the empty space, the ungraspable certainty of the dark chaos surged through his body, and then asked me what I thought about this painfully kitsch metaphysical moment of clarity, or rather, obscurity, and I did my best to muster some form of response, but I didn’t open my mouth, I could tell he wasn’t expecting an answer: he had turned his back, as if he didn’t want to be seen sniggering.

*Translated by Owen Good,
with László Garaczi and Ildikó Noémi Nagy*

A „szabadság” szó minden nyelven kicsit mást jelent, más jelentésárnyalatai vannak. Az angolban két szó van rá: „freedom” és „liberty”, utóbbit „politikai függetlenség” értelemben is használják. A magyarban ez egy szláv szóból (svoboda) képzett főnév, a politikainál bővebb jelentéssel: az angol „leave” helyett a magyarban „szabadságra” megy a katona, vagy a hivatali alkalmazott, vagyis ez a kifejezés a kötöttségektől való megszabadulást is jelenti. Bár a 14. században már feltűnik egy iratban, újabb kori használatban csak a 18. században, a felvilágosodás idején terjed el a korábban használt *libertas* helyett. II. Rákóczi Ferenc, amikor a „hazáért és a szabadságért” (*pro patria et libertate*) harcol, ezt a magyar függetlenségre és a nemesi szabadságra érti. Eredeti értelmében aki „szabad”, az nem (rab)szolga, olyan ember, aki az ország törvényein kívül minden alávetettségtől mentes. De ahogy Montesquieu megfogalmazta: „A szabadság (*la liberté*) nem teljes függetlenség, de nem is féktelen szabadság (*licence*)”, más szóval bizonyos kompromisszum minden (másokra nem káros) cselekedet és az adott társadalom erkölcsi és politikai normái között.

GÖMÖRI GYÖRGY MIT JELENT NEKEM A SZABADSÁG?

A magyar (és a lengyel) köztudatban sokáig élt az „arany szabadság” legendája, pedig az 1222-es Aranybulla csak nemesi ellenállási jogokat rögzített az esetleges királyi zsarnoksággal szemben. De már a reformkor költői és politikusai tiszttában vannak vele, hogy az „arany szabadság” a múlté – helyette joggá lesz a véleményszabadság és a sajtószabadság. A személyi szabadságjogok legfontosabb formája a magyar történelemben mégis csak a **vallásszabadság**, amit először a tordai országgyűlés iktat törvénybe 1563-ban. Ez összefügg azzal, hogy Erdély akkori fejedelme, János Zsigmond, a szentháromság-tagadó unitáriusok felé hajlott, ezért lett a negyedik bevett vallás a katolikus, evangélikus és református mellett az unitárius – emellett „megtűrt” vallás volt az izraelita és a görögkeleti. Ettől kezdve évszázadokon át harcolni kellett a teljes vallásszabadságért, ami mindig a centralizáló politikai rendszerek ellenállásába ütközött. Nem csak a Habsburgok erőszakos katolizálása ellen kellett küzdeni, de a reformereknek a protestáns vallásokon belüli központi hatalommal is: lásd Apáczai Cseri János esetét II. Rákóczi Györggyel.

Mivel a francia forradalom hármas jelszava közül a harmadik a szabadság, ennek a szellemében nő fel a reformkor két nemzedéke: **a személyes szabadságért** száll síkra, amiben a politikai véleményszabadságon kívül benne van a gyülekezési és sajtószabadság is, az, hogy az államrend ellen „láázító szellemű” írásokért és könyvekért senkit se lehessen bebörtönözni. És éppen Táncsics Mihály, Kossuth Lajos és Petőfi Sándor lesznek a rendbontók, akik azért harcolnak, hogy a röghöz kötött jobbágy felszabadulhasson birtoka lehessen és megkaphassa a szabad költözés jogát. Végül a politikai szabadságjogok csak úgy lesznek teljesek, ha minden felnőtt (nemre való tekintet nélkül) megkapja a választójogot, s demokratikus szavazataikkal felhatalmazhatják képviselőjüket, hogy az egyszerre képviselje saját és a nemzet érdekeit. Mind ez csak a huszadik században valósul meg, és akkor sem egyformán minden európai országban: Magyarországon például „vegyes” (a városokban titkos, falun nyílt) választási rendszerben. A Horthy-rendszer valóságos képét rajzolja meg József Attila, amikor *Hazám* című versében ezt írja: „Cicázna a szép csendőrtollak/ mosolyognak és szavatolnak/ megírják ki lesz a követ, //hisz „nyíltan” dönt ki ezer éve, /magával kötve, mint a kéve/ sunyít vagy parancsot követ”.

Az én nemzedékem tapasztalata a szabadságról meglehetősen relatív: csak nagyon rövid időszakokban vált tapasztalatunkká például a már 1848-ban követelt teljes sajtószabadság. A Horthy-korszakban börtönbüntetést lehetett kapni „láázító” vagy szeméremszértő versekért, írásokért, a második világháború alatt teljes gőzzel működött az állami cenzúra. Ez csak némileg enyhült 1945 után, amikor a koalíciós kormányok idején 1948-ig megvalósult egy jobbra erősen lehatárolt, de mégis elég széleskörű véleményszabadság – ennek köszönhetjük például Bibó István legjobb tanulmányait. A két munkáspárt egyesülése után (1948 júniusában) a cenzúra hirtelen megerősödött, számos lapot betiltottak, köztük az egyetlen „ellenzéki” vicclapot, a kitűnő *Szabad szájat* is. Öt

éven át folytak a letartóztatások, az ún. koncepciós perek, a napilapok (az orwelli *újbeszél* szellemében) csak nevükben voltak szabadok (*Szabad nép, Szabad ifjúság*, stb.). Ez az állapot Sztalin halála után megváltozott: az első Nagy Imre-kormány 1953 júniusában alakult, és igaz, hogy szovjet utasításra, de az új kormány által bevezetett reformok és engedmények lehetővé tették a személyi szabadság és ezzel együtt a sajtószabadság jelentős bővülését. Felszámolták például az internálótáborokat, köztük a hirhedt recski munkatábor, a Budapestről kitelepítettek jelentős része pedig elhagyhatta kényszerlakhelyét. 1953 második felében irodalmi viták kezdődtek a nagyobb írói szabadság problémáit feszegetve.

Ez a korábbinál sokkal szabadabb időszak lényegében 1955 márciusáig tartott. Nagy Imrét részben betegsége, részben állítólagos politikai hibái miatt leváltották és kizárták az MDP-ből. Rákosi tehát megint maga alá gyűrte a pártapparátust, de a nemzetközi „olvadás” légkörében már nem tudta meggátolni az

ún. „revizionista”, más szóval reformkommunista újságírók és írók lázadását, nem tudta visszanyomni a szellemet a palackba. Nemzedékünk túlnyomó többsége az 1955–56-os időszakot a sztálinizmus és a szó-lásszabadság korlátozása elleni küzdelemként élte át, Nagy Imre és barátai, és a további reformok mellett. Bár nem reménykedtünk abban, hogy az adott viszonyok között a nyugati típusú demokrácia lehetséges Magyarországon, a Szovjetuniótól függetlenebb szocialista demokráciát és ezzel együtt (jugoszláv mintára) semlegességet reméltünk. Ez a remény és a cselekvésre való elszántság, úgy gondolom, jobban előkészítette az ötvenhatos forradalmat, mint a Szabad Európa rádió adásai.

Fordulópontot jelentett ebben az antisztalinista küzdelemben a XX. Kongresszus és az ezen elhangzott titkos beszéd, Nyikita Hruscsov leleplezése a korábban teljhatalmú és rajongva dicsőített Sztálinról. Ez 1956. feburár 25-én hangzott el, egy hónappal később egy budapesti pártértekezleten pedig Litván György tanár már lemondásra merte felszólítani Rákosi Mátyást. Utóbbi még pár hónapig tartotta magát, de a Petőfi-kör emlékezetes sajtóvitája és a poznańi munkásfelkelés után moszkvai utasításra leváltották. Úgy éreztük, ezzel közelebb kerültünk Nagy Imre rehabilitálásához és visszatéréséhez a hatalomba, de a magyar pártvezetés időre játszott és eleve rossz lapokkal. Sokan elfelejtik, hogy 1956. október 22-én Gerő Ernő, az MDP főtikára és Kádár János budapesti titkár éppen Belgrádban jártak, bocsánatkérő látogatáson Tito marsallnál. És mivel pár héttel korábban, október 6-án, Rajk László ünnepélyes újratemetése után néhány százan hivatalosan nem engedélyezett tüntetést rendeztünk, 22-én úgy gondoltuk, mi, magyar egyetemisták nem kockáztatunk sokat, amikor újabb tüntetést szervezünk a lengyel változások és az ígért reformok mellett.

Magam kezdeményező szerepet vállaltam a pesti egyetemisták október 23-i tüntetésében, ami a budai műegyetemistákkal egyesülve, a Bem-téri gyűlésben ért tetőpontjára. A további események ismertek, de

hadd tegyem még hozzá, amikor a forradalmi napokban az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság fölkért az *Egyetemi ifjúság* című hetilap napilapi szerkesztésére, ezt a József Attila idézetet írtam a fejléc fölé: „Jöjj el szabadság!, Te szülj nekem rendet!/ Jó szóval oktasd, játszani is engedd,/ Szép, komoly fiadat!” Szerkesztőtársaim közt volt, aki ezt feleslegesnek vélte, hiszen, úgymond, már itt van a szabadság, de én tudtam, szabadságunk csak pillanatnyi, törékeny, amíg törvénybe nem iktatják az összes szabadságjogokat. Sajnos, nekem lett igazam, eljött november negyedike és a Moszkvába rendelt, még sokáig pórázon tartott Kádár János és „megreformált” kommunista rendszere.

Nem akarom itt elemezni a Kádár-rendszer 36 évét, pedig a véres kezdetek után ezen belül is voltak nemcsak kozmetikai, de lényeges változások is: például az Új Gazdasági Mechanizmus 1968-as kísérlete. Ha ez sikerül, bizonyos függetlenséget biztosított volna Moszkvától. Pár év alatt kiderült, hogy ez a reformpróbálkozás nem sikerülhet, mint ahogy a csehszlovákiai reformkísérlet is hamvába holt. De a Rákosi-rendszerhez képest Kádár alatt is bővültek a szabadságjogok: a hatvanas évek közepétől megugrott a külföldi utazások száma, és kulturális téren is szélesedett a véleményssabadság. Ezt tükrözte a „három T elve” a könyvkiadásban: a támogatott, túrt és tiltott kategória. Jóllehet Konrád, Esterházy és Nádas művei inkább a megtúrt kategóriába sorolhatók, hatásuk a magyar köztudatra igen nagyra bizonyult, szellemileg előkészítette az 1989–90-es rendszerváltást.

Azóta eltelt 30 év, megint vegyes tapasztalatokkal. Először hirtelen lehetővé vált a sajtó- és véleményssabadság, amit sokáig egyetlen kormány sem kívánt korlátozni – ebbe még szélsőjobbaldali és szélsőbaloldali lapok, szervezetek is belefértek. A Magyar Gárda megalakulásával azonban a szabadság egy időre átcsapott szabadosságba, úgy látszott, feléled vele a harmincas évek erőszakkultusza. A szocialista-liberális kormányok mulasztása, hogy keveset tettek az egyre harciasabb szélsőjobb visszaszorításáért. Ezt részben megtette a második Fidesz–KDNP kormány, de ami a szabadságjogokat illeti, a 2010 után is megmaradt jogokkal (pl. a költözési és utazási szabadság) szemben például a sajtóssabadságot adminisztratív és anyagi eszközökkel korlátozták. Ebben a folyamatban fontos lépésnek látom a *Népszabadság* megszüntetését és a megyei lapok kormánykézbe helyezését, a nagymúltú *Magyar Nemzet* drasztikus átalakításáról nem is beszélve. A túlzott centralizálás sohasem kedvez a szabadságnak – ma Magyarországon ebből a szempontból rosszabb a helyzet, mint akár 1990-ben, akár 2002-ben volt.

The Hungarian *szabadság* translates into other languages in a variety of ways. English has two words for it, *freedom* and *liberty*, with the latter also used in the sense of ‘political independence’. The Hungarian word is based on a Slavonic root, *svoboda*, and its sense extends beyond politics: while the English soldier ‘goes on leave’, the Hungarian soldier, or office worker, ‘goes on *szabadság*’, in other words, this expression also indicates that one is temporarily relieved of one’s obligations. Though the Hungarian word is first found in a fourteenth-century document, its modern sense dates from the period of the Enlightenment, when it first began to replace *libertas*, the Latin word until then in general use. When Prince Ferenc II Rákóczi of Transylvania, leader of the last Hungarian uprising against the Habsburgs in 1703–11, fought ‘for the homeland and freedom’ (*pro patria et libertate*), this referred to Hungarian independence and the freedom of the nobility. In its original Hungarian sense a person who is ‘free’ is someone who is not a slave, someone free of all subjection, apart from the laws of the land. But as Montesquieu put it: “Freedom (*la liberté*) is not total independence but nor is it unbridled freedom (*la licence*)”; in other words, it is a compromise between actions not deemed harmful to others and the moral as well as political norms of the particular society concerned.

The public awareness of the Hungarians (and indeed the Poles) was for a long time dominated by the legend of ‘golden freedom’, even though King András II’s Golden Bull of 1222 established the right to resist the possibility of royal tyranny only on the part of the nobility. But the poets and politicians of the Age of Reform (1825–1848) were already aware that ‘golden freedom’ was a thing of the past and that it was being replaced by laws relating to freedom of expression and of the press. In Hungarian history the most important form of personal freedom is, nonetheless, freedom of religion, which was first proclaimed in the Diet of Torda (today Turda in Romania) in 1563. This came about thanks to the then Prince of Transylvania, János Zsigmond, who supported the Holy Trinity-denying Unitarians, resulting in the adoption of Unitarianism as the fourth ‘recognised’ religion after the Catholic, Lutheran and Reformed Churches; in addition, the Jewish and Greek Orthodox religions were ‘tolerated’. From this point on it was for several centuries necessary to fight for total freedom of religion, as this continuously met with resistance by the centralised polity. The struggle was not just against enforced Catholicisation by the Habsburgs: the reformers also had to fight the centralising forces within the various Protestant denominations, as shown by the example of the radical Puritan philosopher and theologian János Apáczai Csere’s unsuccessful struggle with Prince György II Rákóczi to retain his teaching post in Gyulafehérvár (Alba Iulia, Romania).

The very first element in the French Revolution’s tripartite motto was *liberté* and this was the spirit in which two genera-

What the Hungarian word *szabadság* means to me

György (George) Gömöri

tions of the Reform Age came to maturity. They championed **personal (individual) freedom**, which in addition to political freedom of expression also comprises freedom of assembly and of the press, meaning that it should not be possible to imprison anyone for writings and books that allegedly ‘subvert the state order.’ And so it came about that it was the radical Mihály Táncsics, the great political leader Lajos Kossuth, and Sándor Petőfi, Hungary’s national poet, who proved to be the “trouble-makers” fighting for the abolition of serfdom and the rights of serfs to own land and enjoy freedom of movement. Ultimately political freedoms are not complete until all adults, irrespective of gender, have the right to vote and are thus able with their democratic ballots to give their representatives the right to represent both their own and their nation’s interests. This would not be fully achieved until the twentieth century and even then not to the same degree in all countries: in Hungary, for example, a ‘mixed’ electoral system evolved, with the ballot held in secret in towns but conducted in public in the countryside. The great modernist poet Attila József gave a true picture of the interwar Horthy régime in his poem *Hazám/My Homeland*, which pointed out that ‘free’ elections in the rural areas were based on coercion and centuries of subjugation.

My generation’s experience of freedom is somewhat relative: for example, as far as the complete freedom of the press is concerned, that is something we experienced only for very short periods of time. Under Horthy authors of poems and writings deemed to be subversive or indecent could end up in prison, and during World War II state censorship was quite untrammelled. Conditions eased slightly under the coalition governments between 1945 and 1948, when freedom of expression was fairly wide-ranging, though it was severely limited by the right wing: we have this window to thank for the finest studies of the political philosopher István Bibó, later to become famous as minister of state during the 1956 Revolution. Following the forced merger of the two workers’ parties in June 1948, censorship took a sudden turn for the worse: a number of journals were banned, including the only oppositionist satirical paper, the outstanding *Szabad Száj/Free Lips*. Arrests and the so-called show trials continued for the following five years, when the dailies – in the spirit of Orwellian Newspeak – were free only as regards their titles (*Szabad Nép/Free People*, *Szabad Ifjúság/Free Youth*, and so forth). This situation changed after the death of Stalin, when in June 1953 Imre Nagy formed his first government, and although they came on orders from the Kremlin, the reforms and concessions introduced by the new government made possible a significant expansion in personal

freedom and, along with it, the freedom of the press. The internment camps, for example, were scrapped, including the notorious labour camp at Recsk, and substantial numbers of those who had been condemned to internal exile in the countryside were allowed to return to the capital. The second half of 1953 saw lively debates on the issue of securing greater freedom for writers.

This period, much more free than the previous one, lasted until about March 1955. Partly because of his declining health and partly because of his alleged political errors, Imre Nagy was dismissed, and expelled from the MDP, the Hungarian Workers’ Party. Mátyás Rákosi, the post-1948 Stalinist dictator, once again took over the reins of the party apparatus, but in the atmosphere of the international thaw he was no longer able to prevent the rebellion of the ‘revisionist’, i.e. reform communist, writers and journalists: it proved impossible to put the genie back in the bottle. The vast majority of our generation spent 1955–1956 chafing against restrictions imposed by Stalinism and on the freedom of speech, by the side of Imre Nagy and his friends and further reforms. Though we dared not hope that in the given circumstances a Western-style democracy was capable of emerging in Hungary, we did believe that a social democracy more independent of the Soviet Union might, along with neutral status on the Yugoslav model. In my view, this belief and the determination to take action did more to pave the way for the 1956 Revolution than the broadcasts of Radio Free Europe.

A turning point in the struggle against Stalinism came with the Twentieth Party Congress of the CPSU, when Khrushchev’s ‘secret’ speech denounced the all-powerful Stalin and his personality cult. This happened on 25 February 1956 and one month later professor György Litván already dared to call for Mátyás Rákosi’s resignation. Rákosi managed to hang on for a few months but after the memorable debates in the press instigated by the writers’ Petőfi Circle and the Poznań workers’ uprising, Moscow ordered him to go. We felt that this took us a step closer to the rehabilitation of Imre Nagy and his return to power, but the Hungarian party leadership played for time, though it had a poor hand to start with. It is often forgotten that on 22 October 1956 (the eve of the Revolution) Ernő Gerő, chief secretary of the MDP and János Kádár, then the party’s Budapest secretary, happened to be in Belgrade visiting Marshall Tito to beg his pardon for the way he had been treated by the Hungarian party. And, since a couple of weeks earlier, on 6 October, following the ceremonial reburial of László Rajk, the chief victim of the show trials, several hundred of us had organised an illegal protest, on 22 October we Hungarian university students did not imagine it was particularly risky to

organise a further protest in support of the Polish changes and proposed reforms.

I was among those who took the initiative in the 23 October protest of the university students of Pest. We were joined by the students from the technical university on the Buda side of the city, and the march culminated at Bem Square. The events that followed are well-known, but let me just add that when in those revolutionary days the University Students’ Revolutionary Committee asked me to edit the weekly *Egyetemi Ifjúság/University Youth* on a daily basis, I had the following words of Attila József placed above the title: “Come, oh freedom! Do bring me order! / Teach with fair words, and also let play / Your handsome, serious sons!” Some of my fellow editors thought this was superfluous, as freedom was already here, but I was keenly aware that until our every freedom was enshrined in law all claims that we were ‘free’ were insecure and fragile. Unhappily, I was proved right when the Soviet tanks arrived on 4 November and János Kádár was summoned to Moscow, only for him and his ‘reform communist’ system to be on a leash held by Moscow for another 33 years.

This is not the place for an analysis of those years, though their blood-soaked beginnings were followed by not merely cosmetic but also substantive changes, such as the 1968 experiment of the New Economic Mechanism. Had this been successful, it could have ensured a measure of independence from Moscow. Within a year or two it became clear that this attempt at reform could not succeed, just as the Czechoslovak experiment was doomed to failure. On the other hand, during the Kádár years – by contrast with the Rákosi period – some freedoms were indeed secured: from the mid-1960s onwards overseas travel went up by leaps and bounds, and the cultural sphere, too, saw an expansion in terms of freedom of expression. This was reflected in the principle of the ‘three Ps’ in book publishing: some publications were promoted, some put up with, and others proscribed. While the books of György (George) Konrád, Péter Esterházy and Péter Nádas tended to be in the ‘tolerated’ category, they exercised considerable influence over the general public and paved the way intellectually for the régime change of 1989–1990.

Translated by Peter Sherwood

George (György) Gömöri (1934):
Hungarian poet, translator and scholar.
Latest book in English:
Steep Path (2019, poems)

Since then 30 years have passed and these have once again proved to be a mixed bag as regards freedoms. First came the sudden freedom of the press and the ability to freely express all shades of opinion: this was something that for a long time no government wanted to restrict, so even journals and organisations on the extreme left and the extreme right of the political spectrum appeared. However, with the establishment of the Hungarian Guard in 2007, freedom for a while tipped over into licence and it seemed that the cult of force and violence seen in the 1930s might re-emerge. The socialist-liberal governments failed in that they did little to turn back the tide of the ever more militant extreme right wing. This, to some extent, the second Fidesz–KDNP government of 2010–2014 managed to achieve, but as far as freedoms are concerned, while some remained in place after 2010 (for instance, the freedom to move residence and to travel abroad), freedom of the press, for example, was restricted by administrative and financial measures. In this process I consider a significant step the shutting down of the daily *Népszabadság/People’s Freedom* and the government takeover of the provincial press, to say nothing of the drastic restructuring of the venerable daily *Magyar Nemzet/Hungarian Nation*. Overcentralisation is never good for freedom: in this respect the situation in Hungary is worse now than it was in 1990, or even in 2002.

MICHAL HABAJ_SZABADSÁG

Az éjszaka visszhangja
betakar mindent,
ami lélegzik.

A láthatáron túl vagyunk,
a kerekék már csak
a fejekben pörögnek.

A zarándoklók egy rizsszembe
gyűjtötték
a széllel üvöltő csontokat.

A homokdűnék felől
a szabadság szele fúj.
Féregarca van,
mely a haszon nevében
felfal mindent.

A keresztre függesztett
államok csontvázai
szélfogóként lengnek.

Mária,
az út felől kérdezel,
ám a szívedben
a kígyó
visszafelé tekeredik
az időben
Megmozdultak a lépcsők.

A zarándoklókat
a vesztőhelyre viszik.

Amíg álmodnak,
valaki lecsavarozta a fejüket,
megtöltötte homokkal
és eladta a múzeumoknak.

Az emlékezet lenyomatait
lapozzuk,
az elsők vagyunk, akik sehová
sem érkeznek meg.
Pirkadatkor kivégezve
vértócsákban
az árnyék hosszáról tanúskodunk.

A kutyák ugatnak.

A napok horizontján túl
fakó sátrak
A néhai elvárásaink
látomásai.

Tükörben vándorló
kontinensek.

A szabadság csak egy szó,
melyet a szél
a szívedbe mart.

Night's echo
covers everything
that breathes.

We're beyond the horizon,
and now the wheels
are turning only in heads.

The pilgrims squeezed the bones
that moan in the wind
into a grain of rice.

From the sand dunes
freedom blows.
It has the face of a worm
that eats up everything
in the name of profit.

The skeletons of states
blow in the wind,
hung on a cross
as a windbreak.

Mary,
you're asking the way,
but in your heart
the snake
goes sinuously in time
backwards.

The stairways have been moved.
The pilgrims have been carted
off to execution.

While they were dreaming,
someone screwed off their heads,
filled them with sand
and sold them to museums.

We browse in memory's offprints,
we're the first who're going nowhere.
Shot by firing-squad at dawn,
we testify to the shadow's length
in puddles of blood.

Dogs bark.

Beyond the horizon of days
shining white tents,
phantoms of onetime
expectations.

Continents on pilgrimage
through the looking-glass.

Freedom is only a word
that the wind
gnawed into your heart.

Translated by John Minahane

Merva Attila fordítása

Michal Habaj (1974)
szlovák költő, író, irodalomtudós.
Kötete magyarul: *Caput mortuum* (2019)

MICHAL HABAJ_FREEDOM

Michal Habaj (1974)
Slovakian poet, writer, literary scientist.
Latest book in English: *Michal Habaj* (2012)

MARKO POGAČAR

A SZABADSÁGRÓL BESZÉLNI – AVAGY A MÓDSZERRŐL, A KERETEZÉS(EK)RŐL ÉS A FELELŐSSÉGRŐL

Képesek vagyunk rá, hogy a szabadságról beszéljünk? És ha igen, miként? Milyen keretei vannak a beszédünknek vagy az írásunknak, mi teszi lehetővé, artikulálja és engedélyezi, hogy nyilvános kijelentéseket tegyünk róla, és ezeket a kijelentéseket mások is meghallják? Vajon a megelőlegezett szabadság, ami biztosítva van számunkra – az, ami nem sodor bajba, és ami semmiféle veszélyt nem jelent a polgári kényelmünkre és jólétünkre nézve –, vajon ez a megszokott szabadság szabadságnak nevezhető egyáltalán? Hogyan tudjuk felmérni, és leginkább: hogyan vagyunk képesek beszélni róla?

Ami pedig legalább ilyen fontos: kik is vagyunk valójában „mi” – mi rejtőzik a személytelen, arctalan sokaság mögött, ami megerősíti a pozíciónkat, és ami meghatározza, hogy mi az, ami elmondható ebben az absztrakt, kollektív identitásban? Tegyük fel, hogy írók vagyunk. Művészek, kulturális munkások. A privilegiált, európai kontextusban ez többé-kevésbé még mindig azt jelenti, hogy jogunk van ahhoz, hogy a hangunkat hallassuk. Szabaduljunk meg hát a maszkoktól, és tegyük fel a kérdést: hogyan is néz ki ez a csendes „én”, az én, amely, akár egy pointillista festményen, többedmagával alkotja ezt a kissé talán zavaros, összességében mégis kellemes benyomást keltő kollektív szubjektumot?

Nincs sok rejtegetnivalóm. Író vagyok. Vagyis én is – és bizonyosan „ti” is, ennek a szövegnek a hasonlóképpen absztrakt olvasói is – a „létező szocializmus”

összeomlása utáni Délkelet-Európa irodalmi és kulturális mezőjében szétszórt, ingatag közegben működő kulturális munkások légiójához tartozom. És, mivel az orwelli 1984-ben születtem, egyúttal ahhoz a generációhoz tartozom, amely közvetlenül az átmeneti és az átmeneti utáni mocsárba volt kénytelen megérkezni. Hivatásos író vagyok, vagyis abból élek, amit írok, és amit mondok. A bevételeim rendszertelenek és rendkívül bizonytalanok. Ezen kívül azok a műfajok, amelyekben elsősorban alkotok – líra, esszé, útinapló, rövidpróza – eleve nem ígérnek busás honoráriumot, és aligha biztosítják az anyagi függetlenséget. Biztos vagyok benne, hogy hasonló a helyzet a szöveg olvasóinak többségével is. A felolvasóestek, előadások, szerzői honoráriumok, jogdíjak, ösztöndíjak, irodalmi díjak, a rádióknak írt vagy egyéb célból született szövegek, szerkesztői munkák stb. sajátos és kiszámíthatatlan egyvelegéből igyekszem eltartani magam. Ugyanakkor el kell ismernem, hogy majdnem mindig megírhatom és nyilvánosan elmondhatom azt, amit gondolok.

Vajon nem hangzik ez egy kicsit túl jól ahhoz, hogy igaz legyen, és valóban így áll a helyzet? Különösen úgy, hogy tudom, hogy a szülőföldemen, Horvátországban, ahol a könyveim és szövegeim többsége először megjelenik, döntően jobboldali, konzervatív, deszekularizált katolikus miliő uralkodik, ráadásul mindez folyamatosan erősödik, és jó eséllyel hamarosan eléri a xenofób és sovíniszta szélső-

ségek forráspontját, ahogyan azt a korábbi kulturális miniszterünk, a nyíltan fasisztabarát, revizionista és a baloldalt megrögzötten gyűlölő Zlatko Hasanbegović is világossá tette. Mindebből két dolog következik. Az első: én ezt „megengedhetem magamnak”. Vagyis: az időm nagyobb részét külföldön töltöm, a megélhetésem alig függ az államtól, továbbá nincs családom, amit el kéne tartanom, vagy amivel zsarolhatnának. Nem vagyok eléggé jelen a nyilvánosságban, és nem vagyok oknyomozó újságíró, hogy attól kelljen félnem, hogy fizikailag bántalmaznak az írásaim miatt, mint az újságíró Dušan Miljušt, ahogy attól sem kell tartanom, hogy – szó szerint – nyakon öntenek egy vödör ürülékkel és vizelettel, mint tették azt az író és újságíró Ante Tomićcsal. Szerencsére ezek a példák egyelőre inkább a kivételt jelentik. A másik, ami mindebből következik, az alávetettség és az integráció „régi jó” foucault-i logikája, és innen a kérdés is: vajon valóban így áll a helyzet? Tény, hogy a megfelelő médiákban (a többiben a cenzúra, a régi, nyílt és közvetlen pártcenzorok módszereinél sokkal kifinomultabb formában ugyan, de továbbra is jelen van) csak azért mondhatom el többé-kevésbé, amit szeretnék, mert a szavaimnak nincs igazi hatása, és nem jelentenek veszélyt a rendszerre, illetve a dolgok fennálló rendjére. Másképpen: „*Dumálj csak, mi a fasziert érdekelne ez minket?*”

Vagyis, figyelembe véve a körülményeket, amikor a szabadságról van szó, akkor inkább annak kontextusáról szeretnék beszélni, nem pedig erről az absztrakt,

túlságosan is absztrakt főnévről. És nem, egyáltalán nem szükséges harminc évet visszamenni az időben ahhoz, hogy a szabadságról, annak jelenlegi lehetőségeiről és hiányáról beszéljünk. *Itt és most* – ez a pillanat nagyon is megfelelő, hiszen már így is nagyon, nagyon késő van. És nem, nem igazán tudom, ki fizeti ki a honoráriumot ezért a szövegért és a gyönyörű városotokba tett írói utamért, ahogy azt sem tudom, ki fog enni adni ezeken a szép, kora őszi napokon, de hát – éppen ez alkotja a kontextust. És azt kérdezem: ma, Magyarországon, ahol Orbán Viktor uralma – akit a kortárs európai politikusok közül egyébként a leginkább reakciónak és autokratikusnak, általában pedig a szabadság és az egyenlőség legnagyobb ellenségének tekintek – megdönthetetlennek látszik, azt kérdezem, vajon ma Magyarországon mit jelenthet a szabadságról írni. Persze, mindig támaszkodhatunk Gramscinak „az intellektus pesszimizmusáról és az akarat optimizmusáról” alkotott formulájára. És ez talán segíthet abban, hogy továbblépjünk: segíthet abban, hogy elviseljük a baloldal melankóliáját.

Mégis: a kontextus, a kontextus! Vajon szabadon beszélhetünk a szabadságról? És vajon hova visznek majd bennünket a szavaink?

Discussing Freedom, or on our Methods, the Framing Context(s) and Responsibilities

Are we free to discuss freedom? To what extent? What frames our speech or writing, what enables it, makes it possible, articulates it and allows it to be publicly stated and heard of? Is the granted freedom, the offered one – the one that doesn’t jeopardize us, it’s not dangerous at least to our bourgeois prosperity and wellbeing – is that kind of prescriptive freedom freedom at all? How do we measure that, and once more, how do we discuss it?

Equally important: who are actually we – what hides behind that impersonal, faceless multitude that fortifies our position, roots what is to be said in an abstract, collective identity? Let’s assume we’re writers. Artists. Cultural workers. In our privileged, European context, more or less, still a people with the right to a voice. And let’s fully strip then, the masks down – how does that quiet I looks like, the I that, allegedly, as if in a pointillist painting, constitutes the previously taken, hazy but somewhat pleasant collective subject?

There’s not much to hide. I am a writer and cultural worker too. So, I belong – as well as, I’m sure, a good quantity of equally abstract ‘you’ reading this text – to the legion of precarious workers in literary and cultural field scattered across south-eastern Europe after the fall of the ‘real socialisms’. And, born in Orwellian 1984, I’m a part of the generation who landed directly in the depths of the transitional and “post-transitional” swamp. I am professional writer: I live from what I write and what I say. My incomes are irregular and extremely uncertain. And the genres I predominately work with – poetry, essays, travelogues, short fiction – do not really promise large sails, and do not grant economic independence. Like, I’m sure, a good part of you writers reading this, I live of a strange and unpredictable mixture of public readings, lectures, author’s fees, royalties, grants, scholarships and prizes, texts written for the radio or some other purpose, editing, and so on – you know the drill. And, I must admit: I’m mostly able to write, publicly say or print whatever I want.

Doesn’t that sound a little too good to be true, and is it really so? Especially knowing that my country of origin, Croatia, where I first-print the most of my books and texts, is predominantly right wing, conservative, desecularised catholic environ-

/ Marko Pogačar

(1984) Croatian poet,
writer, essayist, editor.

ment with all of the noted parameters permanently increasing, very soon possibly a boiling pot of a xenophobic and chauvinist extremes, just in the manner of our former cultural minister, an openly pro-fascists, revisionist historian and an anti-leftist crusader Zlatko Hasanbegović? That implies two things. The first: I can ‘afford’ that. Meaning: I mostly live abroad, my incomes do not lean primarily to the budget-bound financing, and I don’t have a family to support or to be blackmailed with. I’m not publicly visible enough or engaged into research journalism to get severely beaten for what I write, like e.g. journalist Dušan Miljuš, or (literary!) spilled with a bucket of shit and pee, like e.g. writer and journalist Ante Tomić. Luckily, those are still the exceptions. The second follows a ‘good old’ Foucaultian subversion-integration logic, and thus the question – is it really so? The fact is that I’m able to say more or less whatever I want in a certain type of media (in some others the censorship, much more sneaky in methods than the ‘good old’ open, straight forward communist party censors, is strongly operating) mostly because my words do not reach out, are not really dangerous to the system, do not threaten the imposed order of things. In other words: *talk, what the fuck do we care?*

So, taking the circumstances into account, I prefer to talk about the contexts of talking and writing about freedom, not that holly, abstract, often too abstract noun itself. And no, it’s not necessary to go 30 years back to discuss freedom, its current state, its permanent lacking. *Now*, this very moment is more than good: it’s already getting very, very late. And no, I don’t really know who pays the fee for this text, my writing visit to your beautiful city, who feeds me during these nice, early autumn days, but – that’s the context. And I wonder: today, in Hungary firmly ruled by Viktor Orbán – who I find among the most reactionary, autocratic and, in general, basic freedom and equality principles opposed politicians in contemporary Europe – what does it really mean to write about freedom? Of course, we may, as I always try, lean on Gramsci’s ‘pessimism of the intellect and optimism of the will’. This could help us to move on; help us deal with the melancholy of the left.

But – the context, the context! Are we free to discuss freedom, and where would our words take us?

SÁRKÖZI MÁTYÁS A SZABADSÁGGAL ÉLNI KELL

*I*Tizenkilenc évesen, 1956. november 29-én első ízben töltött el amúgy istenigazából, vérpezsdítő élményként a szabadságérzet. Zalalövő közelében, kora reggel leugrottam a kanyarban lassító vonatról s átgyalogoltam egy réten, amelynek a túlsó végén két szürke egyenruhás, osztrák határőr cigarettázgatott. Kiléptem a szabad világba.

„Guten Tag,” üdvözölt az egyik határőr, majd elmondta, hogy éppen fogadni akart a kollegájával: saját lábamon érkezem-e szabad földre, avagy a levegőben repülve. Ugyanis előző nap szovjet tűzszerészek újraaknásították a két ország közötti mezőt. Őrangyalom vigyázott rám, miként akkor is, amikor hamis okmányokkal, álnéven gyerekeskedtem egy kis faluban, a náci uralom idején.

Egy kortynyi szabadságot módomban volt ízlelgetni 1956. október 23-ika után néhány napig, de hamar visszaállt a diktatúra uralma, s azért az újságcikkért, ami a tollamból megjelent az akkori hetilap, a Magyar Hírlap hasábjain, szabadságvesztés lett volna a sorsom. Hamarosan húsz menekülttársammal együtt brit katonai repülőgép vitt át Linzből Angliába, ahol az 1930-as években kivándorolt rokonaim éltek. Segítségükkel indult el életem új, s azóta is tartó szakasza Európa e több évszázados múltra visszatekintő demokráciájában, amely a személyi szabadságot, a szólásszabadságot, a vállalkozás és az utazás szabadságát mindenkor megőrzendőnek és ápolandónak tartotta.

Abszolút perfekt, százszázalékos szabadság persze nem létezik, de jelentős fokozati különbség van egyrészről aközött, ha a londoni Hyde Parkban, a Szónokok Sarkán, ahol a szólásszabadság szent szellemében pocskondiázni lehet a kormányt s dicsőíteni akár a kommunizmust vagy az ateizmust, a szabályok

értelmében nem kerülhet sor istenkáromlásra és tiltott a trágár beszéd, másrészről meg aközött, hogy ha igazat szólsz, a hatóságok törik be a fejedet.

Az abszolút szabadság káosszal egyenlő. Etikailag is. Ezekben a napokban például azon kérődzik a brit sajtó, hogyan ítéljük meg azt, ha egy közelgő dátumú popzenei fesztiválon a fellépő együttesek egyike, amely gyűlöli a kormányon lévő Konzervatív Pártot, arról énekel, hogy „Ha a torykra szavaznak, öld meg akár a saját apádat, anyádat is.” S azt hirdeti, hogy egy ismert politikust a kiskorú gyerekeivel együtt kellene merénylet útján felrobbantani. Ez a jelenség nem más, mint a szólásszabadsággal való visszaélés. Lehet, hogy csak kommersz kekeckedés, de nyilvánvaló gyűlöletbeszéd. Mégis, most több következménye nem volt, mint hogy az együttest törölték a fellépők közül. A szabadságfogalom és a politikai korrektség viszonya vizsgálható e tekintetben, az, hogy pártok és pártvezetők a legalacsonyabb, alpári módon fenyegethetők, de ha fajgyűlöletről van szó, ugyanez, vagy ennél sokkal kevesebb is, törvényileg büntetendő.

Ami a politikát illeti, egy szabadságfogalomról szóló fejtegetésben volt szó arról, hogy a szabadon választott országvezetők rendszabályait akkor is el kell fogadnunk, ha esetleg nem tetszenek nekünk, elvégre őket a többség juttatta pozícióikba. Itt lép be a körbe a vitathatóság és a kritika szabadsága, amelynek a mértéke persze a demokrácia intézményeinek helyileg adott állapotától függ. Rousseau állítja, hogy: „Nem az a szabadság, amikor azt csinálod amit akarsz, hanem az, hogy nem kell azt csinálnod, amit nem akarsz.” Gondolatébresztő. Angliai évtizedeim alatt aktívan élhettem a szabadsággal, amennyiben emigráns sajtótermékekben és az angol rádió magyar nyelvű adásain át harcolhat-

tam azért, hogy az otthon maradtak is elnyerhessék szabadságukat, megszabaduljanak a külső vagy belső diktatúra rákfenéjétől. Az idő nekünk dolgozott, az én nemzedékem megérhette a fordulat évét. Ez alkalommal a szabadság beköszöntéhez nem volt szükség vérontásra, mint túl sokszor a magyar történelem során. Most már csak azt kell megfontolni, amit Nehru hirdetett: „Az élet kártyajátzsma. A lapok értéke különböző, de a játékos szabadon dönthet arról, hogy mikor melyik kártyáját játssza meg.”

S itt jutunk el a metafizikai, belső szabadság kérdéséhez és jellegéhez, ami a lexikon szerint a pszichológusok terepe, míg például a szólásszabadság vagy a népképviseleti szabadság a politológusoké. De e téren magunk is bújázkodhatunk a saját lelkünkben, hi-

vatásos és erre képzett lélekbúvárok bevonása nélkül. Elvégre a belső személyes szabadság tulajdonképpen jogosultság a döntésre és cselekvésre. Arra is, hogy döntsünk, mikor melyik kártyánkat játsszuk meg, és hogyan. Vagy kinek az érdekében. „Úgy döntöttem, hogy gonosztevő leszek” – mondják az elvetemültek. De ehhez eredendő vagy okozott lelki torzultság kell.

Ha élni akarunk a szabadsággal, Albert Camus-re kell figyelniünk, merthogy az ő pozitivista megfogalmazásában „a szabadság nem más, mint a jobbulás esélye.” Hiszek benne, hogy a kulturált ember számára metafizikai szinten a jobbulás, az élet kártyajátékában pedig nem csak sorsunk irányítása, hanem általában a jobbítás az igazi cél.

We Must Make the Most of Freedom

Mátvás Sárközi

1.

It was on 29 November 1956, at the age of nineteen, that I was first filled with a feeling of freedom as an exhilarating experience. Early in the morning, I jumped off a train as it slowed down on a bend not far from Zalaövö, a town close to the Austrian border, and walked across a meadow, at the far end of which two grey uniformed Austrian border guards were having a cigarette. I stepped out into the free world.

“Guten Tag,” came the greeting from one of the guards. Then he told me that he and his colleague had been about to lay bets as to whether I would make it to freedom on my own two feet or flying through the air. The day before, Soviet combat engineers had again mined the strip between the two countries. My guardian angel had been watching over me, just as it had when, as a child with false papers and a false name, I had kidded around in a village under Nazi rule.

I had sipped at freedom, had no more than a mouthful of it, in the few days after 23 October 1956, but the dictator’s rule was soon reinstated, and I looked set to lose my freedom due to a newspaper article I had penned which had appeared in the weekly newspaper of the time, *Magyar Hírlap*.

A British military plane was soon taking me and twenty fellow refugees from Linz to England, where I had relatives who had emigrated in the 1930s. With their help, the next phase of my life got under way in this centuries-old European democracy which considered personal freedom, freedom of speech, the freedom to do business and the freedom to travel as something to be cultivated and preserved at all times.

There is no such thing, of course, as perfect, absolute, one-hundred-percent freedom. There is, however, a significant difference in degree between, on the one hand, being able to

harangue the government or sing the praises of communism or atheism at Speaker’s Corner in London’s Hyde Park, where the rules state that blasphemy may not be indulged in and bad language is forbidden, and on the other hand, having your head broken by the authorities for speaking the truth.

Absolute freedom equals chaos. In an ethical sense, too. In the last few days, for example, the British press has been chewing over how we should judge a band which hates the governing Conservative Party and is due to perform at an upcoming pop festival when they sing, “Even if it’s your dad or your mum, kill Tory scum, kill Tory scum.” The band also call for a well-known politician and his young children to be blown up in a terror attack. This phenomenon is none other than an abuse of the freedom of speech. While it may be only commercial cheekiness, it clearly amounts to hate speech.

Nevertheless, the only consequence the band has suffered is removal from the list of performers. While parties and party leaders may be threatened in the basest of ways, the same talk, be it ever so much milder, is, if it is racist, punishable by law. This sheds some light on the relationship between the concept of freedom and political correctness.

On the subject of politics, one analysis of the concept of freedom stated that we must accept the decrees of freely elected leaders, even if we happen not to like them. After all, the majority put them in office. This is where the ability to debate and the freedom to criticize come in, the extent of which depends, of course, on the state of the democratic institutions in any given place. Rousseau states that one’s freedom does not consist in being able to do what one wants, rather in not being forced to do what one doesn’t want. Makes you think.

Mátvás Sárközi (1937)
Hungarian writer, journalist.
Latest book in English: *The Play’s the Thing. The Life of Ferenc Molnar* (2004)

2.

I was able, in the decades I lived in Britain, to make active use of freedom, in so far as I battled in the emigrant press publications and through the Hungarian service broadcasts of the British radio for those back at home to be able to gain their freedom, for them to break free from the pestilence of outer or inner dictatorship. Time was on our side; my generation lived to see the year it all changed. On this occasion, there was no need for the bloodshed there had been all too many times in Hungarian history. All that is required now is to think about what Nehru said: “Life is like a game of cards.” Each card has a different value, but the card player may choose *freely* which card he plays and when.

Here, we get to the question of inner, metaphysical freedom and its nature. This, according to the encyclopaedia, is the territory of psychologists, while freedom of speech or parliamentary representation is that of political scientists. In the area of inner freedom, however, we ourselves can search our own souls without the help of trained professionals. After all, this personal freedom is actually a licence to make decisions and to act. It also licenses us to decide which card we play, when, and how. Or in whose interest. “I decided to be a troublemaker,” say the reprobates. For that choice to be made, though, there must be either an original or an induced spiritual twistedness.

If we want to make the most of freedom, we need to listen to Albert Camus, because, in his positivist formulation, freedom is none other than the chance to improve. I believe that, for a civilised person, the real goal at a metaphysical level is to better ourselves, while in the card game of life, the real goal is not only to be able to direct our own fate, but generally to make things better.

Michelangelo Antonioni: *Foglalkozása: riporter*

Az egyik kedvenc filmem a *Foglalkozása: riporter* Michelangelo Antonionitól. Legalább tízszer láttam, jó eséllyel többször, mint bármelyik másik filmet. Emlékszem a legelső alkalomra. Olyan huszonöt évvel ezelőtt lehetett. Otthon tévéztem, és elég későre járt, amikor egyszer csak elkezdődött egy film. Fogalmam sem volt róla, mi az, és arra készültem, hogy pár perc után úgyis kikapcsolom a tévét, és aludni térek, de aztán nem így alakult. Lekötött, és folyamatosan fenntartotta a figyelmem két órán keresztül, úgyhogy végül az egészet végignéztem.

A film egy férfiról szól, aki szinte véletlenül megrendezi a saját halálát, és felveszi egy másik ember személyazonosságát. Mindezt anélkül, hogy végiggondolná a következményeket, pusztán attól a homályos vágytól vezérelve, hogy kiszabaduljon a saját életéből.

A mai napig a nyitójelenet a kedvencem. A férfi, akit Jack Nicholson játszik, újságíró, aki egy gerillaháborúról tudósít a Szaharából – Mauritániából, Csád-ból vagy valami hasonló helyről. Igyekszik megtalálni a „felkelőket”, akik kirobbantották a háborút. A film első tíz-tizenöt percében ezeket a felkelőket keresve kóvályog a sivatagban. Semmi különös nem történik. Aztán a Land Rover defektet kap, neki pedig vissza kell gyalogolnia a kisvárosba, amelynek egyetlen hoteljében megszállt, egy olyan isten háta mögötti helyen, amilyenén én magam is többször jártam, amikor a film első megtekintése után jó pár évvel azon a vidéken utazgattam. Amikor fáradtan és szomjasan visszatér a hotelbe, kiderül, hogy egy másik európai, egy Robertson nevezetű fickó meghalt a szobájában. „Robertson!”, kiáltja Jack Nicholson, miközben az ajtaján kopogtat. Amikor nem kap választ, benyit. Robertson az ágyon fekszik, úgy tűnik, mintha aludna, de hamarosan kiderül, hogy meghalt. Ezután egy hosszú, néma jelenet veszi kezdetét, melynek során Jackben fokozatosan kialakul, mitévő legyen. Végül felveszi Robertson személyazonosságát – amihez kapóra jön, hogy hasonlítanak egymásra, ráadásul azokban az időkben elég könnyedén lehetett útlevelet hamisítani

The Passenger by Michelangelo Antonioni

One of my favourite films is *The Passenger* by Michelangelo Antonioni. I must have seen it ten times, probably more than any other film. I remember the first time I saw it. This was maybe twenty-five years ago. I was watching TV quite late at night. I was tired. A film came on. I didn't know anything about this film and I expected to stop watching it after a few minutes, to switch off the television and go to sleep. In fact it managed to seize and hold my attention, from moment to moment, for the next two hours and I ended up watching the whole thing.

It's about a man who almost accidentally fakes his own death, and takes on the identity of someone else. He does so without properly thinking through the consequences, driven by some obscure desire to escape his own life.

The opening section is still my favourite. The man, played by Jack Nicholson, is a journalist covering some sort of guerrilla war situation in the Sahara – Mauritania, Chad, somewhere like that. He's trying to find the 'rebels' who are waging this war. For the first ten or fifteen minutes of the film he schleps around the desert looking for them. Nothing much happens. Then his Land Rover breaks down, and he has to walk back to the tiny town where he's staying in the only hotel, a semi-deserted place of the sort that I experienced for myself travelling in the region much later, many years after first seeing the film. Back at the hotel, exhausted and thirsty, he finds that the only other person staying there, another European by the name of Robertson, has died in his room. 'Robertson!' Jack says, knocking on the businessman's door. Receiving no answer he goes in. Robertson is lying on the bed, apparently asleep. He turns out to be dead. There is then a long wordless sequence during which Jack decides on his course of action. He will take on Robertson's identity – the two of them look similar, and in those days you could apparently successfully doctor a passport by picking off the photo with a razor blade and substituting it with one of yourself.

It was this sequence which mesmerised me when I first saw the film. There's a kind of lethargy to it, to the atmosphere of this silent shitty hotel in the desert, with goats bleating outside the windows, the wind shaking thorny plants, blowing dust around. 'When's the next flight?' Jack asks one of the Afri-

pusztán azzal, hogy az ember egy borotvával kivágta belőle a fényképet, és a sajátját ragasztotta a helyére.

Amikor először láttam a filmet, ez a jelenet valószínűleg megbabonázott. Van ugyanis valami letargia, valami lesújtó ennek a lerobbant sivatagi hotelnek az atmoszférájában, amelynek ablakai előtt kecskék mekegnek, és a szél néha belekap a tüskés növényekbe, és port sodor mindenfelé. „Mikor indul a következő járat?”, kérdezi Jack a hotel egyik afrikai alkalmazottjától. „Három nap múlva”, hangzik a válasz. Szóval egy efféle helyet kell elképzelnünk. Valahol a világ végén, ahol az ember annyira kiesik a megszokott összefüggésekből, és annyira távol kerül az otthonától, hogy hirtelen lehetségessé válik, hogy teljesen a háta mögött hagyja a saját korábbi életét.

A film természetesen a szabadságról szól. Tele van olyan képsorokkal, amelyek ezt napnál is világosabbá teszik. Kalickákba zárt madarak. A tűző napon senyvedő, kikötött, veszettül lihegő kutya. Egy felkavaró spanyolországi látvány a hosszan elnyúló útról és az azt szegélyező vénséges vén fákról a kocsi-ból hátranézve. „Mi elől menekülsz?”, kérdezi Maria Schneider Jacktól. (Ő Barcelonában kapcsolódik be a történetbe.) A férfi azt feleli, hogy forduljon hátra. Ez a kép az útról és a fákról maga a válasz. Mintha azt jelentené: a múlttól, mindentől.

Természetesen a szándék, hogy kiszabaduljon, hogy elmeneküljön, kudarcot vall. Erre a nézőt már a ketrecekben lévő madarak és majmok is felkészítik, akiket a Ramblason árulnak. A régi élete végül utoléri, és kiderül, hogy Robertsonnak is megvoltak a maga ellenségei, akik szintén üldözöbe veszik.

Elképzeltető, hogy egy másik rendező sikeres thrillert forgatott volna ebből az alapanyagból – tele feszültséggel, autós üldözéssel és pompás helyszínekkel. Antonionit azonban nem egy ilyen film lehetősége érdekelte. Ő inkább egy lassú, meditatív, kissé zavarba ejtő mozi készített, ami bizony elárul néhány szomorú igazságot a szabadság természetéről. A szabadság illúzió, és még ezért az illúzióért is nagy árat kell fizetni. Az, hogy kik vagyunk mi, már önmagában is a körülmények olyan zavaros egyvelegéből áll össze, amiből aligha tudunk valaha is kiszabadulni – illetve, ha mégis sikerül, akkor ezt a zűrzavart hamarosan egy másik helyettesíti, ami pillanatokon belül még súlyosabb béklyókba fog verni bennünket.

can hotel guys. 'Not for three days,' comes the answer. It's that sort of place. Somewhere at the end of the world, where you find yourself so out of context, so far from home, that it might be possible to walk away from your own life entirely.

It's a film about freedom, of course. It's full of images that make that abundantly clear. Birds in cages. Dogs tied up in the sun, panting madly. A stunning shot looking backwards from a car travelling down a long, long avenue of mature trees in Spain. 'What are you running away from?' Maria Schneider has asked Jack. (She turned up in Barcelona and got involved.) He tells her to turn around – his answer is that shot. It seems to mean – the past, everything.

Naturally his attempt to escape, to run away, fails. We were prepared for this by those images of birds and monkeys in cages, for sale on Las Ramblas. His own old life sets out to find him, and Robertson turns out to have enemies who are after him too.

It's easy to see how another director might have made a successful thriller out of this material – with lots of suspense and car chases and glamorous location shooting, that sort of thing. But Antonioni doesn't make that film. He makes a slow, meditative, slightly confusing picture that has some sad truths to tell us about the nature of freedom. Freedom is an illusion, it seems to say, and even the illusion comes at a high price. The very fact of who we are is a set of entanglements that we can't escape from – or if we can, they are soon replaced by another set that might turn out to be even more constraining.

What makes the film so fascinating is that it faces this fact while also powerfully dramatising the yearning desire for freedom that we all feel. The whole beautiful-couple-on-the-run scenario that makes up the final third is the sort of fantasy that appeals to that desire in a thousand other movies. Antonioni, of course, forefronts the longueurs of the situation, rather than the glamour – the hours of loitering and waiting, the afternoons in Spanish hotels, lingering after lunch in an empty restaurant while a guy on the other side of a glass wall cleans the pool. The sort of mundane beauty he brings to it just makes it seem more real, more real than a 'Hollywood' version ever could be, and therefore more compelling to the imagination. With various parties on their tail and their big white American car holed in the oil sump and about to grind to a halt, Jack and Maria make a plan – they'll rendezvous in Tangier. Maria will go ahead. Jack will follow a day or two later. 'Leave a message for me at American Express,' Jack says, 'and I'll come and find you, if you show up.' It's a scenario that's giddingly attractive, isn't it? The sheer feeling of

A filmet az teszi lenyűgözővé, hogy úgy néz szembe ezzel az igazsággal, hogy közben erőteljesen dramatizálja a mindannyiunkban ott munkáló szabadságvágyat. A „menekülő szerelmespárt” ábrázoló szépséges jelenetsor, ami a film harmadik harmadát meghatározza, olyasféle látomás, ami a száz meg száz másik filmben hasonlóan megjelenő vágyra játszik rá. Antonioni viszont nem a helyzet kápráztatát, hanem a hosszadalmasságát helyezi előtérbe – a több órás lebzselést és várakozást, a spanyolországi szállodákban töltött délutánokat, az ebéd után az üres étteremben eltöltött időt, ami alatt az üvegfal túloldalán lévő alak kitakarítja a medencét. Az a hétköznapi szépség, amit a rendező mindebben megjelenít, csak valóságosabbá teszi az egészet, valóságosabbá, mint amire egy hollywoodi film egyáltalán képes volna, és ezzel mindez vonzóbbá is válik a néző képzelete számára. Miközben különböző figurák üldözik őket, és a nagy, fehér amerikai autójuk elakad egy olajjal teli gödörben, Jack és Maria újabb tervet szőnek: Tangerben fognak találkozni. Maria előremegy, Jack pedig egy-két nappal később követi. „Hagyj egy üzenetet az American Expressnél”, mondja Jack, „Én majd megtalálalak, ha ott leszel.” Szédületes jelenet, nem igaz? Szédítő a szabadságnak az a tapasztalata, amit ezek a szavak közvetítenek. És mindezt csak fokozza, hogy hozzáteszi: „ha ott leszel”. Az egész helyzet finomsága, a körülmény, hogy a találkozásuk – természetesen az email és a mobiltelefonok kora előtt vagyunk – egyetlen üzeneten múlik majd. Pár nap múlva majd találkozunk Tangerben – talán, esetleg, ha épp mindketten ott leszünk. Ennél a jelenetnél mindig azt kívánom, bárcsak Jack helyében lehetnék.

Persze, a dolog nem jön össze. Jack ugyanis sosem jut el Tangerbe.

A múlt árnyékai másfél órán keresztül üldözik, és végül utol is érik. Egész idő alatt egy percig sem érezhette magát igazán szabadnak. Nem csoda, hiszen senki sem érezheti magát annak, ha üldözik. A filmnek csupán egyetlen jelenete van, amikor szabad, még az elején, nagyjából félóránál, miután felvette Robertson személyazonosságát. Ekkor egy percre szabadnak érzi magát. Abban a pillanatban, az afrikai tövises akácia alatt, ahol a szél rázza a fa ágait. Aztán az élet ismét eljön érte, hogy hűvös ölelésébe zárja.

freedom that those arrangements convey. The additional kick of freedom provided by that ‘if you show up’. The tenuousness of the whole thing, depending as it does, in those days before email and mobile phones, on a message left at American Express. I’ll see you in Tangier, in a couple of days, maybe, if we both show up. At that moment, every time I see the film, I wish I was in Jack’s situation.

Of course it doesn’t work out.

Jack never makes it to Tangier.

The world of attachments has been hunting him down for the last hour and a half, and it catches him in the end. All that time, he hasn’t really felt free. You never do when you’re being pursued. In the whole film, the only time he really feels free is at the beginning, about half an hour in, just after he’s made the switch with Robertson. For a moment there, he felt it. Freedom. That moment under the thorn tree in Africa, the wind shaking its branches. Then life comes for him, and takes him in its unwelcome embrace again.

David Szalay (1974)

British writer of Canadian-Hungarian origin.

Latest book in English: *Turbulence* (2018)

David Szalay (1974)

magyar-kanadai származású brit író.

Legutóbbi kötete magyarul:

Minden, ami férfi (2017)

A FŐ CSAPÁSON KÍVÜL

- visegrádiak
a szabadságról

OFF THE BEATEN TRACK
- the V4 about freedom

A fesztivál fókuszja idén a visegrádi irodalmakon van. Umberto Eco szerint Euópa nyelve a fordítás. A visegrádi szabadságszövegek angol változata magyar fordításból készült. Így a szövegek nyelvről nyelvre, fordításról fordításra vándoroltatják az olvasót.

The festival is focused around the literature of the Visegrad Four (V4) this year. According to Umberto Eco the language of Europe is translation. The English version of the Visegrad Declaration (1991) has been translated from Hungarian. Thus, the texts let the reader wander from language to language and from translation to translation.

Svobodu

Mami, já ale potřebuju svobodu, to znamená chodit svými cestami, mimo hlavní trasu, přes zahrádky za kolonií nízkých domků, kde bydlí stará řecká babička, co si mě pořád plete s jejich Soňou, kolem sběrný, přes kopečky, pak prosmýknout se kolem ruského baráku, zdravotního střediska a hlavním vchodem do školy, anebo zadem přes hřiště, v plotě je díra, nikdo o ní neví a já, mami, potřebuju svobodu, sousedovic holku znásilnili kde? no ve sklepech na sídlišti, ne tady v divočině, a až to za pár let potká mě, už ti to stejně bude jedno, nic na mě nepoznáš, teď ale, mami, potřebuju svobodu, tak mi nebraň a nezpůsobuj mi křivdu, nesnaž se od sousedů dozvědět, kterými cestami se potloukám, kudy se toulám, stejně to nevědí a na mě jenom vždycky vyrazí, co se jim právě zachce.

Když budeš si přát, sama ti za to o svých dobrodružstvích budu vyprávět.

Szabadságra

Anyu, de nekem szükségem van a szabadságra, ez azt jelenti, hogy a saját utamon járok, a fő csapáson kívül, a telep apró házai mögötti kerteken át, ahol egy öreg görög néni lakik, aki folyton összekever az ő Soňájukkal, a fémlerakat mellett, a dombokon át, aztán elslisszanni a szovjet ház, az egészségügyi központ mellett és a főbejáraton az iskolába, vagy hátulról a játszón át, a kerítésen van egy lyuk, senki se tud róla, és nekem, anyu, szükségem van a szabadságra, a szomszédék lányát hol erőszakolták meg? hát a lakótelepen a pincében, nem itt a vadonban, és ha majd pár év múlva engem is elér ez, neked már úgyis mindegy lesz, semmit sem fogsz észrevenni rajtam, de most, anyu, szükségem van a szabadságra, úgyhogy ne korlátozz és ne légy velem igazságtalan, ne próbáld a szomszédoktól megtudni, milyen utakon kódorgok, merre csavargok, úgysem tudják, és mindig csak azt árulják el, amihez éppen kedvük van.

Ha szeretnéd, cserébe én magam fogok neked mesélni a dolgaimról.

Petovská Flóra fordítása

Lenka Kuhar Daňhelová (1973) česká básnířka, prozaička, výtvarnice, překladatelka, organizátorka kulturních událostí. Poslední svazek: *Hořem* (2014).

Lenka Kuhar Daňhelová (1973) cseh költő, író, művész és kulturális szervező. Versei magyarul a Versumon, a Literán és a Szupermarket antológiában jelentek meg.

Freedom

But you see Mum, I need freedom, and that means walking my own way, off the beaten track, across the gardens behind the estate’s little houses where an old Greek lady lives who keeps mistaking me for her Soňa, past the scrap metal yard, over the rise, slipping past the Soviet barracks and the health centre and in through the school’s main entrance, or, taking the back way through the playground, there’s a gap in the fence no-one knows about, and I Mum, need freedom. Where was it the neighbours’ daughter got raped? well, in a cellar on the estate, not here in the wilds, and if, in a year or two, the same thing happens to me, it won’t matter to you anyway; I won’t seem any different, but now, Mum I need freedom, so don’t limit me and don’t be unfair to me, don’t try to find out from the neighbours the kind of ways I wander, where I drift, they don’t know anyway and what they say depends on their mood.

Instead, if you like, I myself will tell you about my doings.

Translated by Anna Bentley

from the Hungarian translation by Flóra Petovská

Lenka Kuhar Daňhelová (1973) Czech poet, writer, artist, translator and cultural organizer.

„Už hodinu se tu bavíme o něčem tak hloupém, jako jsou rasistické písně nějaké bezvýznamné kapely! Její lacinost je přece tak zjevná, že by nám nikomu neměla stát za řeč. A přece tady sedíme a meleme dokola o té stupiditě. Dokonce si přitom možná připadáme jako humanisté, jako intelektuálové, kteří prá-

vě bojují proti lidské nízkosti a nenávisti. Což vůbec není pravda, protože nejlepší je nechat ty sračky prostě spadnout pod stůl a odtéct do kanálu...” Sedím ve studentském klubu nedaleko stolu, kde se skupina mladých lidí přistihuje v pasti tématu jedné české kapely s rasistickým zaměřením.

„Jenomže ono to nejde nebavit se o tom,“ pokračuje ohnivě kluk, který se před chvílí naštvál. „Já nevím, co to je za vůli, která nás k tomu nutí... Mě taky. Takže tu kroutíme hlavami, smějeme se a nasíráme a neleze nám to z palic. A pak máme hroznou kocovinu z toho, že jsme zas naletěli na nějakou totální blbost, nechali se jí strhnout a místo toho, abychom mluvili o věcech, o kterých sami chceme, který nás zajímají, tak si necháme vnutit tak ubohý téma, jako je primitivní Ortel. Ale kým? Kým jsme si to nechali vnutit? Televizí? Fejsbůkem? Jsme nesvobodný lidi ve svobodný zemi.“

Nejraději bych mu koupil pivo a poslouchal ho dál, pro ten upřímný zápas, v jakém právě nezadržitelně dospíval k pochybám o tom, čemu se říká „společenský diskurs“, k pochybám o naší vládě nad řečí i o tom, co všechno určuje svobodný prostor komunikace. Pivo jsem mu ale koupit nemohl, abych nepřerušil ten autentický projev, a poslouchat dále jsem ho také nemohl, protože mi v kapse začal zvonit mobil.

Volala ženská z O2. Nabízela mi zvláště výhodný program, nový, jako ušitý na mne a na moji frekvenci volání a psaní esemesek. Problém spočíval v tom, že volala tutéž nabídku, kterou mi firma nutila v týdnu už třikrát.

„Poprvé jsem vaši nabídku odmítnul klidně, protože pro mne není výhodná. Podruhé věcně, protože jsem si myslel, že jde o omyl a že jste přehlédli mou

TŘIKRÁT
O SVOBODĚ
SLOVA

— PETR HRUŠKA —

„Kolikrát to hodláte zkoušet? Budete mi volat každý den ráno i večer, dokud svůj balíček neudáte? Stojí vám to za riziko, že se nakonec dopálím a zruším u vás smlouvu? Já s vámi nechci mluvit, proč mě do zblbnutí vytáčíte?“ Patrně jsem zvyšoval hlas. U vedlejšího stolu ztichli a začali mne poslouchat. A pak to přišlo.

„Já vás nevytáčím,“ zaúpěla zoufale telefonistka z O2, která náhle vypadla z role. „Proboha já vás nevytáčím, nezlobte se na mne! To vás vytáčí *system*. Já s tím nemohu nic dělat... On je tak nastavený, takže vám asi brzy zase bude někdo volat. Já s tím nemohu nic dělat. Já s vámi taky nechci mluvit...” Když jsem zvednul hlavu, u vedlejšího stolu už nikdo nebyl.

Televizáci jsou lidé od televize. Právě přijeli k nám domů, chtěli udělat „pár záběrů“ do dokumentu o podivínech, kteří píší básně. Přijelo jich jedenáct, v menším počtu myslím nejsou schopni udělat nic. Byt převrátili vzhůru nohama: co to tady visí za hadr, ten dáme pryč, zkuste nekouřit, nemáte kafe... Jeden z jedenácti chtěl, abych pustil televizi, protože je fotbal, a režiséra nakonec napadlo, že bude kreativní a že udělá záběr na pánvičku, na níž se smaží vejíčka. Když zjistili, že žádné vejce doma nemáme, skoro jsem očekával, že mě pošlou do samoobsluhy. Nakonec tam skočil jeden z jedenácti a po dokončení záběru si vyptal krajíc chleba a dal si smaženici.

Presvědčil jsem je, ať raději jedeme do místního parku. Chtěl jsem, aby natočili, jak pomatení konšelé nechali v průmyslovém městě nesmyslně vyrubat kusy nádherného parku. Na jed-

nom místě tam zbyl jakýsi smutný pomník v podobě cizokrajného vilínu virginského, dodnes nevím, kdo radní uprosil, aby nechali naživu alespoň ten. Ces- ta televizní dodávkou byla úděsná: park je od domu vzdálen sotva osm set metrů, ale dvakrát jsme zasta- vovali, jednou pro salám, jednou pro pitivo. Televizáci neustále svačí a neustále hromově vtipkují.

Když jsme byli na místě, přistoupili na to, že budu kritizovat radnici, ale chtěli, abych si u toho vlezl do koruny toho vilínu... Televize má úžasnou potřebu a schopnost udělat z člověka orangutana. Teprve ten může přes obrazovku začít cosi vzkazovat.

Známe to všichni – jakoukoliv knihu, na kterou by- chom si vzpomněli, lze okamžitě doma v knihovně najít, kromě té, kterou zrovna nutně potřebujeme. Ne a ne na ni narazit, a přitom bezpečně víme, že jsme ji měli, do- konce ve kterém regálu celá léta čekala, až si jí všimne- me. Já nemohl najít Korán, přestože jsem ho zoufale po- třeba, a jeho zlatou obálku přímo viděl před očima....

Před chvílí jsem vyslechl zprávu z rádia: v africkém Nairobi právě obsadili muslimští teroristé obchodní středisko, aby roztřídili svět. Nakupující i prodávající byli shromážděni. Ty z nich, kteří prokázali, že jsou

stoupenci slov proroka Mohameda, následně ze supermarketu propustili. Zbytek bezodkladně postří- leli, včetně žen a dětí. Aby vrazi dobře poznali pravé od nepravých, musel každý v rychlé zkoušce prokázat znalost veršů – z Koránu. Stál jsem na cestě do pokoje a představoval si tu situaci, v níž před sestavenou re- citační komisi po jednom předstupují děti a snaží se ze všech sil vynajít v paměti nějaký verš, alespoň kousek, kousíček. Možná ještě nikdy v dějinách lidstva nezále- želo na verších tolik, jako v tom keňském obchodňáku. Třeba si to uvědomoval i ghanský básník Kofi Awoo- nor, který byl do Nairobi pozván na festival a nyní stál mezi přezkušovanými z literatury. Nepomohlo mu ani to, co sám napsal a čím rozmnožil úchvatné bohatství světové poezie. Neuměl recitovat z Koránu a byl od- střelen vzápětí, stejně jako ostatní, nepíšíci.

Jak to kdysi napsal Theodor Adorno? Po Osvěti- mi už nelze psát poezii... Co by napsal asi teď? Po Nai- robi už ji nelze ani recitovat... Snad ji lze alespoň ještě číst, říkal jsem si, krucihergot, alespoň číst. A začal usilovně hledat ten Korán. Zpěčoval se, schovával se, ale nakonec jsem ho našel. Zářil nestárnoucí zlatou barvou. Otevřel jsem knihu zprudka a jaksí zbůhdar- ma. Súra 99. Četl jsem: „*Ve jménu Boha milosrdného, slitovného.*“

Petr Hruška (1964) český básník, spisovatel.
Poslední svazek: *Nikde není řečeno* (2019)

48

49

„Már egy órája egy akkora fasz- ságról dumálunk, mint egy jelen- téktelen zenekar rasszista dalai! Pedig az alantassága olyan nyil- vánvaló, hogy egy szót se kellene róla ejtenünk. Mégis itt ülünk és ezen a hülyeségen pörgünk. Köz- ben még talán humanistáknak, intellektüelleknek is képzeljük magunkat, akik éppen az emberi jellemtelenség és a gyűlölet ellen harcolnak. Ami egyáltalán nem igaz, mert ezeket a szarságokat a legjobb egyszerűen hagyni beesni az asztal alá, hogy elfoly- janak a csatornán...” A diákklubban ülök nem messze attól az asztaltól, ahol egy csapat fiatal egy rasszista irányultságú cseh zenekar témájának csapdájában találja magát.

„Csakhogy az nem megy, hogy ne beszéljünk róla”, fol- tatja hevesen a srác, aki az imént felhúzta magát. „Én nem tu- dom, miféle akarat kényszerít erre minket... Engem is. Úgy- hogy rázzuk itt a fejünket, röhögünk és felbasszuk magunkat, és nem megy ki az egész a fejünkből. Aztán szörnyen másna- posak vagyunk attól, hogy megint belecsúsztunk valami totális faszságba, hagytunk, hogy lerántson, és ahelyett, hogy olyan dolgokról beszéljünk, amikről mi magunk akarunk, amik ér- dekelnek minket, hagytuk magunkat belekényszeríteni egy olyan szánalmas témába, mint ez a primitív Ortel. De ki által? Ki által hagytuk magunkat belekényszeríteni? A tévé? A fész- bűk? Rabok vagyunk egy szabad országban.”

Legszívesebben vennék neki egy sört, és hallgatnám to- vább e miatt az őszinte küzdelem miatt, amiben éppen feltar- tóztatlanul jut el addig, hogy kétségbe vonja az úgyneve- zett „társadalmi diskurzust”, a beszéd feletti hatalmunkat és a kommunikáció szabad terének feltételeit. De nem vehettem neki egy sört, hogy ne szakítsam meg ezt az autentikus meg- nyilvánulást, és tovább sem hallgathattam, mert megszólalt a zsebemben a mobilom.

Egy nő hívott az O2-tól. Egy különösen kedvező, új tari- fát ajánlott, amit mintha rám és a hívás- és sms-frekvenciámra sabtak volna. Csak az volt a gond, hogy ugyanazzal az ajánlattal hívott, amit ezen a héten már harmadszor akart rám sózni a cég.

„Először nyugodtan utasítottam vissza az ajánlatukat, mert nem előnyös számomra. Másodszor tárgyilagosan, mivel úgy gondoltam, tévedésről van szó, és csak elsíklottak az előző elutasító reakcióm felett. Harmadszor már valamelyest felba-

szódtam, amiért folyton ugyan- azzal zaklatnak. Mit gondol, mi zajlik most bennem?”

„Igazán sajnálom, elnézé- sét kérem, de én még eddig nem beszéltem önnel. És ez a csomag teljesen ideális lenne önnek, kez- désként megpróbálhatná...”

„Hányszor terveznek még megkörnyékezni? Minden reggel és este fel fognak hívni, amíg túl

nem adnak a csomagukon? Megéri maguknak a kockázatot, hogy végül felcseszem magam és felmondom önöknél a szerző- désem? Én nem akarok magukkal beszélni, miért hívogatnak hülyére?” Valószínűleg kezdtem felemelni a hangom. A szom- széd asztalnál elcsendesedtek és füleltek. Aztán bekövetkezett.

„Nem én hívogatom,” jajdult fel kétségbeesetten az O2-s telefonos kisasszony, aki egyszeriben kiesett a szerepéből. „Az istenért, nem én hívogatom, ne haragudjon rám! *A rendszer hívogatja.* Én nem tehetek róla... Így van beállítva, úgyhogy valószínűleg hamarosan megint fel fogja hívni valaki. Én nem tehetek róla. Én sem akarok magával beszélni...” Amikor fele- meltem a fejem, már senki sem ült a szomszéd asztalnál.

A tévések olyan emberek, akik a tévénél dolgoznak. Ép- pen kijöttek a lakásunkra, és szerettek volna „néhány felvételt” készíteni a dokumentumfilmhez a különcökről, akik verseket írnak. Tizenegyen jöttek, kevesebben, azt hiszem, képtelenek bármit is megoldani. Feje tetejére állították a lakást: mi ez a rongy, ami itt lóg, ezt eltesszük innen, próbáljon meg nem do- hányozni, nincs magánál kávé... A tizenegyből az egyik azt akarta, hogy kapcsoljam be a tévét, mert megy a foci, a rende- zőnek meg végül eszébe jutott, hogy kreatív lesz, és készít egy felvételt a serpenyőről, amiben sül a rántotta. Amikor rájött, hogy nincs otthon tojásunk, arra számítottam, hogy lekülde- nek a boltba. Végül a tizenegyből az egyik szaladt le, és a fel- vétel befejezését követően kért egy szelet kenyeret és megette a rántottát.

Meggyőztem őket, hogy inkább menjünk át a helyi park- ba. Azt akartam, hogy felvegyék, hogy a hibbant hivatalnokok hagyták az iparvárosban értelmetlenül kivágni a csodálatos park egy részét. Egy helyütt egyfajta szomorú emlékműként ott maradt egy tájidegen nagylevelű csodamogyoró, máig nem tudom, ki könyörögte ki a városházán, hogy legalább ezt

hagyják életben. A tévés furgonnal megtett út borzalmas volt: a park alig nyolcszáz méterre van a lakásomtól, mégis kétszer megálltunk, egyszer szalámiért, egyszer innivalóért. A tévések nonstop uzsonnáznak és nonstop dörgedelmesen viccelődnek.

Amikor a helyszínre értünk, belementek, hogy kritizáljam a városházát, de azt akarták, hogy közben mászak fel annak a csodamogyorónak a koronájába... A tévé rettentő mód igényli és képes rá, hogy az embert orángutánná változtassa. Csak az kezdhet el a képernyőn keresztül üzenni valamit.

Mindannyian voltunk már így – bármelyik könyvet azonnal megtalálnánk otthon a könyvespolcon, ami csak eszünkbe jut, kivéve azt, amire éppen feltétlenül szükségünk van. Nem és nem akad a kezünkbe, miközben biztosan tudjuk, hogy megvolt, meg azt is, hogy melyik polcon várakozott éveken át, hogy észrevegyük. Én képtelen voltam megtalálni a Koránt, annak ellenére, hogy kétségbeesett szükségem volt rá, és arany borítóját szinte láttam lelki szemeim előtt...

Az imént meghallottam egy hírt a rádióban: az afrikai Nairobiban muszlim terroristák éppen elfoglaltak egy üzletközpontot, hogy osztályozzák a világot. A vásárlókat és az elárúsítókat egybegyűjtötték. Azokat, akik bizonyítani tudták, hogy Mohamed próféta szavainak követői, később elengedték

a szupermarketből. A maradékot haladéktalanul agyonlőtték, a nőket és a gyerekeket is beleszámítva. Hogy a gyilkosok biztosan meg tudják különböztetni az igazakat a nem igazaktól, mindenkinek egy gyorseszten kellett bizonyítania versismere-tét – a Koránból. A szobába érve megálltam, és elképzeltem a helyzetet, ahogy a gyerekek egyenként a rögtönzött szavalóbi-zottság elé lépnek és minden erejükből igyekeznek találni az emlékezetükben egy verset vagy legalább egy töredéket, egy icipici töredéket. Az emberiség történetében talán még sosem függött ennyi a versektől, mint ebben a kenyai üzletközpont-ban. Talán a ghánai költő, Kofi Awoonor is rádöbbsent, akit meghívtak Nairobibá egy fesztiválra, most pedig az irodalom-ból vizsgáztatottak között állt. Az sem segített rajta, amit ő maga írt, és amivel a világpoézis lenyűgöző gazdagságát gyara-pította. Nem tudott szavalni, így nyomban agyonlőtték, akár-csak a többi nem-írót.

Hogy is írta egykor Theodor Adorno? Auschwitz után nem lehet többé verset írni... Vajon mit írna most? Nairobi után már szavalni sem lehet többé... Talán legalább olvasni még lehet, mondtam magamnak, a szentségit, legalább olvas-ni. És elkezdtem szorgalmasan keresni a Koránt. Vonakodott, rejtőzködött, de végül megtaláltam. Kortalan arany színben tündöklött. Hevesen és hiábavalóan nyitottam ki a könyvet. 99. szúra. Ezt olvastam: „*Allah, a könyörületes és az irgalmas nevében.*”

Petřovská Flóra fordítása

Petr Hruška (1964)
cseh költő, forgatókönyvíró.
Kötete magyarul: *Mondom neked* (2016)

“We’ve been talking about this shit for over an hour! Racist songs by an insignificant little band. We shouldn’t be wasting our breath on them, yet here we are discussing them, going round and round in circles. And all the while we probably see ourselves as humanists, intellectuals even, battling the vileness and hatred in humanity. Which is not remotely true, because the best thing to do with these pieces of shit is just let them drink themselves under the table in hopes they will flow down the drain...” I’m sitting in the Student Union not far from the table where a group of young people have got themselves trapped in a discussion of a Czech band with racist tendencies.

“The problem is, it’s impossible *not* to talk about it!” continues the same guy, hotly, the one who just got so wound up. “It’s like there’s some kind of will forcing us into this... Me included. So we sit here shaking our heads and laughing and get all antsy but we can’t get it out of our heads. Then we realise we’ve let ourselves get sucked into some total bollocks; we’ve let it drag us down and it’s like it’s given us this terrible hangover. Instead of talking about the things we want to talk about, the things that really interest us, we’ve let ourselves get boxed into talking about something as pathetic as these little Neanderthals, Ortel. But who’s made us do this? Who has made us allow ourselves to be forced into this? TV? Facebook? I’m telling you we are prisoners in a free country.”

It’s so sincere, this struggle of his, it makes me want to buy him a beer and continue to hold my tongue. He is unstoppable and has just got as far as casting doubt on so-called ‘public debate’, on our power over speech and on what the conditions for a free space in which we can communicate might be. But I can’t buy him a beer as that would cut him off in this authentic expression of his views. Neither can I keep quiet any longer because my phone is ringing in my pocket.

It’s a woman from O2. She’s offering me a particularly favourable new rate, just made for me and my calling and texting profile. The only problem is that this offer is the exact same one the company has tried to foist on me three times already this week.

———— Petr Hruška ————

ON FREEDOM OF SPEECH (THREE TIMES)

“The first time, I rejected your offer calmly, saying it wasn’t advantageous to me. The second time, thinking there had been a mistake and that you had somehow managed to skim over my previous negative reaction, my tone was quite matter of fact. By the third time, however I was pretty fed up with being pestered over and over with the same thing. Perhaps you can guess what I’m feeling right now?”

“I’m really very sorry to hear that, but I haven’t called you about this before. And this package is just ideal for you. To begin with, perhaps you could try...”

“How many times does your company plan on dangling this in front of me? Are you going to call me every single morning and evening until I buckle, and you manage to sell me the package? Are you prepared to run the risk of me getting so fed up that I cancel my contract altogether? I don’t want to talk to you lot, so why are you driving me up the wall with your calls?” I had probably begun to raise my voice. The people at the next table had gone quiet and were listening in. Then it happened.

“It’s not me who’s been calling you,” wailed the little miss from O2, all upset, and suddenly dropping out of role. “It’s not been me calling you, I swear to God. It’s the *system*. I can’t do anything about it... That’s how it’s set up, so the chances are there’ll be someone else calling you before long. There’s nothing I can do about it. I don’t want to talk to you either...” When I looked up, there was no longer anyone sitting at the next table.

The TV people are people who work at the TV. They have just come out to our flat and would like to ‘take a few shots’ for a documentary about the weirdos who write poems. Eleven of them have turned up. Any fewer, and I think they would be incapable of solving anything. They have turned the flat upside down: what’s this rag hanging here? Let’s get it out of the way. Try not to smoke please. Have you got any coffee? One of the eleven wants me to turn

on the TV because the football's on. Meanwhile it's occurred to the director to be creative, and he wants a shot of the frying pan with scrambled egg in it. When he realises there are no eggs in the house, I fully expect they're going to send me out to the shop for some. In the end, one of the eleven runs out and once they've got the shot, he asks for a slice of bread and scoffs the eggs.

I convince them that we'll be better going over to the local park. I want to get it on film that, in this industrial city, some idiot bureaucrats have allowed the trees in one section of this wonderful park to be cut down. In one spot, like some kind of mournful memorial, there's a large-leafed, non-native hazel tree standing all by itself. To this day I don't know who pleaded successfully with the town hall to spare this one at least. Getting there with the TV van is a tortuous business. The park is barely eight hundred metres from my flat, but we still make two stops: one for salami and another for drinks. The TV people snack nonstop and make jokes nonstop in booming voices.

When we get to the location, they agree to me criticising the city authorities, but they want me to climb up into the top of the hazel tree while I'm doing it... It's appalling, the way television requires a person to turn into an orangutan and can make them do it too! That's what you have to be if you want to use the screen to send a message.

We've all been there – we can lay our hands on any book you can think of on our bookshelves at home apart from the one we need most urgently at that moment. It just cannot be found, even though we definitely know we had it and we also know on which shelf it has been for years, waiting for someone to notice it. I could not find the Koran, despite the fact that I needed it desperately and I could almost see its gold cover before my eyes...

I had just heard a news story on the radio: Muslim terrorists had seized a shopping centre in Nairobi so that they could divide up the world into categories. They had rounded up the shoppers and the shop workers in one place. Later, they permitted those who could prove that they were followers of the word of

the prophet Mohammed to leave the supermarket. The rest they immediately shot dead, women and children included. In order for them to be able to distinguish between those who were true believers and those who weren't, everyone had to prove their textual knowledge in a quick test – from the Koran. I stopped as I went into the living room and imagined the scene. One by one, the children step before the ad hoc poetry recital committee and try with all their might to find in their memory a verse or at least a fragment, a teeny tiny fragment of a verse. Perhaps there had never been so much hanging on a poem in the history of humanity as there was in that Kenyan shopping centre. Perhaps this also shocked the Ghanaian poet, Kofi Awoonor. He had been invited to Nairobi for a literary festival but was now standing among those taking a literature exam. Not even his own writings, with which he had swelled the enthrallingly rich store of world poetry, could help him. He could not recite, so he was shot dead just like the other non-writers.

What was it Theodor Adorno once said? That after Auschwitz, poetry could no longer be written... What would he say now, I wonder? After Nairobi, poetry may no longer even be recited... We can at least still read it, I said to myself, hell, we can read it at least. And I started to look assiduously for the Koran. It didn't want to come out and show itself. It hid away, but I found it in the end. There it was, gleaming in timeless gold. Feverishly, pointlessly, I opened the book. The 90th Surah. This is what I read: "In the name of Allah, the Gracious, the Merciful."

Translated by Anna Bentley
from the Hungarian translation
by Flóra Peťovská

Petr Hruška (1964) Czech poet, screenwriter.

Ondřej Macl

Zpráva o stavu české svobody 1989-2019

„^CVelká je ^{Ami}zem, ^{Dmi}šplouchá na ní ^Gvoda.
^CVelká je ^{Ami}zem, ^{Dmi}šplouchá na ní ^Gvoda.
^CCo je však nej ^{A7}větší, ^Fco je však nej ^Gvětší?
^CTa lid ^Gská svo ^Cboda.“

Jednoho učitele opustila během Sametové revoluce manželka. Konečně mohl být *svobodný*...

Já se v té samé době, roku 89, narodil. Rodiče mě dokonce vyfotili s cedulí „volím Václava Havla“ a fotku poslali na pražský Hrad.

V milovických kasárnách zůstalo po odtáhnuvších sovětských okupantech mnoho opuštěných koček. Místní je údajně postříleli.

„*Naše země nevzkvétá.*“

Nové poměry zpečetil turnaj století na olympijských hrách v Naganu. Ve finále zvítězilo Česko nad Ruskem 1:0. Jediný gól vstřelil hráč jménem Svoboda.

„*Tak přece jen existuje spravedlnost!*“

Svoboda tryskala odevšad jak pěna šampaňského. Milost dostaly až dvě třetiny vězňů.

Byl otevřen první McDonald.

„*Díky, že můžem.*“

Šampaňské však nebylo pro každého. Ekonom Václav Klaus, nástupce Václava Havla, to přičítal neviditelné ruce trhu.

Jeden učitel se ne a ne osvobodit od neviditelných rukou ženy.

Všichni jsme svobodní, někteří jsou si svobodnější.

A co ta spravedlnost? („*Nagano bylo jen jednou a nic je nepřekoná.*“)

V milovických kasárnách pobíhají neviditelné kočky.

Na sklonku života natočil Václav Havel film Odcházení částečně o tom, jak ho střídá Václav Klaus a jak se jeho někdejší ideály staly trapnými. Film vrcholí scénou, v níž Havel vyplave ze zahradního rybníčku a pronese do kamery: „*Děkuji vám, že jste si vypnuli své mobilní telefony. Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí. Zapněte si telefony.*“ A potom zas zapluje pod lekníny.

Velký je Havel, šplouchá na něm voda.

„*Roku 1989 jsme vstoupili do svobody. Budme*

rádi, že ji máme“, nechal se slyšet jeden komunistický poslanec.

Po Havlově smrti bylo použití jeho jména zpoplatněno. Licenční částka činí zhruba třicet tisíc korun.

Prezidenta Václava Klause vystřídal prezident Miloš Zeman, svobodu vystříдалo bezpečí, tradiční české anticigánství nahradila úzkost z uprchlíků.

Tehdy jsem přestal být ve vlastní zemi doma. A odjel jsem na co nejvíc Erasmů.

„*Vládu pevné ruky!*“

A vůbec nikdo nepromluvil o lásce.

Písničkář, který kdysi při revoluci zpíval o tom, že ze všeho největší je lidská svoboda, složil píseň přející si Zemanovu smrt. „*Můžu si zpívat, co chci.*“

Nejagresivnější populistické hnutí v zemi nese jméno Svoboda a přímá demokracie.

V současnosti probíhají největší demonstrace od roku 89. Slovy jejich studentského vůdce: „*Revoluce od nesvobodného režimu proběhla rychle. Revoluce od nesvobodného myšlení není hotová ještě ani dnes.*“

Ano, bude líp. Jistě.

Premiér vlastní téměř celé zemědělství, skoupil vlivná média, dokonce ukryl vlastního syna na Ukrajinu, aby nesvědčil proti jeho střetu zájmů. Jako prvním mu neuškodila ani komunistická minulost, uspěl totiž i jako kapitalistický podnikatel; a především vtrhnul do politiky na vlně odporu proti zločincům současnosti.

Situace je nepřehledná.

Labyrint světa a ráj srdce je jedno z největších děl české literatury. Napsal je barokní polyhistor Jan Amos Komenský. Poutník vstupuje do světa, aby v něm našel své místo a nazřel jeho smysl. Nakonec spočine v komůrce svého srdce, v Boží náruči. ...tak přednášel jeden učitel.

Jakmile si necháme vzít svět, můžeme už hledat leda *vnitřní svobodu*...

Tak přece jen existuje nespravedlnost!
Komenský byl nucen kvůli své protestantské víře odejít do exilu, ženu a děti mu vzal mor, velká část jeho rukopisů lehla popelem...
Být svobodný v nesvobodném světě.
Ten učitel jaksi všechno věděl, jenom žít se s ním nedalo.
„*Svoboda je bůh! Svoboda je bůh!*“

A tak jsem šla.
Obránce Svoboda kdysi též opustil domov, kvůli své víře v hokej. Stal se hráčem elitní NHL. Když potom střelil v Naganu vítězný gól, jako jediný se zřeknul oslav v Praze a rovnou odletěl za oceán. Trenér žertoval, že už neumí moc česky.
Otec smutek, matka samota.
Sám sobě jsem největší překážkou ve svobodě.

Ondřej Macl (1989) český spisovatel, performer. Poslední svazek: K čemu jste na světě (2018)

Ondřej Macl (1989)
čech író, előadóművész.

„^C Nagy a vi- ^{Ami} ág, ^Dmi sebes vizek ^G mossák.
^C Nagy a vi- ^{Ami} -lág, ^Dmi sebes vizek ^G mossák.
^C De mi nagyobb^{A7} ennél, ^F de mi nagyobb ^G ennél?
^C Csakis ^G a sza ^C badság.”

Ondřej Macl: Jelentés a Cseh szabadság állapotáról 1989-2019

A bársonyos forradalom idején a tanárt elhagyta a felesége. Végre *szabad* lett...

Épp akkor, ’89-ben születtem. A szüleim még le is fényképeztek a „Václav Havelt választom” feliratú cetlivel, a felvétel pedig elküldték a prágai várba.

A szovjet megszállók kivonulása után a milovicei laktanyában sok kóbor macska maradt. A helyiek állítólag lelőtték őket.

„*A hazánk nem virágzik.*”

Az új állapotokat a naganói olimpián az évszázad mérkőzése pecsételte meg. A döntőben Csehország 1:0-ás győzelmet aratott Oroszország felett. Az egyetlen gólt egy Svoboda nevű játékos lőtte.

„*Hát mégiscsak van igazság!*”

Úgy robbant ki mindenholnan a szabadság, mint a pezsgő habja.

A foglyok kétharmada kegyelmet kapott.

Megnyílt az első McDonald’s.

„*Köszönöm, hogy lehetséges.*”

De nem jutott mindenkinek pezsgő. A közgazdász Václav Klaus, Havel utóda ezt a láthatatlan kéz piaci szabályával magyarázta.

A tanár képtelen volt elszakadni a felesége láthatatlan kezétől.

Mindenki szabad, de egyesek még szabadabbak.
És mi van az igazsággal? („*Csak egyszer volt Nagano, azt nem múlja felül semmi.*”)

A milovicei laktanyában láthatatlan macskák kódorognak. Élete végén Václav Havel leforgatta a *Távozás* című filmet, amely részben azt meséli el, hogyan váltotta őt Václav Klaus a köztársasági elnöki poszton, és mennyire kínossá váltak a korábbi eszményei. Az a jelenet a film csúcspontja, amikor Havel előbukkan a kerti tó mélyéről, és a kamerába mondja: „*Köszönöm, hogy kikapcsolták a mobiltelefonjaikat. Az igazságnak és a szerelemnek győzedelmeskednie kell a hazugság és a gyűlölet felett. Kapcsolják be, kérem a telefonjaikat.*” Aztán ismét lebukik a víz alá a liliomok közé.

Nagy a Havel, sebes vizek mossák.

„*1989-ben eljött a szabadság. Örüljünk neki*” – hallatta a hangját egy kommunista képviselő.

Havel halála után levédették a nevét. A névhasználati licenc összege csaknem harmincezer cseh korona.

Václav Klaus miniszterelnököt Miloš Zeman követte, a szabadságot felváltotta a biztonság, a klasszikus cseh cigánylenességet pedig a menekültektől való félelem.

Ekkor kezdtem idegennek érezni magam a hazámban. És elutaztam a lehető legtöbb Erasmus-ösztöndíjra.

„*Kemény kéz kell ide!*”

És senki nem beszélt a szerelemről.

Egy énekes-dalszerző, aki a forradalom idején arról dalolt, hogy a szabadság a legeslegfontosabb, írt egy dalt, amelyben Zeman halálát kívánja. „*Arról dalolok, amiről csak akarok.*”
Az ország legagresszívabb populista mozgalma a Szabadság és Közvetlen Demokrácia nevet kapta.

Épp napjainkban zajlanak a legnagyobb tüntetések ’89 óta. A diákvezér szavai szerint: „*Nagyon gyorsan lejártszódott a korlátozó rendszer forradalma. A társadalom még ma sem készült fel a szabad gondolkodásra.*”

Igen, jobb lesz. Biztosan.

Szinte az egész mezőgazdaság a miniszterelnöké, felvásárolta a befolyásos médiát, a fiát pedig Ukrajnában rejtette el, nehogy az összeférhetlenségi rendeletek értelmében ellene tanúskodhasson. Ő volt az első, aki a kommunista múltjától függetlenül érvényesült, kapitalista vállalkozóként is hatalmas sikereket ért el; jórészt úgy került a politikába, hogy felvette a harcot a kor bűnözői ellen.

Átláthatatlan a helyzet.

Az Édentől a szív paradicsomáig a cseh irodalom egyik legnagyobb műve. Johannes Amos Comenius barokk poli-

hisztor írta. A zárandok kilép a világba, hogy megtalálja a helyét és megkeresse az élet értelmét. Végül a szíve házában leli meg, Isten karjaiban... így adta ezt elő az egyik tanár.

Minél jobban elveszik a világunkat, annál inkább képek leszünk megtalálni *a belső szabadságot*...

Hát mégis létezik igazságtalanság!

Protestáns vallása miatt Comenius száműzetésbe kényszerült, feleségét és gyermekeit elvitte a pestis, kéziratai nagy része pedig a tűz martalékává vált...

Szabadnak lenni egy olyan világban, amely nem szabad.

Talán a tanár mindent tudhatott, csak élni nem lehetett vele.

„*Isten a szabadság! Isten a szabadság!*”

Így hát elmentem.

A hátvéd Svoboda ugyancsak elhagyta a hazáját, mert hitt a jégkorongban. Az amerikai jégkorongliga, az NHL kiemelkedő játékosa lett. Amikor aztán belőtte a győztes gólt Naganóban, egyedülként mondott le a prágai ünneplésről, azonnal visszarepült a tengerentúlra. Az edző még viccelődött is, hogy talán már nem tud elég jól csehül...

Apám a szomorúság, anyám a magány.

Főleg én állok a szabadságom útjába.

Vályi Horváth Erika fordítása

*Big is the earth, lapped by the water.
Big is the earth, lapped by the water.
But biggest of all, biggest of all,
is human freedom.*
– Jaroslav Hutka

Ondřej Macl A Report on the state of Czech Freedom 1989-2019

The teacher was left by his wife at the time of the Velvet Revolution. He was *free* at last...

That was in 1989 and I had just been born. My parents even took a photo of me with the slip that said “I am voting for Václav Havel” and sent the picture to Prague Castle.

After the withdrawal of the Soviet troops that had been occupying the country, a large number of stray cats remained in the Milovice barracks. It seems the locals shot them dead.

“*Our homeland is not flourishing.*”

The match of the century at the Nagano Winter Olympics in 1988 set the seal on the new course. In

the final Czechoslovakia beat Russia 1-0. The only goal was scored by a player called Svoboda (“freedom”).

“*There IS justice after all!*”

Freedom burst forth everywhere, like the foam from champagne.

Two-thirds of those in prison were amnestied.

The first McDonald’s opened.

“*Thank you for making it possible.*”

But not everyone managed to get champagne. The economist Václav Klaus, Havel’s successor, ascribed this to the operation of the market’s invisible hand.

The teacher was incapable of breaking free of his wife's invisible hand.

Everyone is free, but some are freer than others.

And what about truth? ("Nagano was a one-off that will remain unsurpassed.")

Unseen cats are prowling about the Milovice barracks.

At the end of his life Václav Havel made the film *Leaving*, in part the story of how he was replaced as president of the republic by Václav Klaus, and how painful for him to bear his earlier ideas had become. The climax of the film comes when Havel pops up from the depths of the pool in the garden and says to camera: "*Thank you for switching off your mobiles. Justice and love must triumph over lies and hatred. You may switch on your phones again.*" Then he dives back down underwater, among the lilies.

Big is Havel, lapped by the water.

"In 1989 freedom arrived. Let us rejoice" – pointed out one communist member of parliament. After Havel's death his name was registered as a trade mark. The licence to use it costs almost 30,000 Czech crowns.

Václav Klaus was followed as prime minister by Miloš Zeman, freedom was followed by security, quintessentially Czech anti-Roma sentiment was followed by fear of refugees.

That was when I began to feel like an alien in my homeland. And went off on as many Erasmus scholarships as I could.

"We need a firm hand here!"

And nobody spoke of love.

A singer and songwriter, who during the revolution sang that freedom was the most important thing of all, wrote a song in which he urged that Zeman should die. "*I sing of whatever I want.*"

The country's most aggressive populist movement took the name "Freedom and Direct Democracy". The biggest protests since 1989 are taking place at this very moment. In the words of the student leader: "*The revolution of the restrictive system took place all too rapidly. Society is still not – not even today – ready for freedom of thought.*"

Yes, things will get better. For sure.

Virtually the whole of agriculture is in the prime minister's hands, he has bought up all the media with any influence, and as for his son, he has secreted him in Ukraine, in case he is called upon in court to give evidence against him about conflicts of interest. He was the first to flourish independently of his communist past and also achieved enormous success as a capitalist entrepreneur; he got into politics largely by taking up cudgels against the criminals at the time. There is no transparency about the situation.

Labyrinth of the World and Paradise of the Heart is one of the greatest works of Czech literature. It was written by the Baroque polymath John Amos Comenius. The pilgrim goes forth into the world to find his place in it and to seek the meaning of life. Ultimately he finds it in the house of his heart, in God's arms... so did one of the teachers tell the story.

The more of our world is taken from us, the more we shall be able to find *inner freedom*... So there IS injustice after all!

Comenius was forced into exile because he was a Protestant, his wife and children fell victim to the plague, and a considerable number of his manuscripts went up in smoke...

To be free in a world that is not free.

Perhaps the teacher knew all this, he just proved impossible to live with.

"Freedom is God! Freedom is God!"

So I went away.

The defender Svoboda also left his homeland, because he believed in ice hockey. He became a top player in the NHL, the American hockey league. And when he scored that winning goal in Nagano, he was the only one to decline to celebrate in Prague and immediately fly back overseas. The trainer even quipped that perhaps his Czech was no longer up to scratch...

Sorrow is my father, loneliness my mother.

The chief obstacle standing in the way of my freedom is myself.

Translated by Peter Sherwood
from the Hungarian translation by Erika Vályi Horváth

Ondřej Macl (1989) Czech writer, performer.

→ Piotr SzeWC Radość i kłopot

Komuś urodzonemu w Polsce Ludowej w roku 1961, jak ja, nie trzeba tłumaczyć, czym były braki wolności i ograniczenia różnego rodzaju swobód, jakie dotyczyły wszystkich obywateli mojego kraju. To, co nad Wisłą nazwaliśmy odzyskaniem wolności w roku 1989, choć nie do końca pełne, bo skażone kompromisem z partią komunistyczną, i ja odbierałem z poczuciem ulgi, z satysfakcją większą niż osobista.

Mogłem oddychać głębiej, towarzyszyła mi nieznana do tej pory świadomość, że we własnym kraju naprawdę jestem u siebie. Były to chwile piękne i niezapomniane.

Mówię to nie tylko jako przyszły, a wtedy początkujący pisarz.

Mówię to jako szeregowy obywatel. Ale pozostanę w kręgu spraw związanych z pisarską profesją. Oto zaraz po odzyskaniu wolności i obywatelskich swobód okazało się, że książkę można opublikować w ciągu kilku miesięcy. To jednak było szokujące, bo mój prozatorski debiut, *Zagłada*, od ukończenia w 1983 roku na wydanie czekał prawie cztery lata.

Ten aspekt związany z uprawianiem pisarstwa nazwałbym niemerytorycznym. Pozostał i wciąż znajduje się na najważniejszym miejscu aspekt ściśle merytoryczny, czysto pisarski. Można już mówić – a więc i pisać – co się chce, praktycznie bez ograniczeń, ale jak to w nowej sytuacji życia zbiorowego zrobić właściwie? Tak jak należy dobrze malować czy dobrze śpiewać, należy dobrze pisać, to oczywiste. I najważniejsze: energia społeczna, trochę naiwny entuzjazm i wiara domagały się wysoko zawieszanej poprzeczki. Na marginesie: ów naiwny entuzjazm i wiara, że teraz będzie sprawiedliwie i wspaniale, miały wysoką cenę, która daje o sobie znać do tej pory. Jeszcze raz się okazało, że ani w sferze konsumpcji, ani w sferze ducha nic nie ma za darmo.

Trzydzieści lat temu polski pisarz – nieważne, do której generacji przynależny – odczuwał radość i kłopot. Radość, bo ziściły się jego dążenie, marzenia, wysiłki indywidualne i zbiorowe, krajem rządzili politycy, na których wybór miał wpływ. Wprawdzie sprawy społeczne i państwowe toczyły się trudno i opornie, ale przecież nikt nie dał gwarancji, że zmiana zdevastowanego przez totalitarny ustrój kraju nastąpi sprawnie i bezproblemowo. Krótko mówiąc, uzasadniony entuzjazm był większy od trudności. Przystawały ukazywać się nielubiane czasopisma, ich miejsce zajęły nowe, często efemeryczne, do czego należało się przyzwyczaić. Pojawiły się – jakby znikąd, jakby je sztukmistrz wyjął z kapelusza – nowe wydawnictwa. Książki opuściły księgarskie półki i znalazły się na straganach ulicznych.

Dla pisarza było to zjawisko nowe, trzeba było się z nim oswoić i uznać za normę. I ta nowa norma – łatwo dostępna książka na ulicy – została przyjęta z radością. O serca czytelników i o pieniądze tytuły komercyjne, rozrywkowe, „jednorazowe”

walczyły z tytułami literatury wysokiej, czyli szlachetnej, poznawczo ważnej, artystycznie wartościowej. Walka nierówna, niekoniecznie szanująca reguły *fair play*.

Ale był też kłopot, czy raczej: kłopoty. Nowa sytuacja domagała się nowej formy obecności. Trzeba było przemyśleć, zrozumieć, gdzie się znajduję i jakie są wobec mnie oczekiwania. Czyje oczekiwania? Oczywiście czytelników, a mówiąc w sposób strywalizowany, oczekiwania rynku. Rynek stał się jeśli nie bogiem, to na pewno bożkiem. Trudno było bożka lekceważyć czy ignorować. Uprawianie zawodu pisarskiego dla części piszących – nie dla wszystkich – zaczęło przypominać sztukę poruszania się między Scyllą rynku a Charybdą wysoko ulokowanych, z natury rzeczy elitarnych ambicji. Pisarzowi nie zagrażał cenzor. Zagrażała mu mniej lub bardziej posunięta marginalizacja. A marginalizacja to nie tylko przykrość, że nie jest się chętnie czytany, ale jak

najbardziej realny problem związany z zapewnieniem sobie bytu materialnego. Ten problem nie zniknął, myślę jednak, że pisarze nauczyli się z nim żyć. System nagród, promocji, stypendiów zastąpił znany z poprzedniego ustroju mecenat państwa. To także element wolności i dobrowolności.

Również mnie zagadnienie wolności i tego, jak w niej pisarsko istnieć, dotyczy. A na pierwszym miejscu jak zwykle są utwory – napisane i te, które napiszę. Choć pamiętam o imponderabiliach, o sprawach wspólnych, jako pisarz zwracam się ku prywatności. W mojej małej ojczyźnie, z której się wywodzę, znajduję wszystko, czego mi potrzeba. Są w niej ludzie, pejzaże, budowle, jest godna uwagi natura. To jest mój wybór. Innego miejsca nie mam i nie chcę mieć. Odwiedzam małą ojczyznę, rozmawiam z jej mieszkańcami, sprawdzam, czy rzeczy i sprawy są na swoim miejscu, medytuję. Świat, który mnie zajmuje, nie zastygł jak owad w kropli żywicy. Jest ten sam, ale nie taki sam. Żyje, zmienia się, ma od siebie coś do powiedzenia. Wolność pisarza to również krąg tego typu obserwacji, prostych uczuć i wartości.

→ Piotr Szewc (1961)
POLSKI POETA, PROZAİK, ESZÉISTA,
KRYTYK LITERACKI.
NAJNOWSZY TOM: TYMCZASEM.
WYBÓR WIERSZY (2019)

ÖRÖMÖK és
GONDOK →

Azoknak, aki hozzám hasonlóan 1961-ben születtek a népi Lengyelországban, nem kell elmagyarázni, mit jelentett a szabadság hiánya és a szabadságjogok minden állampolgárra vonatkozó korlátozása. Amit a Visztula mentén 1989-ben a szabadság visszaszerzésének hívtunk, én magam is megkönyebbüléssel és saját élményeimen túlmutató elégedettséggel fogadtam, még ha ez a szabadság nem is lehetett teljes, mert beszennyezte a kommunista párttal kötött kompromisszum. Fellélegezhettem: elkísért az addig ismeretlen tudat, hogy a saját országomban valóban otthon vagyok. Gyönyörű és emlékezetes pillanatok voltak.

Mindezt nem csak jövődöbeli, akkor még kezdő íróként mondom, hanem átlagpolgárként. Most azonban az írói hivatáshoz kötődő ügyeknél maradok. Merthogy a szabadság és a polgári szabadságjogok visszaszerzését követően rögtön kiderült, hogy egy könyvet néhány hónap alatt is ki lehet adni. Ez azért mégis csak megdöbbentő volt, tekintve, hogy prózaírói bemutatkozásom, a Pusztulás 1983-as befejezését követően még közel négy évet várt a megjelenésre.

Az írói mesterség gyakorlásának ezt az aspektusát persze nem nevezném lényeginek. A legfontosabb akkor és azóta is a szigorú értelemben lényegi, tisztán írói vetülete. Gyakorlatilag korlátozás nélkül kimondhatunk – tehát le is írhatunk – bármit, amit csak szeretnénk; de hogyan lehetséges ezt ebben az új közösségi élethelyzetben helyesen tenni? Nyilvánvaló: ahogy jól kell festenünk vagy énekelnünk, úgy jól is kell írunk, a társadalmi energiák, a némiképp naiv lelkesedés és hit ugyan is szintén magasra tették a mércét. Mellesleg: az említett naiv lelkesedésért és az abba vetett hitért, hogy most már minden nagyszerű és igazságos lesz, nagy árat fizettünk, ami máig érzeti hatását. Ismét csak bebizonyosodott, hogy semmi sincsen ingyen – sem a fogyasztói, sem a szellemi szférában.

Harminc évvel ezelőtt a lengyel író – függetlenül attól, melyik generációhoz tartozott – egyszerre élt meg örömet és gondot. Örömet, mert valóra váltak törekvései, álmai, egyéni és közösségi erőfeszítései, az országot pedig olyan politikusok vezették, akiknek befolyásolhatta a megválasztását. Valójában azonban a társadalmi és államügyek lassan és nehézkesen haladtak – de hát senki sem garantálta, hogy a totalitárius rendszer által kivéreztetett országban gördülékenyen és problémamentesen zajlanak majd a változások. Röviden, a megalapozott lelkesedés komolyabbnak bizonyult a nehézségeknél. A piacról eltűntek a gyűlölt folyóiratok, nekünk pedig hozzá kellett szoknunk, hogy a helyüket új, gyakran kérészetű lapok foglalják el. Új kiadók bukkantak fel – úgy tűnt, a semmiből, mintha bűvész húzta volna őket elő a kalapjából. A kötetek elhagyták a könyvesboltok polcait és utcai standokra kerültek. Ez új jelenség volt az írók számára, amihez

hozzá kellett szokniuk, és el kellett fogadniuk normaként. Az új normát, az utcán könnyűszerrel hozzáférhető könyveket pedig örömmel fogadták. Az olvasók szívéért és pénztárcájáért kommersz, szórakoztató, „egyszeri” címek és magas irodalmi (tehát nemes, újszerűségében fontos, művészi értéket képviselő) művek vívtak csatát. Egyenlőtlen harc volt, ami nem feltétlenül tartotta tiszteletben a fair play szabályait.

De volt gond is, nem is egy. Az új helyzet a jelenlét új módzatait követelte meg. Muszáj volt átgondolni, megérteni, hol helyezkedik el az ember, és milyen elvárások vannak vele szemben. Hogy kinek a részéről? Természetesen az olvasók, és, leegyszerűsítve, a piac részéről. A piac, ha nem is istenné, de legalábbis kisistenné vált. Nehéz az ilyen istenkét alábecsülni, vagy megfélekezni róla. Az írói hivatás művelése az írók – korántsem minden író – számára kezdett a piac Szkül-lája és a magasra tett, természetüktől fogva elitista ambíciók Kharübdiszé közti manőverezés művészetére emlékeztetni. Az írók nem fenyegette cenzor. A kisebb-nagyobb mérvű marginalizáció azonban igen. A marginalizáció nem pusztán az a kellemetlen érzés, hogy nem olvassák szívesen az embert; ez egy létfenntartással kapcsolatos, nagyon is valós probléma. A probléma azóta sem szűnt meg, úgy vélem azonban, hogy az írók megtanultak együtt élni vele. Az előző rendszerből ismert állami mecenatúra helyét átvette a díjak, népszerűsítő kampányok, ösztöndíjak rendszere. Ez is része a szabadságnak és a szabad akaratnak.

A szabadság kérdése és azé, hogyan lehet benne íróként létezni, engem is érint. Az első helyre azonban, mint általában, a műveket kell helyezni – azokat, amiket megírtam, és azokat, amiket még meg fogok írni. Bár a figyelmemet a közös ügyek és az azokat befolyásoló legapróbb tényezők sem kerülnek el, íróként a magánélet felé fordulok. A szülőföldemen, ahonnan származom, megtalálom mindent, amire csak szükségem van. Vannak ott emberek, tájak, épületek; figyelemreméltó a természet. Én ezt választottam. Nincs más terem, és nem is akarok másikat. Ezt a szülőföldet járom be, elbeszélgetek a lakóival, meggyőződöm arról, a dolgok és ügyek a helyükre kerülnek-e, merengek. A világ, ami engem foglalkoztat, nem dermedt, mint gyantacseppben a bogár. Ugyanaz, és mégsem ugyanaz. Él, változik, van mondanivalója. Az írói szabadsághoz hozzátartozik az ilyen megfigyelések, az egyszerű érzelmek és értékek köre is.

Kellermann Viktória fordítása

Piotr Szewc (1961) lengyel költő, író, esszéista, irodalomkritikus. Legutóbbi kötete magyarul: *Pusztulás* (2019)

Piotr Szewc **Joys and Troubles**

Translated by Anna Bentley
from the Hungarian translation
by Viktória Kellermann

Piotr Szewc (1961)
Polish poet, writer, essayist, literary critic.
His last book in English: *Annihilation* (1999).

To those who, like me, were born in 1961, in the People's Poland, there's no need to explain what it means to be without freedom or what it means for every citizen to live with restrictions on their rights to freedom. I myself welcomed what we by the Vistula described as the regaining of our freedom. Even if that freedom could not be complete, tainted as it was by the bargain struck with the communists, I felt a sense of relief and satisfaction that went beyond my own experience. I breathed easier, and with this came a new consciousness of really being at home in my own country. Those were beautiful, memorable times.

I felt all this not only as a future writer at the beginning of his career, but as an ordinary citizen. Now, however, I will restrict myself to matters related to the writer's calling. Because, as soon as freedom and citizens' rights had been regained, it emerged that it need not take longer than a few months for a book to be published. This was astonishing, given that my first prose work, *Annihilation*, which I completed in 1983, took nearly four years to come out. I would not, of

course, claim that this aspect of the practice of the art of writing is the essential thing about it. The most important aspect then and ever since, and the one that is in a strict sense essential, is the purely writerly dimension. In practice, we can say – that is, we can write – anything we want. There are no restrictions. How, though, is it possible to do it properly in this new social set-up? Obviously, we must write well, just as we must paint well or sing well. The bar has also been set high by the energy of society and its somewhat naive enthusiasm and willingness to believe. We have, incidentally, paid a high price for this aforementioned naive enthusiasm and for the belief that now everything would be wonderful and fair, a price which can still be felt today. Once again, it turns out that there is no such thing as a free lunch, either in the sphere of consumerism or intellectualism.

Thirty years ago, Polish writers – regardless of which generation they belonged to – experienced both joy and trouble. Joy, because their endeavours, their efforts as individuals and as a community, had borne fruit and their

dreams had come true. They could influence the election of the politicians who led the country. In reality, however, matters of state and society moved slowly and awkwardly – but then, no one had given any guarantee that the process of change in a country bled to death by the totalitarian system would be smooth and problem-free. In short, the well-founded enthusiasm proved to be more consequential than the difficulties. The journals we despised disappeared from the market and we had to get used to their replacements: new, often short-lived publications. New publishers popped up – from nowhere, it seemed, as if a conjuror had pulled them out of a hat. Books left the shelves of bookshops and turned up on street stalls. This was a new phenomenon as far as writers were concerned, one they had to get accustomed to and accept as the norm. They welcomed this norm of books being easily available on the street with open arms. Light, popular 'one-off' titles battled for the hearts and wallets of readers with serious literary works (those representing, that is, the values of high art and

that were innovative in an important way). To begin with, it was a battle that did not necessarily respect the rules of fair play.

There were problems too, though, and plenty of them. The new situation demanded new forms of presence. It was necessary to think about and to understand where one was positioned and what was expected of one. By whom? By the readers, naturally, and, to put it simply, by the market. The market became, if not a god, then a little tin god at least. It is difficult to underestimate this kind of tin god, or to forget about it. To writers – though not by any means all of them – pursuing their calling began to resemble manoeuvring between the Scylla of the market and the Charybdis of their own high ambitions, which were by their nature elitist. There was no censor threatening writers. There was, however, the threat of marginalisation to a greater or lesser extent. This was not purely the unpleasant feeling that one gets when one is not read; it was a very real problem of material subsistence, a problem that has not gone away, but one which I think writers have learned

to live with. The role previously played by the state as patron of the arts has been replaced by a system of prizes, publicity campaigns and grants. This too is part of freedom and free will.

The question of freedom and of how to exist in it as a writer has touched me too. As usual, however, I have to put my works first – those I have written and those I have yet to write. Although public events and the conditions that affect them, however small, do not escape me, as a writer I turn inwards towards my private life. In the land of my birth, the place of my origins, I can find everything I need. There are people, landscapes and buildings; the natural world is worthy of notice. This is what I have chosen. I have no other space and neither do I want another. I travel this land of my birth, I talk to its inhabitants, I establish whether things are as they should be. I ponder. The world which interests me is not fixed, like a fly in a drop of amber. It is the same and yet not the same. It is alive, it changes, it has something to say. These kinds of observations belong as much to a writer's freedom as simple feelings and values.

Na wolność nikt nie śmie podnieść ręki, wszyscy się na nią powołują, deklarują jako najwyższą wartość, również ci, który jednocześnie bezczelnie z nią walczą. Rosyjski dysydent Andriej Siniawski, który w łagrze miał okazję poznać, w jaki sposób robi to ustrój komunistyczny, napisał: „Aby na zawsze znikły więzienia, nabudowaliśmy nowych więzień. Aby padły granice między państwami, otoczyliśmy się chińskim murem. Aby praca stała się w przyszłości odpoczynkiem i przyjemnością, wprowadziliśmy katorżne roboty. Aby nie polała się więcej ani jedna kropla krwi, zabijaliśmy, zabijaliśmy, zabijaliśmy.”

Słowo „wolność” od wieków widniało na sztandarach, bo to ona jest największym skarbem człowieka i wiedzą o tym wszyscy, również ci, którzy ją ograniczają – muszą więc kłamać. Nikt nigdy nie zdobyłby władzy, zapowiadając jej ukrócenie.

Mówię tu cały czas o wolność zewnętrznej, która przecież nigdy nie będzie całkowita. Nie tylko dlatego, że wolność jednego człowieka kończy się tam, gdzie zaczyna się wolność drugiego. I nie tylko dlatego, że odchodząc od zasady „tyle wolności, ile odpowiedzialności”, zezwalamy na sytuacje, w których wolność jednego stać się może opresją dla drugiego.

Ale i dlatego, że wolność oznacza przecież także możliwości. A cóż mi po wolności, skoro mam znikome szanse mobilizacji społecznej, uzależnione przecież nierzadko od warunków materialnych, i dlatego nigdy nie stanę się tym, kim mógłbym się stać, gdybym się urodził w innym miejscu i innej rodzinie? Cóż mi po wolności, kiedy mam pustą kieszeń i głodnym wzrokiem omiatam wystawione w oknie menu restauracji, obok której przechodzę i do której wszak w każdej chwili wolno mi wejść? Co mi po wolności, jeśli nikt mnie nie potrzebuje, nie da pracy, nie obdarzy zainteresowaniem, nie udzieli pomocy? Wreszcie cóż mi po wolności, skoro niemal wszędzie śledzą mnie oczy kamer, a mój telefon komórkowy wskaże, gdzie jestem.

Prawdziwa i nieograniczona wolność to tylko wolność wewnętrzna. W tej kwestii XX wiek, który mamy za sobą, udzielił nam pouczającej lekcji. Ale nie odrabiamy jej, wolność wewnętrzna nie interesuje nas, za wszelką cenę i na wszystkie sposoby dążymy do poszerzenia wolności zewnętrznej, nie zważając na rozsądne argumenty i ostrzeżenia.

TERESA
WOROWSKA
GDZIE
JEST
WOLNOŚĆ?

Lekceważąc niepokojące doświadczenia i przypadki. Odsuwając na bok wszelką refleksję, która nakazuje przemyśleć od nowa problem wolności w naszych czasach. Czyż można się dziwić, że skutkiem tego jest coraz większe ograniczanie wolności na różnych obszarach i pod różnymi pozorami? Już choćby przez wzgląd na nasze bezpieczeństwo...

Minione dziesięciolecie, które możemy poznać dzięki licznym świadkom i relacjom, ukazują, jak dalece tylko wolność wewnętrzna jest wolnością prawdziwą. Jest tak nawet w sytuacjach krańcowego zniewolenia. Dla mnie najważniejszym przykładem triumfu wolności wewnętrznej jest scena, jaka rozegrała się 29 lipca 1941 roku na wieczornym apelu w niemieckim obozie koncentracyjnym Auschwitz.

W ostatnich dniach lipca jednemu z więźniów udało się uciec z obozu. Karą za to była selekcja do bunkra śmierci głodowej więźniów z bloku 14/A, do którego uciekinier był przypisany. Selekcję więźniów skazanych na śmierć w bunkrze głodowym przeprowadził dowódca obozu Karl Fritzscht w towarzystwie Rapportführera Palitzscha.

Jednym z wyznaczonych na śmierć więźniów był Franciszek Gajowniczek, młody człowiek, który miał żonę i dzieci. Gdy padło na niego, rozplakał się. Wówczas z szeregu wystąpił franciszkanin, ojciec Maksymilian Maria Kolbe, mieszkaniec tego samego baraku. Więźniom nie wolno było ruszać się podczas apelu, zakonnik przekroczył więc w ten sposób zakaz, i mógł za to zostać natychmiast zastrzelony. Według słów naocznego świadka „szedł jak człowiek świadomy wielkiej misji i stanął spokojnie przed oficerami.” Na pytanie, czego chce, ojciec Maksymilian odparł po niemiecku: „Ich will sterben für ihn”

(Chcę umrzeć za niego). Na następne pytanie: „Wer bist du?” (Kim jesteś?) ojciec Maksymilian odpowiedział: „Ich bin ein polnischer katholischer Priester” (Jestem polskim księdzem katolickim.)

Po tych słowach zapadła długa cisza. Stojącym na apelu więźniom wydawała się wiecznością. A potem stało się coś, czego nikt nie rozumiał. W obozie zwracano się do więźniów na „ty”, tymczasem kapitan SS zadał następne pytanie przez „pan”: „Warum wollen Sie für ihn sterben?” (Dlaczego pan chce umrzeć za niego?)

Ojciec Maksymilian odpowiedział: „Er hat eine Frau und Kinder” (On ma żonę i dzieci.). Esesman przyjrzał mu się i po chwili powiedział: „Gut”.

Po apelu dziesięciu skazanych zaprowadzono do bloku śmierci, kazano im się rozebrać do naga i zamknięto w piwnicy. Umierali przez kilka dni, a ojciec Kolbe towarzyszył im modlitwą i przygotowywał ich na śmierć. Sam żył jeszcze, już tylko on, gdy po ponad dwóch tygodniach otwarto bunkier. Został zabity zastrzykiem fenolu w serce. Franciszek Gajowniczek przetrwał wojnę i wrócił do rodziny. Dożył sędziwego wieku.

W obozie koncentracyjnym, gdzie każdy z zamkniętych tam niepowtarzalnych ludzi zostawał zdegradowany do numeru wytatuowanego na przedramieniu, gdy zamiast imienia i nazwiska tym numerem miał obowiązek się meldować Niemcom, gdy nie mógł być pewien, czy nie zginie w następnej chwili czy godzinie – człowiek, który posiadał wielką wolność wewnętrzną, zdołał narzucić swoim oprawcom własną wolę, wybrał chwilę swojej śmierci i nadał jej najgłębszy możliwy sens – uratował drugiego człowieka.

A szabadságra senki sem mer kezet emelni; mindannyiunk számára hivatkozási pont, melyet még azok is a legszentebb értékek között tartanak számon, akik egyszerre arcátlan módon harcolnak ellene. Az orosz disszidens Andrej Szinyavszkij, akinek a lágerben nyílt alkalma megismerni e mechanizmus működését a kommunista rendszerben, így írt erről: „Hogy a börtönök örökre eltűnjenek, új börtönöket építettünk. Hogy az államokat szétválasztó határok leomoljanak, áthatolhatatlan falakkal vettük körbe magunkat. Hogy a jövőben a munka kikapcsolódás és örömförrás legyen, bevezettük a kényszermunkát. Hogy többé egyetlen csepp vér se hulljon, öltünk, öltünk, öltünk.”

A „szabadság” szó évszázadok óta ott áll zászlóinkon, elvégre az ember legnagyobb kincse – mind tudjuk ezt, még azok is, akik korlátozzák, így hát hazudni kénytelenek. A szabadság korlátozása mellett hitet téve sosem ragadhatnák magukhoz a hatalmat.

Folyamatosan a külső szabadságról beszélek, noha az ok sohasem lehet teljes. Nem pusztán azért, mert az egyes ember szabadsága ott ér véget, ahol a másik szabadsága elkezdődik. Nem is pusztán azért, mert az „annyi a szabadság, amennyi a felelősség” elvét megtagadva olyan helyzeteket teremtünk, melyekben az egyik szabadsága a másik számára elnyomássá válhat.

Hanem azért is, mert a szabadság lehetőséget is jelent. Minek is nekem a szabadság, ha egyszer vajmi kevés esélyem nyílna a társadalmi felemelkedésre, mely nem egyszer anyagi feltételek függvénye, és így sosem válna azzá, aki más helyre, más családba születve lehettem volna? Minek nekem a szabadság, ha üres a zsebem, és kopogó szemekkel vizslatom a vendéglők ablakába helyezett étlapot, ahogy elsétálok mellettük – pedig bármikor szabadon be is térhetnék? Minek nekem a szabadság, ha senkinek sincs rám szüksége, nem ad munkát, nem tüntet ki a figyelmével, nem nyújt segítő kezet? Végül pedig: minek nekem a szabadság, ha szinte mindenhol követ a kamerák tekintete, a mobiltelefonom pedig elárulja, hol vagyok?

Valódi, korlátlan szabadságot csak a belső szabadság jelent. E tekintetben a magunk mögött hagyott 20. század komoly leckével szolgált számunkra. Mi mégsem tanulunk belőle, mit sem törődünk a belső szabadsággal, mindenáron és minden létező módon a külső szabadságunk kiteljesítésén fáradozunk, ügyet sem vetve a fenntartásokra és józan érvekre, bagatellizálva a nyugtalanító eseteket és tapasztalatokat. Félresöpörve minden észrevételt, ami arra késztet, hogy a szabadság problémáját korunkban újragondoljuk. Csoda hát, ha ennek eredményeképp mindig más-

más téren és más-más ürüggyel egyre inkább korlátozzák a szabadságunkat? Ha másért nem, a saját biztonságunk érdekében...

Az elmúlt évtizedek, melyeket számos tanú beszámolóinak köszönhetően alaposan ismerhetünk, bizonyítékkal szolgálnak arra, milyen messzemenően igaz: csak a belső szabadság tekinthető valódi szabadságnak. Így van ez még az elnyomás legszélsőségebb eseteiben is. Számomra a belső szabadság győzelmének legfontosabb példáját az a jelenet testesíti meg, amely 1941. július 29-én játszódott le az auschwitzi német koncentrációs tábor esti apeljén.

Július utolsó napjaiban egy fogoly-nak sikerült a táborból megszöknie. A büntetés annak a 14/A blokknak a megtizedelése volt, ahová a szökevény is tartozott. Az éhségcéllában halálra ítélt foglyokat a tábor parancsnoka, Karl Fritzscht választotta ki Palitzsch Rapportführer társaságában.

Az egyik halálra ítélt fogoly, Franciszek Gajowniczek fiatalember volt; felesége és gyerekei várták haza. Amikor rá esett a választás, sírva fakadt. Ekkor a sorból előlépett egy ferences, Maximilian Maria Kolbe atya, aki ugyanabban a barakkban élt. A foglyoknak tilos volt az appel során megmozdulnia, a szerzetes tehát megszegte a parancsot, amiért azonnal agyonlőhették volna. Egy szemtanú beszámolója szerint „úgy

TERESA WÓROWSKA (1954)
POLSKA HUNGÁRYSTA I TŁUMACZKA.
NAJNOWSZE TŁUMACZENIE:
SÁNDOR MÁRAI: DZIENNIK 1967-1976 (2019)

→ TERESA WÓROWSKA ←

MIBEN ÁLL A
SZABADSÁG?

indult a tisztek felé, mint aki tisztaban van küldetése nagyságával, és nyugodtan állt eléjük.” Amikor megkérdezték, mit akar, Maximilian atya németül válaszolt: „Ich will sterben für ihn.” (Meg akarok halni helyette.) A következő kérdésre: „Wer bist du?” (Ki vagy te?), Maximilián atya azt válaszolta: „Ich bin ein polnischer katholischer Priester.” (Lengyel katolikus pap vagyok.)

A szavait hosszú csend követte. Az appelre felsorakozott foglyok számára egy örökkévalóságnak tűnt. Azután olyasvalami történt, amit senki sem értett. A táborban mindenki tegezte a foglyokat, az SS-parancsnok mégis magázva tette fel a következő kérdést: „Warum wollen Sie für ihn sterben?” (Miért akar meghalni helyette?)

Maximilian atya így felelt: „Er hat eine Frau und Kinder” (Felesége és gyerekei vannak.) Az SS-tiszt még nézett rá egy darabig, azután azt mondta: „Gut.”

Az appelt követően a tíz elítéltet az éhségcellákba vezették, ahol előbb meztelenre kellett vetközniük, majd a pincébe zárták őket. Napokig haldokoltak, Kolbe atya pedig imádsággal kísérte és felkészítette őket a halálra. Mindük közül egyedülként még élt, amikor több mint két héttel később a cellát felnyitották. A szívébe adott fenol-injekcióval végeztek vele. Franciszek Gajowniczek túlélte a háborút, és hazatért a családjához. Magas kort ért meg.

A koncentrációs táborban, ahol minden fogvatartott, egyszeri és megismételhetetlen embert az alkarjára

tetovált számmá degradáltak, ahol a család- és keresztnévük helyett ezzel a számmal kellett azonosítaniuk magukat a németek előtt, ahol nem lehettek biztosak abban, megérik-e a következő pillanatot vagy órát – ennek a roppant belső szabadsággal bíró embernek sikerült rákényszerítenie hóhérjaira a saját akaratát, megválasztania halála óráját és a lehető legmélyebb értelmet kölcsönöznie neki – megmentve egy másik életet.

Kellermann Viktória fordítása

Tereza Worowska What is Freedom?

No one dares raise a hand against freedom; it is a point of reference for us all. Freedom is considered to be one of our most sacred values even by those who, at the same time, fight against it most barefacedly. This was something the Russian dissident Andrei Sinyavsky wrote about, having become familiar with the workings of this system during his time in the Gulag: “In order that prisons should vanish forever, we have built new prisons. In order that the boundaries dividing states should crumble, we have built impenetrable walls around ourselves. In order that, in the future, work should be a source of recreation and enjoyment, we have introduced forced labour. In order that not a drop more blood be shed, we have killed and killed and killed.”

For centuries, the word ‘freedom’ has been our motto. It is, after all, humanity’s greatest treasure – we all know this, even those who place restrictions on it and are therefore forced to lie about it. They will never be able to hang onto power as long as they believe in limiting freedom.

I have been talking all this time about outer freedom. Such freedom, however, can never be complete. Not only because where one person’s freedom begins, another’s ends, nor because when we repudiate the principle that ‘the more responsible you are the more freedom you can have’ we can end up creating situations in which one person’s freedom leads to the oppression of another.

Outer freedom can never be complete because freedom also means opportunity. What does freedom mean to me if I have very little hope of social advancement, something that is so often dependent on a person’s financial situation, and thus can never

Translated by Anna Bentley
from the Hungarian translation
by Viktória Kellermann

Teresa Worowska (1954) Polish Hungarologist and translator. Latest translation:
Sándor Márai: Dziennik 1967-1976 (2019)

become what I might have, had I been born in a different place or to different parents? What does freedom mean to me if my pockets are empty, and, faint with hunger, I scour the menu in the restaurant window as I pass by – though I am free to enter any time I wish? What does freedom mean to me if no-one needs me, no-one gives me work, no-one honours me with their attention or extends a helping hand to me? And lastly, what does freedom mean to me if I am followed nearly everywhere I go by the watchful eye of a camera, and if my mobile telephone continually betrays my whereabouts?

The only true freedom, the only freedom without limits is inner freedom. For a sobering demonstration of this, we need look no further than the century we have just left behind. We have, however, learned nothing from the lessons of the 20th century. Paying no mind to inner freedom, and leaving sober reasoning or potential reservations aside, we instead put all our efforts into achieving perfect and complete outer freedom. We pursue it at all costs and employing every method in existence. We cast aside unsettling cases and experiences and pooh-pooh any observation that might force us to rethink the problem of freedom in our age. Is it any wonder, then, if the result is always that our freedom is restricted in some field or other, or on some pretext or other? In the interests of our own security, if nothing else...

Thanks to the accounts of innumerable eyewitnesses, we have an in-depth knowledge of the events of decades gone by. These accounts serve as proof of what is eminently true: only inner freedom can be regarded as real freedom. This is the case even in the most extreme instances of oppression.

TERESA WOROWSKA (1954)
LENGYEL HUNGAROLÓGUS, MŰFORDÍTÓ.
LEGUTÓBBI FORDÍTÁSA:
MÁRAI SÁNDOR: NAPLÓ 1967-1976 (DZIENNIK 1967-1976, 2019)

To my mind, the most important example of the triumph of inner freedom is embodied in the scene played out on 29 July, 1941 in the German concentration camp Auschwitz, at the evening roll call or *Appell*.

In the last days of July, a prisoner had managed to escape from the camp. As punishment for this, a selection of the escapee's fellow prisoners in Block 14/A were to be sent to die in the starvation cell. The condemned men were chosen by the camp commander, Karl Fritzsche, in the presence of Rapportführer Palitzsch, and then taken away.

One of the men was Franciszek Gajowniczek, a young man with a wife and children back at home. When he heard his name called, Gajowniczek began to cry. At that moment, Father Maximilian Maria Kolbe, a Franciscan friar who lived in the same barrack, stepped forward. The prisoners were forbidden to move during the Appell. For breaking this rule, the monk could have been instantly shot dead. An eyewitness account states that, "he set off towards the officers like someone aware of the great nature of his mission, and stood calmly before them." When they asked him what he wanted, Father Maximilian answered in German, "Ich will sterben für ihn." (*I want to die in his place.*) In answer to the next question, "Wer bist du?" (*Who are you?*), he said, "Ich bin ein polnischer katholischer Priester." (*I am a Polish Catholic priest.*)

His words were followed by a long silence. To the prisoners assembled for the Appell, it felt like an eternity. Then something baffling happened. In the camp, everyone used 'du', the familiar 'you' form to the prisoners. Now, however, the SS commander used the formal form 'Sie' as he asked the following question: "Warum wollen Sie für ihn sterben?" (*Why do you want to die in his place?*)

Father Maximilian answered, "Er hat eine Frau und Kinder." (*He has a wife and children.*) The SS officer looked at him for a while, then he said "*Gut.*"

After the Appell, the ten condemned men were led to the starvation cells, where they first had to strip naked, and were then locked in the cellar. They were left there for days, dying. Father Kolbe kept them company with prayers and prepared them for their deaths. He was the last one still alive when, more than two weeks later, the cell was opened. He was executed with an injection of carbolic acid to the heart. Franciszek Gajowniczek survived the war and returned to his family. He lived to a ripe old age.

In the concentration camp where every person held prisoner, each of them unique and irreplaceable, suffered the degradation of having a number tattooed on their arms, where, instead of their given and family names, they had to identify themselves before the Germans with a number, where they couldn't be sure if they would live to see the next moment or the next hour – this man, who possessed huge inner freedom, managed to impose his will upon his executioners, he managed to choose the hour of his death and to lend it the deepest meaning possible – by saving another man's life.

Orgovány

Osloboditelia prichádzajú
osloboditelia
osloboditelia osloboditelia

osloboditelia a koľko ich je
osloboditelia samí osloboditelia
a len sa telia

utekaj povedať mame
osloboditelia osloboditelia
osloboditelia osloboditelia
už sú tu

osloboditelia naši osloboditelia
osloboditelia osloboditelia
kam ich len teraz
pochováme

Working Class

Dal si život kladivu aj sekere, zohol si chráť na nákovu
z blata si umiesil chlieb, džbán s vodou, poličku plnú bohov.
Vdýchol si smer zástavám, objavil teplú vodu
Dušu predal rokenrolu a utŕžil len spŕšku paradajok
Práca oslobodzuje.
Aj keď si spolu s otrokmi a miliónmi bedárov
o to nikdy neprosil pod bránami fabrík smrti
Teraz už poznáš skutočnú cenu, keď treba platiť účet
nechať zahrať polku, čardáš, tango a záverečný tuš
a objednať ešte jedno kolo na zdravie hrdinom
Vivat Jánošík, Rózsa Sándor, Nikola Šuhaj, Cartouche!
Za to, že tá neokradli o chuť žiť statočne.
Túto zem odjakživa brázdili pluhy, kosáky a kladivá
Celé pluky. Zlaté časy doby železnej.
Na koberci mapy. V očiach púšť
Práca to je klasa. Zas a znova a zasa.
Krutá bohyňa, ku ktorej sa spínajú tvoje ruky

Agda Bavi Pain (1976)
slovenský spisovateľ, básnik a scenárista.
Posledná kniha: *Lútkohry* (2018)

Jönnék a felszabadítók
felszabadítók
a felszabadító felszabadítók

De sokan vannak a felszabadítók
rengetegen a felszabadítók
s öltögetnek egyre testeket

eredj szólj anyádnak hogy a
felszabadító felszabadítók
felszabadító felszabadítók
megjöttek

felszabadító felszabadítónk
felszabadító felszabadítók
hova is temessük
el őket

Working Class

Életet adtál kalapácsnak, baltának, görbítetted üllővé a hátad
sárból kenyeret dagasztottál, vizeskancsót,
istenekkel pakolt polcot.
Lobogókba irányt leheltél, felfedezted a melegvizet
lelked megvette a rákenroll,
de jutalmul csak záptojás csattant.
A munka szabaddá tesz.
Rabszolgák, ezernyi koldus közt halálgyárak
kapui előtt bár sosem kérted, mégis
megtudtad utóbb, mibe kerül, ha fizetni kell a számlát,
eljátszatni polkát, csárdást, tangót, fináléban a tust
rendelni még egy kört a hősök emlékére
Vivát Jánosík, Rózsa Sándor, Nyikola Suhaj, Cartouche!
Fizetni, hogy tisztos élettől a kedved nem vették el.
E földet eke, sarló és kalapács szántotta ősidóktól fogva
Teljes ezredek. A vaskor aranykora.
A szőnyegen térképek. A szemekben sivatag.
A munka klasszis. Tegnap meg holnap meg ma is.
Kegyetlen istennő, ki felé összekulcsolt kezed emeled.

Mészáros Tünde fordításai

Agda Bavi Pain (1976) szlovák költő, író, szövegkönyvíró.
Regényrészletét magyarul a Litera közölte.

The liberators are coming
liberators
the liberating liberators

But the liberators are many
the liberators are without number
and the bodies keep multiplying

hurry tell your mother that
the liberating liberators
the liberating liberators
have arrived

our liberating liberator
liberating liberators
where shall we
bury them all

Working Class

You gave life to hammer and axe,
arched your back into an anvil
out of mud kneaded bread, a water-jug,
a shelf jampacked with gods.
You breathed purpose into banners, discovered hot
water
You sold your soul to rock’n’roll,
to be rewarded only by a hail of tomatoes.
Work sets you free.
Even though amidst the slaves and the millions of beggars
in front of the death factories’ gates you never asked
now you know the true cost of having
polkas played, the czardas, the tango, the final fanfare
and buying another round to remember the folk heroes
Long live Jánosík, Sándor Rózsa, Nikola Šuhaj, Robin Hood!
For not having put you off leading a decent life.
The hammer and sickle have been used to plough
this soil since ancient times
By entire regiments. The golden age of the iron age.
Maps on the carpet. A desert in the eyes.
Work above all. Yesterday and tomorrow and today.
The cruel goddess to whom you raise your clasped hands

*Translated by Peter Sherwood
from the Hungarian translation by Tünde Mészáros*

Agda Bavi Pain (1976) Slovakian poet, writer and screenwriter.

nastáva recyklácia
chceme sa dotýkať kusov kameňa,
chceme kameň odovzdať
kameň opracovať a znovu spracovať a odovzdať
a opracovať a znovu spracovať
a odovzdať,
chceme mu dať účel a postaviť z neho čosi jasné a
čosi presné a čosi výpovedné a potrebujeme aby
bol ľahko zložiteľný a ľahko rozložiteľný a
v prípade potreby zo dňa na deň zmizol bez stopy
a zmizol a znovu sa objavil na inom mieste a
v inom vzduchu a
na inej hviezde mŕtvej hviezde a v inom cykle a
v prípade potreby ho zo dňa na deň zložiť
a odniesť v prípade potreby
niekto kameň zo dňa na deň zloží a odnesie
niekto,
chceme si pripomenúť chceme cítiť chuť kameňa
pamätať si chuť kameňa ukazovať prstom
na chuť kameňa chceme vysloviť chuť kameňa a
povedať pre koho tu stojí a kto
vymenil vlastné meno za nové a kto

keď tu nie sme
kto keď tu nie sme možno odniekiaľ niekomu ukazuje
desaťročia ukazoval stáročia ukazuje prstom na nás a
ukazovať bude a mení tvár a mení vetnú skladbu a
mení roky a mení dekády a mení ciele a mení miesta
na ktorých proti nemu rozložíme kamene a mení názvy a
nemení miesto svojho výskytu,
nie sme tu na to aby sme
kohokoľvek nahradili komukoľvek znemožnili
dýchať komukoľvek znemožnili sa recyklovať
kohokoľvek označili menom účelom
životopisom a prebudili sa a rozkašľali sa a
v umývadle ráno našli takú formu úzkosti ktorá
možno už neodtečie

akoby si nevedel, že čokoľvek povieš, pomyslím
si opak, čokoľvek povieš, pomyslím si to, pomyslím
si, ešte neviem, v koho záujme, kto sa nepozereá, kto
sa približuje, ešte ho nevidím, cítim,
ako sa približuje, nič nehovorím, obzerám sa,
únikové východy, do všetkých smerov, je tu, nepozrieť sa
mu do tváre, niečo vie, alebo tuší,

nazývame veci pravými jmeny
- Jan Škráb

neexistujem, nie dnes, je to jasné, no ak si ma nevymyslel,
ak nie on, alebo ty, koho ústami rozprávam, kto
za mnou stojí, čo si myslí, myslíš, keď sa na mňa pozerá,
pozerá sa na mňa a tvrdí, že to pozná, dobre pozná, hovorí
čosi o úzkosti, ktorá pominie, hovorí,
a neovláda pri tom vlastný jazyk, chcem namietnuť, musím
využiť objavené, no zasekne sa
vo mne ľudská reč, zlyhá
výslovnosť, meniace sa telo, nohy
bez citu a ľudskej dýchanie, nepotrebná aktivita

Michal Tallo (1993)
slovenský redaktor, básnik, prozaik,
prekladateľ, kritik.
Posledná kniha: *Delta* (2018)

[illegible]

stráčaš sa, viem, vibruje to v kostiach,
páli na pokožke, do rána sa mi to vyzráža
na tričku
ako čosi veľké a neosobné
alebo čosi intímne,
ako morská soľ alebo cudzí pot,
neviem to rozoznať

[illegible]

chcem ti ukázať, čo robím, previesť ťa tým,
akoby o nič nešlo, akoby náhodou,
ukázať veci, o ktorých sa nehovorí, nie pred rodičmi
a nie pred deťmi, naučiť ťa, čo som sa z nich naučil,
chcem ťa chrániť a meniť a zachovať, zamraziť
v blízkosti, v neurčitku, aby neurčitosť ostal kľúčový aj pre teba
a aby si ho ponúkol každému, kto sa bude pýtať, chcem pre teba písať
a pracovať
a vyvolať a priznať vojnu, dobrovoľne sa ňou obklúčiť, opájať sa
v nezmysle, v rozklade, ktorý budeme pozorovať stále
a všade naokolo, v sebe nie, v sebe áno, v sebe s hrdosťou,
chcem poprieť reinkarnáciu
a nežiť v žiadnom meste ani v žiadnej dedine a v žiadnej osade,
a hneď po reinkarnácii poprieť trvalý pobyt, a nezastaviť sa,
a pohybovať sa s tebou, a nenaučiť sa poriadne reč nijakého miesta,
a nebrániť si v ničom,
a vyslovovať tvoje dvojslabičné krstné meno, zreteľne, stotisíckrát za deň,
a poprieť spánok, poprieť príjem potravy, chcem sa stať tvou krvou, tvojimi slinami
a tvojím semenom a pretekať tebou a byť infikovaný chémiou a biológiou
a prijať ich za svoje a meniť spolu s nimi tvoje vedomie a vnímanie
a cítenie a miznúť a objavovať sa, byť nehmatateľný po požití
a prítomnejší než všetko, než ktokoľvek iný, hovoriť s tebou
a hovoriť v tebe, aj keď si úplne sám, aby si už nikdy sám nebol,

chcem prestať písať o bohoch a uvažovať o dobre a o zle a premýšľať, či existujú, bohovia, dobro aj zlo, aj ja, chcem dopísať túto báseň, no nemôžem, je toho toľko, chcem sa na teba pozerieť, keď si nahý, chcem počuť, čo hovoríš, skôr ako nad vysloveným začneš premýšľať, chcem chodiť po uliciach, nevedieť, ako sa volajú, chcem nebyť doma, chcem nespoznávať miestnosti, chcem ťa milovať vždy v inej a vždy v inom byte a chcem zabudnúť na toľké slovné spojenia, už nikdy nevysloviť: som doma, nevysloviť: konečne doma, nevysloviť: vitaj u nás, nevysloviť: vitaj u mňa, no aj tak všetkých vítať, s tebou po boku, s tebou všade, a sprevádzať cudzími bytmi celé ľudstvo, chcem si vymýšľať históriu predmetov a klamať o ich pôvode a zasadzovať ich do kontextov, ktoré nedávajú zmysel, a ukazovať návštevmám gýč z veľkovýroby a siahodlho rozprávať o jeho hodnote a o autoroch a vedieť, že len ty poznáš pravdu, a žiť z vedomia, že sa na tom spolu so mnou zabávaš, tajne, a posilať návštevy preč, zdvorilo alebo drzo, a opúšťať cudzie byty, a zanechávať ich v stave pred príchodom, akoby sme neboli, akoby sme sa predmetov nedotýkali, akoby po nás neostával prach, odpad, nečistoty, akoby sme nemali telá, chcem, aby sme nemuseli mať telá, chcem, aby sme nič nemuseli, chcem chcieť bez chcenia, akoby nebolo nič iné, akoby nebolo nič samozrejmejšie, nič naliehavejšie, akoby nebolo nič jednoduchšie než to všetko vysloviť a ponúknuť tebe

[illegible]

Michal Tallo

Recikláció

nevezzük nevén a dolgokat
- Jan Škrob

nevezzük nevén a dolgokat
- Jan Škrob

beáll a recikláció
meg akarjuk érinteni a kötömböket,
át akarjuk adni a követ
kidolgozni és újra feldolgozni és átadni
és kidolgozni és újra feldolgozni
és átadni,
célszerűvé akarjuk tenni és építeni belőle valamit
ami egyértelmű és pontos és kifejező
és könnyen összerakható és könnyen szétszedhető és
szükség esetén egyik napról a másikra nyomtalanul eltűnik
és eltűnik és újra megjelenik egy másik helyen és
egy másik légtérben és
egy másik csillagon halott csillagon és egy másik ciklusban és
szükség esetén egyik napról a másikra összerakjuk
és elvisszük szükség esetén
valaki a követ egyik napról a másikra összerakja és elviszi

valaki, de mi nem vagyunk itt
fel akarjuk idézni érezni akarjuk a kő ízét
emlékezni akarunk a kő ízére ujjal mutogatni
a kő ízére szóban kifejezni a kő ízt és
elmondani kinek áll itt és ki
váltottatta meg a saját nevét egy másikra és aki
mikor mi nem vagyunk itt

aki mikor mi nem vagyunk itt talán valahonnan valakinek mutogat
évtizedek óta mutogat évszázadokon át ujjal mutogat ránk és
mutogatni fog és megváltoztatja az arcát és megváltoztatja a mondatszerkezetet és
megváltoztatja az éveket meg az évtizedeket és megváltoztatja a célokat meg a helyeket
ahol ellenében elhelyezzük a köveket és megváltoztatja a neveket és
nem változtatja meg az előfordulási helyét, de mi nem vagyunk itt
nem azért vagyunk itt hogy
bárkit is helyettesítsünk bárkit megakadályozzunk
a légzésben bárkinek megakadályozzuk a maga reciklációját
bárkit névvel céllal életrajzzal illessünk
és felébredjünk és ránk törjön a köhögés
és reggel a mosdókagylóban megtaláljuk a szorongásnak azt a formáját amelyik
lehet hogy már nem folyik le a lefolyón

[illegible]

mintha nem tudnád, hogy akármit mondasz, az ellenkezőjét
gondolom, akármit mondasz, azt gondolom, gondolom,
még nem tudom, kinek az érdekében, ki nem néz, ki
közeledik, még nem látom, érzem,
ahogy közeledik, nem szólok, szétnézek,
menekülési útvonalak, minden irányban, itt van, ne nézz
a szemébe, tud valamit, vagy sejt,
nem létezem, ma nem, világos, de ha nem ő találta ki,
ha nem ő, vagy te, kinek a szájával beszélek, ki
áll mögöttem, mit gondol, gondolsz, mikor rám néz,
rám néz és azt állítja, hogy ismeri, jól ismeri, mond
valamit a szorongásról, hogy elmúlik, mondja,
közben meg nem uralja a nyelvét, ellenkeznék, azt kell használnom,
amit ismerek, de fennakad
bennem a szó, leáll
a kiejtés, a változó test, a láb
érzéketlen és az emberi légzés, felesleges aktivitás

[illegible]

elműlsz, tudom, vibrál a csontomban,
égeti a bőrömet, reggelig kicsapódik
a pólómon
mint valami nagy és személytelen
vagy valami intim,
mint a tengeri só vagy az idegen izzadság,
nem tudom megkülönböztetni

[illegible]

meg akarom neked mutatni, mit sinálok, végig akarlak rajta vezetni,
 mintegy mellékesen, mintegy véletlenül,
 meg akarom mutatni a dolgokat, amikről nem beszélünk, nem a szülők előtt,
 nem a gyerekek előtt, meg akarom neked tanítani, amit én tanultam belőlük,
 meg akarlak védeni és változtatni és megőrizni, jegelni
 a közelemben, infinitívben, hogy az infinitív neked is kulcsfontosságú maradjon
 és hogy mindenkinek ajánld, aki kérdezi, neked akarok írni
 és dolgozni
 és szítani és vallani a háborút, önként körbebástyázni magunkat vele, megrészegetni
 az értelmetlenségben, a bomlásban, amit együtt figyelünk mindig
 és mindenütt, magunkban nem, magunkban igen, magunkban büszkén,
 meg akarom tagadni a reinkarnációt
 és nem élni se városban, se falun, se telepen,
 és rögtön a reinkarnáció után meg akarom tagadni az állandó lakhelyet, nem megállni,
 veled mozogni, és rendszeresen nem megtanulni egyik város nyelvét se,
 és nem állítani egymásnak akadályokat semmiben,
 és kiejteni a két szótagos keresztnevedet, érthetően, százezerszer egy nap,
 tagadni az alvást, tagadni a táplálkozást, a véred akarok lenni, a nyálad,
 a magod és végig akarok folyni rajtad kémiaiával és biológiaiával fertőzve
 és a magamévá tenni és velük együtt megváltoztatni a tudatodat az érzékelésedet
 az érzéseidet és eltűnni és egymást felfedezni, használat után tapinthatatlan lenni
 és jelenlévőbbnek, mint bármi más, mint bárki más, beszélni veled
 és beszélni benned, akkor is, mikor teljesen egyedül vagy, hogy soha többé ne legyél egyedül,
 nem akarok többet az istenekről írni és a jóról és a rosszról gondolkodni és azon töprengeni,
 vajon léteznek-e,
 az istenek, a jó és a rossz, és én, be akarom fejezni ezt a verset, de nem tudom,
 olyan sok minden van, téged akarlak nézni, mikor meztelen vagy, hallani akarom, mit mondasz,
 még azelőtt, hogy a kimondott szavakat végiggondolod, az utcákat akarom járni,
 akarom nem tudni a nevüket, akarok nem otthon lenni, akarom nem megismerni a helyiségeket,
 szeretni akarlak mindig más helyiségben és mindig más lakásban és el akarok felejteni
 annyi szókapcsolatot, soha többé nem akarom kimondani: itthon vagyok, nem akarom
 kimondani: végre itthon, nem akarom kimondani: jó, hogy itt vagy nálunk, nem akarom
 kimondani: jó, hogy itt vagy nálam,
 de köszönteni akarok mindenkit, veled együtt, veled mindenütt,
 és idegen lakásokon végigkísérni az egész emberiséget, ki akarom találni a tárgyak történetét
 és hazudni az eredetükről és olyan kontextusba helyezni őket, aminek semmi értelme,

nagyüzemi giccset akarok mutogatni a vendégeknek és hosszasan beszélni az értékéről és az alkotókról és tudni, hogy csak te tudod az igazságot, és éltetne a tudat, hogy velem együtt szórakozol az egészen, titokban, és elküldeni a vendégeket, udvariasan vagy durván, és elhagyni az idegen lakásokat, és az érkezésünk előtti állapotban hagyni, mintha nem lennénk, mintha nem értünk volna hozzá a tárgyakhoz, mintha nem maradna utánunk por, szemet, piszok, mintha nem lenne testünk, azt akarom, hogy ne kelljen a testünk, azt akarom, hogy semmit se kelljen, akarni akarok akarás nélkül, mintha nem lenne semmi más, mintha mi sem lenne természetesebb, sürgetőbb, mintha mi sem lenne egyszerűbb, mint mindezt kimondani és felkínálni neked

Garajszki Margit fordítása

Michal Tallo (1993) szlovák szerkesztő, költő, író, kritikus, műfordító. Versei magyarul a Forrásban jelentek meg.

[illegible]

Michal Tallo **RECYCLING**

let's call a spade a spade
– Jan Škrob

time for recycling
we want to touch the blocks of stone but we aren't here
we want to hand over the stone
fashion it and re-fashion it and hand it over
and fashion it and re-fashion it,
and hand it over, but we aren't here
we want to give it some point and make something out of it
something unambiguous and precise and expressive
and easily put together and easily taken apart and
if necessary it should disappear without trace overnight
and disappear and reappear in another place and
in another space and
and on another star a dead star and in another cycle and
if necessary we will put it together overnight
and take it away if necessary
someone will put the stones together overnight and take them away
someone, but we aren't here
we want to summon up to feel the taste of the stone
we want to recall the taste of the stone to point with a finger
at the taste of the stone to express in words the taste of the stone and
say to whom it has been raised here and who
changed his own name to another and who
when we are not here
when we are not here is perhaps pointing to someone from somewhere
has been pointing for decades pointing with a finger at us for centuries and
will continue to point and change his face and change the sentence syntax
change the years and the decades and change the goals and the places
opposite where we place the stones and change the names and

does not change the place it occurs but we aren't here
we are here not in order
to replace anyone to prevent anyone
to prevent anyone from recycling themselves in their breathing
to provide anyone with a name a goal a biography
and wake up and find ourselves coughing uncontrollably
and in the morning find in the washbasin that form of anguish which
may well no longer be able to flow down the plughole

[illegible]

as if you didn't know that whatever you say I will think
the opposite, whatever you say, I think I think
I don't yet know in whose interests, who's not watching, who's
approaching, I can't yet see them, I sense
them approaching, I say nothing, I look left and right,
escape routes, in every direction, here they are, don't look
them in the eye, they know, or suspect, something,
I don't exist, not today, obviously, but if it wasn't them who invented me,
if it was not them, or you, then whose mouth am I speaking with, who is
standing behind me, what do they think, what do you think, when looking at me,
looking at me and claiming that it's familiar, very familiar, and saying
something about anguish, which will pass, they say,
meanwhile they won't hold their tongue, I'd protest, I must resort to
what I'm familiar with, but the words
stick in my throat, the utterance
grinds to a halt, the changing body, the legs
are numb and breathing like a human being is a superfluous activity

[illegible]

you will pass, it thrills in my bones,
it burns my skin, by morning it leaves
a residue on my t-shirt,
like something large and impersonal
or something intimate,
like the salt of the sea or a stranger's sweat
I can't tell the difference

[illegible]

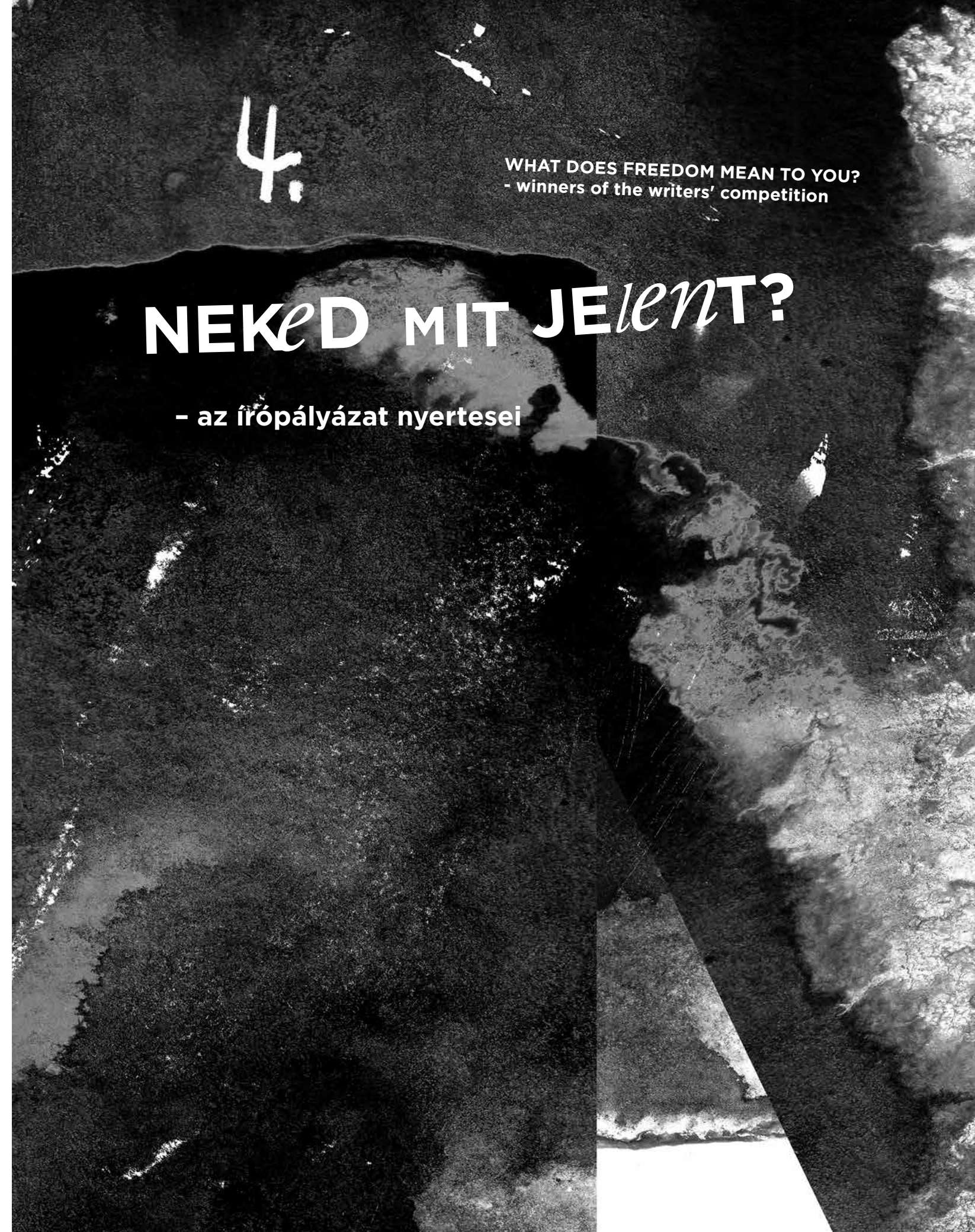
I want to show you what I do, I want to give you a guided tour,
as if casually, as if by chance,
I want to show you the things we don't talk about, not in front of parents,
nor in front of the children, I want to teach you the lessons I learnt from them,
I want to protect you and change you and preserve you, pack you in ice

close to me, in the infinitive, so that the infinitive remains key to you, too,
and so that you recommend it to everyone who asks, I want to write to you
and to work
and incite and declare war, voluntarily building a bastion of it around us, getting drunk
in the incomprehension and the disintegration that we can see always
and everywhere, not in ourselves, yes, in ourselves, proudly in ourselves,
I want to deny reincarnation
and live neither in the city, nor in a village, nor on a settlement,
and immediately after reincarnation I want to reject a permanent place of residence,
not stopping but moving with you, and not learning properly the language of any city,
and not raising barriers to each other in any way,
and uttering the two syllables of your first name, clearly, a hundred thousand times a day,
rejecting sleep, rejecting nourishment, I want to be your blood, your saliva,
your seed and I want to flow along you infected with chemistry and biology
and to make you mine and in concert with them change your consciousness your senses
your feelings and to disappear and to discover each other, to be impalpable after use
and be more in the present than any other thing, any other person, to speak with you
and speak within you even when you are entirely alone, so that you are never again alone,
I don't want to write again about gods and to think about good and evil and speculate on whether
these exist,
gods, good and evil, and I, I want to finish this poem, but I can't,
there are so many things, I want to look at you when you are naked, I want to hear what you say
even before you have thought through what you will say, I want to roam the streets,
I want to not know their names, I want to be not at home, I want to not recognise the places,
I want to love you always in some other place and always in some other apartment and I want to forget
so many phrases, never again do I want to say: I'm home, I don't want to say: home at last, I don't want to say:
I'm so glad you're here at our place, I don't want to say: I'm so glad you are here at mine,
but I want to welcome everyone, together with you, with you everywhere,
and I want to accompany all humankind through strangers' apartments, I
want to guess the history of the objects
and lie about their origins and place them in a wholly meaningless context,
I want to show the visitors mass-produced bric a brac and talk at length about their value
and their producers and to know that only you know the truth, and it would be my meat and drink to know
that you are revelling in the whole thing together with me, in secret, and to send the visitors away
politely or rudely, and leave the strangers' apartments and leave them as we found them
when we arrived, as if we didn't exist, as if we hadn't touched any of the objects,
as if no trace of dust or dirt or trash remained behind us, as if we had no body,
I want for us not to need our bodies, I want for us not to need anything,
I want to want without wanting, as if there were nothing else,
as if there were nothing more natural, more urgent,
as if nothing were simpler than saying all of this and offering it up to you

*Translated by Peter Sherwood
from the Hungarian translation by Margit Garajszki*

[illegible]

Michal Tallo (1993)
Slovakian editor, poet, writer, translator and critic.

Elindult felém, és én tudtam,
hogyan ez mit jelent.
Hallevest akartam főzni,
de gyorsan kikapcsoltam a tűzhelyet,
nehogy megégessem magam,
ha elesek.
És közben kiabált,
hogyan már megint mindenki szóra álltam,
a mosolyom illetlen,
mint egy nyitva hagyott szlice,
és ő hiába forgatja egyfolytában a kereplőt,
nem tudja távol tartani a terméstől az angyalokat,
túl jó vagyok mindenkire,
így neki semmi sem marad.

Nagyon kicsi volt a konyhánk,
mint minden túl korán kimondott vallomás,
ketten már alig tudtunk benne megmozdulni.
Ő csak közeledett, én meg felkaptam egy kést,
apróra kellett vágnom a zöldségeket,
hogyan jól átfőjenek, mert rossz volt a fogam,
beletörhetett volna azokba a kemény szavakba,
amiket a fejemhez vágott,
ha nem ízlett neki az ebéd.

És akkor belerohant.
Az orvos szerint szúrta,
de én nem emlékszem.
Csak álltam ott késsel a kezemben,
és arra gondoltam,
hogyan a piacon is megmondták,
ez a kés nem darabolásra való,
ki fog csorbulni,
ahogy próbálom elvágni a gyökereimet,

és nem lesz pénzem, hogy újat vegyek,
és nem lesz mivel felaprítanom mindazt,
amit a gyerekek miatt le kell nyelnem,
és akkor hogyan fogják mindezt elviselni.

Kihívtam a mentőt,
mert tántorogni kezdett,
nagyra nyílt a szeme,
mintha most először látta volna meg
a körülötte lévő embereket,
mintha most kezdte volna megtölteni a külvilág,
ahogyan a víz a léket kapott hajót,
amitől szépen lassan oldalra dől.

Alig vérzett,
először azt hittem, csak egy karcolás,
arra gondoltam,
még jó, hogy vettem citromot a halhoz,
azzal majd gyorsan kiszedem a szőnyegből,
különben lesz rá oka, hogyan.

Közben berohantak a kertből a gyerekek,
azt mondták, megijedtek attól, hogyan kiabáltam,
már azt hitték, én haltam meg.

És most már nem tudok beszélni,
mintha nyers zöldségdarabokkal tölttem volna ki a szám,
képtelenség megrágni őket,
mert nincsenek elég apróra vágva,
és nem főttek meg rendesen.

Sokan együttéreznek velem,
de én titokban attól félek, hogyan felmentenek,
és azt mondják, íme, a szabadság.

Elmehetek,
de meg kell tanulnom újra járni,
és hiába kapaszkodom,
megbillen a közös otthonunkban a szék
és eltörik a bot,
szétmállik a lábam alatt a talaj,
minden puhának és gyengének bizonyul,
mert most, hogyan nincs itt,
egyre képlékenyebb körülöttem világ,
már nem tudom, hol vannak a falak,
úgy érzem magam,
mint a zacskóban szállított halak,

és nem tudom mindezt megbeszélni senkivel,
csak magamat vádolom,
és csupa jó dolgokat álmodok vele,
olyanokat, amik sosem történtek meg,
például, hogyan megsimogatja a karom, és azt mondja,
soha nem evett még ilyen finomat, a világ összes íze,
egy egész Atlantisz süllyedt el az én hallevesemben,
és tovább kanalazza az elmerült civilizációt,
a sövénnel határolt kertet, fehérre meszelt házat,
a boldognak indult életünk.

Izsó Zita (1986)
író, költő, műfordító, szerkesztő.
Legutóbbi kötete magyarul:
Éjszakai földet érés (2018)

GLAM

LÁNG ANIKÓ
A KÖZÖSNÉGPÁLYÁZAT NYERTESE

Amikor a kocsmában szóltak, hogy jó lenne kezdenem magammal valamit, mert már nem győzik összesöpörni a levedlett szőrszálaimat, akkor komolyan elgondolkoztam az életemen. Korábban a lakótársam is említette, hogy zavarják a mosogatóban talált lábszőreim, de úgy voltam vele, hogy maximum elköltözik, viszont törzskocsmát nehezebb találni, mint lakótársat, úgyhogy sürgős lépésre szántam el magam.

Felhívtam anyukámat, hogy adjon valami tanácsot, de ő nem tudott a telefonhoz jönni, mondta a titkárnője, mert épp kuncsafttal volt. Anyukám egy könyvelőirodában dolgozik egyébként, ahol kapuzárási pánikos családapákat tanít adót csalni. Megerhelő munka volt, de szerette csinálni, mert látta, hogy az ügyfelei milyen boldogok a szolgáltatásától. A város középvezetői egymásnak adták irodájának kilincset, odaadó munkájával az ország legkeresettebb könyvelőirodájává tette a céget. Persze néha volt egy kis súrlódása a törvénnyel, az állami szervezetek könyvelését ugyanis soha nem vállalta el, mert, mint mondta, „nem kurvának álltam”. Ők viszont ezért megharagudtak rá, de elég volt egy-egy vissza nem térítendő szívességgel sikósítani az ügymenetet itt-ott, hogy soha ne jussanak el az ügyei a bírósági szakaszba. Elfoglalt asszony volt, na, így nem csoda, hogy kevés ideje maradt rám, de azért a titkárnőjével megüzente, hogy egyek sok gyümölcsöt, mosakodjak rendszeresen, és takarodjak el a drogériába venni egy adag gyantát.

Én egy szófogadó lány vagyok, meg anyám egyébként is kétszer annyi ideje nő, mint én, szóval hiszek neki az ilyesmiben, és már hívtam is a díleremet. Ő leüvöltötte a fejemet, hogy ne telefonba beszéljek neki a gyantáról, hát nem tudom-e, hogy lehallgatja a NÉBIH, amiért a múltkor szépségvitamint adott el valamelyik ott dolgozónak heroin helyett.

Amikor megpróbáltam elmagyarázni neki, milyen fontos problémáról van szó, egy kicsit megenyhült, és elmondta, hogy azt a fajta gyantát, ami nekem kell, a Rossmannban is meg tudom venni. Hát, nem is tudom, szabadkoztam, nem szoktam én Rossmannba járni, de aztán a dílerem megnyugtatóan, hogy mindenki szokott, csak nem vallják be. Egyébként is, a múltkori adag füvet véletlenül épp egy Glamour magazinba csomagolta nekem, használjam nyugodtan a kuponokat belőle. Majd meglátom, hogy nem lesz semmi baj.

Így hát elindultam a Rossmannba, a Glamourt a pulcsim alatt rejtegetve, kapucnimat felhúзва, nap szemüvegben, nehogy valaki felismerjen. Mit fognak rólam gondolni a barátaim, ha kiderül, hogy ilyen helyekre járok? Szorongásom csak még jobban fokozódott, amikor rájöttem, hogy éppen a Glamour-napok kellős közepébe csöppentem, és a Rossmann tele volt sötét alakokkal. A fogkrémes állvány mögött két kamasz egy Essence szemhéjpúdert kapart ki a dobozából, majd az egyik egy plasztik hűségkártyával akkurátus csíkokba rendezte az anyagot, amit össze-csavart szórólapokon keresztül szívtak fel szörte-nített orrlýukaikba. Kicsit hátrébb egy egész óvodás csoport rágózott a mosókapszulákon, míg az óvónők szájából hanyagul lógott egy-egy füstölő szempilaspírál. A bolt közepe felé kisebb tömeg gyűlt össze, akik két műfogsorrögzítővel összeragasztott öreg-asszony birkózását nézték, miközben kedélyesen iszogatták a micellás arctisztítót.

De az igazán kemény arcok a bolt végébe szorultak. Ők már végképp nem adtak a látszatra, Bourjois-scc-krémmel töltött ampullák és fecskendők között fetrengtek, önkívületi állapotban. Lehelletük büzlött a Chaneltől, az ajkaik kiszáradtak az ínyükbe dörzsölt Estée Lauder pirosítótól. Ahogy átléptem közöttük, egy különösen rossz állapotban lévő könyvelő felkönyökölt, és kiokádott egy Lush-os fürdőbombát, ami végigpattogott az üzleten, undorító ilang-ilang szagú nyálkanyomot hagyva maga után. Itt, a lecsúszott krémmaniások között találtam meg végül a gyantát, ami a félhomályban is megbízható kék derengéssel jelezte, hogy radioaktív anyagok vannak benne, amik megoldják majd a problémámat. Elindultam a zsákmánnyal a pénztár felé, és bár útközben majdnem elkapott egy hidratáló arcmaszkokat viselő bűnbanda, végül a kuponok segítségével kiszabadultam, és megfogadtam, hogy csak végszükség esetén jövök még egyszer ilyen lezüllött környékre.

ÚR

Hazaérve gyorsan elszívtam egy jointot az ijedtségre, majd bezárkóztam a fürdőbe, hogy kipróbáljam a gyantát. Nem volt gyakorlatom benne, ezért elég egyenetlenül vittem fel a ragacsot, és csak a harmadik papírcsíkot sikerült rendesen rátapasztani. Villanyt sem mertem kapcsolni, nehogy a lakótársam rájöjjön, mit művelek: a sötét fürdőben csak a bal lábam kékes derengése szolgáltatott némi fényt. Amikor egy hirtelen mozdulattal, ahogy a dobozon írták, megrántottam a papírcsíkot, egy nagy sávban felszakadt a bőröm, és a kispriccelő vér vöröstre színezte a fürdőszobát. Természetesen fáj, de a fájdalom mögött volt valami furcsa vibrálás, ami nem hagyott békén. Letéptem egy második csíkot is, majd egy harmadikat, egyre közelebb és közelebb kerülve a katarzishoz. Tudtam, hogy elég csak egy kicsit mocskosnak lennem, hogy soha többet ne kelljen a lábszőröm miatt aggódnom.

De nem sejtettem, hogy a gyantázás mennyire addiktív folyamat. Ahogy a vérvesztéségtől bódultan feküdtem a fürdő padlóján, éreztem a kékes derengést, és a gyanta szagát. Egy kicsi még nem árthat, gondoltam, és a hónaljamra is kentem az anyagból, és letéptem onnan is a bőrt. A fájdalom mindent elfeledtetett velem, de nem tartott elég sokáig. Ahogy elhalványult, rögtön bekentem a szeméremdombomat, és letéptem azt is. Az egész zezugos bőrfelület egyszerre szakadt le, és soha olyan boldog és gondtalan nem voltam, mint akkor. Önkívületben téptem le a bőrömet, minden utolsó cafatot, a vértől és szövethedvtől lucskos húsomba pedig a M.A.C. őszi kollekciójába tartozó „Velvet Matte Heroin” árnyalatú rúzszt és Maybelline korrektort masszíroztam, aztán elvesztettem az eszméletemet.

Amikor magamhoz tértem a csurom vér fürdőben, a tükör elé vonszoltam magam. Nem hittem el, amit láttam, hát persze, gondoltam, biztos belélegeztem a gyanta gőzét, és még mindig hallucinálok tőle, mert ez nem lehet. De a tükörképem nem hazudott, továbbra is kitartóan bámult rám üres könyvelőszemével, rága fonnyadt könyvelőajkait, nyújtogatta tömzsi könyvelőnyakát. Kiderült, hogy a rendezett, alkoholista külső alatt a lelkem mélyén végig könyvelő voltam. De így nem mehettem ki az utcára. Felhívtam anyukámat, ő mégiscsak sokkal régebb óta könyvelő, mint én.

A tanácsa egészen kézenfekvő volt.

Így most én is a könyvelőirodában dolgozom, ahol ő, kapuzárási pánikos családapákat, középvezetőket, néha egy-egy politikust tanítok az adócsalás művészetére. Nem egyszerű munka, de hamar meg lehet szokni, és piszok jól hoz a konyhára. A részlegvezetőnk sem rossz ember, csak néha ver meg minket, de akkor se rosszból, és egész kevés pénzünket veszi el. Böven marad annyi, hogy beiratkozzak a Corvinus egyetemre nemzetközi könyvvizsgáló szakra, és ha majd elvégeztem, elmegyek a KPMG-hez vagy a Deloitte-hoz, igazi nagykutyaikkal, például olajsejkekkel, fegyverkereskedőkkel, és fintech startupperekkel kökettálni. Abban van az üzlet, a nemzetközi közgazdaságban! Szép életem lesz.

Láng Anikó
a Pestext Szabadság-pályázatának közönségdíjasa

FELELŐS KIADÓ:
KOLLÁR ÁRPÁD,

MAGYAR IRODALMI SZERZŐI JOGVÉDŐ
ÉS JOGKEZELŐ EGYESÜLET

FELELŐS
SZERKESZTŐ: ZELEI DÁVID

KÖRREKTOR: SIMON BETTINA

A KÖTET SZÁMÁRA KÉSZÜLT
ANGOL FORDÍTÁSOKAT
KONTROLLSZERKESZTETTE: ORZÓY ÁGNES

A KÖTET ÉS A
BORÍTÓT TERVEZTE: NAGY NORBERT

NYOMDAI PRODUKCIÓ:
WUNDERLICH PRODUCTION KFT

WOLFENSTEIN

WAŁ ZDEGRADOWANY DO NUMERU
WYJĄTUJĄCO NA PRZEDRAMIENIU, GD
ZAMIAST NIE NIA NAZWISKA TYM
NUMEREM NIAŁ OBOWIĄZEC
SIE MELUOWAC NI
GDY NIE MOGŁY

STAWIĄC NAKAZ
DESYGNACJA NAKAZU
ODNIEKAT NIEKOWU NAKAZU
KTO KEB TU IE SWE MOŻNO

Pesni text